

**Societatea Cultural Patriotică ”
AVRAM IANCU ” Oradea
la trei Centenare (2018, 2019, 2020)¹
gral. bg. (rtg) GRIGORE BARTOȘ**

Suntem o generație privilegiată, căci noi, bihoreni am trăit trei Centenare.

• 100 de ani de la Marea Unire (1 Decembrie 2018)

• 100 de ani de la eliberarea teritoriilor românești din vestul Ardealului, inclusiv al Oradiei(20 aprilie 2019)

• 100 de ani de la semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 2020)

Societatea noastră s-a implicat de la început în a susține și participa la evenimente, constatând cu multă amărăciune căci cei ce ar trebui să răspundă de soarta poporului au fost lamentabili: Primăria Municipiului Oradea, Consiliul Local au stabilit în colaborare cu forurile științifice, culturale, religioase, cultural-patriotice, cu multe organizații neguvernamentale, persoane fizice, o serie importantă de manifestări care au avut ca primă etapă 1 Decembrie 2018 și apoi 20 aprilie 2019. Prefectura s-a declarat parte la proiect.

Din acest proiect care în multe privințe chiar a fost depășit, figura centrală a fost primarul Ilie Bolojan, coordonator dl. Col(r) Grigore Morar. Dacă nu ar fi făcut impardonabila faptă de a dărâma statuia Marelui Unificator de Țară, Mihai Viteazul, ar fi lăsat Oradiei, imaginea unui lider care își cunoaște și își respectă valorile și supremul sacrificiu, pentru Unire al celui ce în ceasul morții a spus: Ba!

Să revin: în amplul proiect noi am avut părți distincte astfel:

• Proiect educativ – „Punți peste timp. Oradea Chișinău, Liceul Aurel Lazăr. Susținut de Primăria Oradea, delegat fiind col(r) Grigore Morar, consilier municipal. Am participat și am susținut proiectul.

Am fost oaspeții Liceului de elită Spiru Haret din Chișinău, am vizitat sala în care s-a declarat Unirea Basarabiei cu România, Muzeul Național, excepțional conceput dar în care nimeni nu îți dă nici o informație ci te lasă să te descurci cu câtă carte știi, Parlamentul Republicii Moldova în care (în absența parlamentarilor care erau la București în sesiune solemnă), am primit răspunsuri complete la întrebările puse inteligent de copii noștri.

Punctul culminant a fost Hora Unirii din foaierul central al liceului și ședința solemnă urmată de un frumos spectacol (dat de „Lăzăriști”.

Copii basarabeni plângeau , la fel cum au plâns când după 12 octombrie 2018 au plecat din Oradea.

Am rostit câteva cuvinte alese în acest cadru.

Peste tot în Chișinău, nimeni nu ne-a claxonat, toți carabinierii șopteau „Bravo, români” iar Ștefan cel Mare ne-a primit cu iubire, știind că Divizia 11 Infanterie a intrat în Chișinău în 1918 la chemarea Sfatului Țării, apoi a sângerat în 1941 pentru eliberarea patriei răpite.

La întoarcere, chiar de pe aliniamentul unde Divizia 11 a intrat în bătălie în 1941, am ” eliberat” câțiva bulgări de pământ ud de sângele Diviziei noastre, împreună cu doamna prof. Dr. Livia Ghiurcuța și i-am adus la Oradea.

• ITINERAR pentru recuperarea memoriei- cu Olimpici din Bihor (13-15 mai 2018). Am fost primiți în Beiuș de către domnul Viorel Ianc, președintele Asociației Cultural Patriotice ”Avram Iancu” Beiuș și apoi am vizitat Liceul ”Samuil Vulcan”, am depus flori la statuia martirilor Bihorului, Ciordaș și Bolcaș, la statuia Vânătorilor de Munte comandați de vestitul General al Diviziei 3 Munte, Leonard Mociulski. Primire la locul morții Eroului Național Avram Iancu din Baia de Criș de către primarul Romeo Fărcaș și distinsa soție, apoi la Panteonul Neamului Românesc din Țebea unde după frumoasa primire ce ne-au făcut-o „Avram Iancu” Brad, am îmbrățișat fiecare câte o cruce a eroilor noștri din primul război mondial și am pus coroana recunoștinței pe sfântul mormânt al celui mai mare român ce a tras clopotul demnității noastre naționale ”Avram Iancu”.

- Deva, în apropierea statuii regelui erou Decebal
- Hunedoara - Castelul Corvineștilor
- Sibiu, mitropolia ortodoxă, muzeul Bruckenthal, Parcul Sub Arini, Rășinari - Goga, Andrei Șaguna. Părintele Jianu din Rășinari – o personalitate superbă.
- Lancrăm – Blaga – „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii”
- Alba Iulia – cetatea eternă a dacilor, sediul Legiunii a XIII-a Gemina, aproape de locul unde s-a sinucis Decebal spre a nu-și vedea supușii duși în lanțuri la Roma, mormântul marelui Iancu de Hunedoara.
  - Busturile marilor bărbați care au condus corabia romanilor ardeleni spre Marea Unire
  - Poarta unde au fost închiși Horia, Cloșca și Crișan
  - Poarta prin care a intrat Mihai Viteazul în Alba Iulia și statuia sa
  - Muzeul Marii Uniri
  - Sala în care s-a semnat actul Unirii

¹ Cetatea Cavalerilor nr.1/septembrie 2020

- Locul Marii Adunări din 1 Decembrie 1918
- Catedrala Întregirii Neamului cu portretele Regelui Ferdinand și a Reginei Maria precum și busturile lor. Coroane la statuile lui Avram Iancu și Mihai Viteazul
- Blaj cu o zi înainte, președintele României, Klaus Johannis a vizita Câmpia Libertății.

Am fost în acel loc sacru, am vizitat Mitropolia Greco-Catolică unde am fost informați într-o manieră impecabilă despre rolul Școlii Ardelene în trezirea Conștiinței naționale și despre maniera în care biserica română unită cu Roma și-a dat jertfa, martori fiind cardinalii împământenți aici : Iosif Toda și Ionochențiu Micu- Klein.

- Turda, salina, Cluj Napoca, unde dl. Col. (r) Vasile Tutula ne conduce la Avram Iancu și Mihai Viteazul

RECUPERAREA MEMORIEI

În cadrul programului Centenarul Marii Uniri „Societatea Cultural Patriotică „Avram Iancu“ Oradea, în parteneriat cu Primăria Municipiului Oradea și în colaborare cu Inspectoratul Școlar Județean Bihor și Asociația Cadrelor Militare în Rezervă și Retrageri” General Traian Moșoiu “ Bihor, a efectuat, împreună

cu un grup de 38 elevi însoțiți de profesori, excursia denumită “ Recuperarea Memoriei „.

Având Drapelul național inscripționat “ Olimpici Orădeni – 29-30 septembrie 2018”, s-au aflat cu noi elevii din școlile orădene: Liceul Teoretic “ Mihai Eminescu “, Liceul Ortodox “ Episcop Roman Ciorogariu “, Liceul Teoretic “ Iosif Vulcan “, Liceul Teologic Greco-Catolic “ Iuliu Maniu”, Liceul Teoretic “ Lucian Blaga “, Liceul Teoretic “ Aurel Lazăr “, Liceul Teoretic “ Onisifor Ghibu” și Liceul Economic “ Partenie Cosma”.

● HUTA (ȘINTEU) În splendidul peisaj al Muntelui Șes, o primă surpriză: domnul Ilie Bolojan, primarul municipiului Oradea a oferit olimpicilor orădeni un mic dejun din partea domniei sale.

● IP- comuna martir. Ne-a fost gazdă și ghid părintele Pașcu Vasile. Lângă groapa comună a celor 157 de români, de la pruncul nenăscut și până la bătrâni cu părul albit de ani, uciși de trupele horthyste, în cârdășie cu câțiva localnici, în noaptea de 13/14 septembrie 1940. Copii au aflat despre “ noaptea terorii” pe care ocupantul vremelnice a dezlanțuit-o împotriva românilor din Ardealul de Nord, cedat Ungariei în urma Diktatului de la Viena.

Acolo unde, conform marelui poet Adrian Păunescu,

“ Biserica pe deal e-nchisă,

N-au nume crucile, nici chip

Și trist se uită-n ochii noștri

Ucișii noștri de la IP”

ne-a împărtășit din înțeleptele cuvinte ale slujitorului bisericii și au înțeles mai bine care au fost urmările dramatice ale politicii revizioniste duse de către Ungaria horthystă și Germania hitleristă dar și pericolele neo-revizionismului actual, practicat prin metode mult mai parșive și rafinate.

Am așezat fiecare câte o floare și o lumânare și am cântat „*Presărați pe-a lor morminte...*”

● BĂDĂCIN - casa memorială și muzeul „Iuliu Maniu”. Ne-a fost gazdă părintele greco-catolic Cristian Borz, o personalitate binecunoscută pentru preocupările sale științifice și strădania de a reda generației actuale și celor viitoare atât adevărul cât și reperele materiale ale memoriei marelui ardelean Iuliu Maniu.

„Sfinxul de la Bădăcin”, luptător neînfricat pentru eliberarea românilor ardeleni, pentru Marea Unire, apoi pentru impunerea democrației în perioada interbelică, găsirea unei soluții viabile pentru scoaterea României din războiul antisovietic (1944) și alăturarea ei Națiunilor Unite iar ca un ultim efort, încercarea de a mai salva spiritul democratic într-o țară călcată în picioare de cizma comunistă. Copiii au aflat despre rolul său, ca trimis al Consiliului Național Român central de la Arad, de a pune în ordine și sub autoritatea acestuia, regimentele românești ce se întorceau de pe fronturile defunctului imperiu austro-ungar, de la Viena, despre rolul său în Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 când românii ardeleni, prin propria lor decizie au așezat în coroana României perla cea mai de preț: Transilvania, Maramureșul, Crișana și Banatul.

Ne-am amintit perioada cât a fost Președintele Consiliului Dirigent, primul guvern românesc al Transilvaniei, despre perioadele în care a fost prim-ministru al României Mari și despre sfârșitul său tragic în închisoarea de la Sighet.

Domnul părinte a evocat și personalitatea lui Simion Bărnuțiu, rudă cu Iuliu Maniu, conducătorul politic al românilor în războiul civil din 1848-1849, originar din Sălaj, al cărui crez politic a fost:” Mergeți cu poporul, de vreți să nu răătăciți”.

Domnul părinte nu a omis faptul că Primăria municipiului Oradea s-a implicat în susținerea proiectului “ Salvați Casa Iuliu Maniu”.

● GURUSLĂU- locul ultimei bătălii a lui Mihai Viteazul. Am fost așteptați de către dl. col(r) Gheorghe Muscărița și doamna Elena Muscă, fostă directoare a Muzeului de Istorie și Artă a județului Sălaj. În alese cuvinte, pe înțelesul copiilor, domnia sa a prezentat în sinteză ideile de forță și faptele de arme

ale întâiului unificator de țară, amintind luptele sale și îndeosebi despre ultima, arătând că impunătorul monument lângă care stăm s-a ridicat pe locul unde era așezat cortul marelui voievod, ucis în 19 august 1601 lângă Turda. După Avram Iancu, Mihai Viteazul are în Ardeal cele mai multe monumente, căci, așa cum arăta Nicolae Iorga, “ După moartea sa, nimeni nu a mai putut gândi Unirea fără sabia sa ridicată spre cerul dreptății și fără chipul său de o neasemuită poezie tragică”.

● BĂSEȘTI - locul de naștere și odihnă a lui Badea Gheorghe, ne-a fost prezentat de către ghidul local.

Gheorghe Pop de Băsești și-a cheltuit toate resursele intelectuale, fizice și materiale pentru nevoile naționale. A fost un post fix de pază la granița noastră etnică, un punct forte al conștiinței românești. În procesul Memorandului, alături de Ion Rațiu și Vasile Lucaciu, a avut partea lui de pedeapsă.

După moartea lui Ion Rațiu a fost șef al Partidului Național, adică șef al românismului militant. A prezidat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia – 1 Decembrie 1918.

În momentul adoptării Rezoluției adunării, venerabilul luptător a rostit cuvintele:” Sloboade Doamne pe robul tău, căci am văzut mântuirea neamului”. În luna februarie 1919 pleacă din această lume împăcat cu gândul că și-a făcut datoria față de frații sau, prea multă vreme umiliți și batjocoriți, dar care s-au trezit din somnul cel de moarte, au coborât de pe cruce și au înviat.

„Războiul mondial l-a găsit pe luminosul moșneag în această atitudine de protestare. În sufletul lui, ca în al tuturor ardelenilor, s-au resuscitat de la început întrebări mari, crize zguduitoare, pline de nădejdi. În acest zbucium moșneagul a stat drept, fără nici o concesie de circumstanță în fața dușmanului străbun, ochii lui cutremurați se îndreptau spre București. Bătrânul președinte al comitetului național și-a dat totdeauna seama că salvarea nu poate veni decât de-acolo. De aceea în ziua mare de la Alba Iulia, când catapeteasma monarhiei habsburgice trosnea și angrenajul nemțesc era în dislocare, când armata României liberatoare era în marș, mâna lui s-a întins frățește fără nici o socoteală spre dezrobitorul care venea. Pe deplin conștient că în acele clipe misiunea lui istorică de păstrător al ideii s-a îndeplinit și ca organismul pe care-l reprezenta va trebui să se schimbe în noua configurație de stat, Gheorghe Pop de Băsești a crezut terminată opera partidului național și-a rostit dictonul scripturii: “ Acum slobozește Doamne pe robul tău...”

Moartea lui Badea Gheorghe ca și viața lui si-a avut un rost simbolic. El s-a stins subțiruș, în ceașca ungușii, în ceasul când armata noastră își

începuse drumul cuceritor. O viață întreagă de suferință și amărăciuni și-a avut compensația ei în acele clipe, șeful dezrobiților n-a închis ochii decât atunci când libertatea i-a fluturat pe dinainte zâmbetul fericitor....Este un capitol de istorie națională în cripta de la Băsești. Epigoni al țării mele, duceți-vă la ea sa învățați dragoste de neam...” (Octavian Goga - Mustul care fierbe, Editura Scripta, p. 240)

● ȘIȘEȘTI – mausoleu „Leului de la Șisești”-părintelui Vasile Lucaciu, și a fiului său, părintele Epaminonda Lucaciu.

Ne-au așteptat, primit și informat dl col. (r) Gavrilă Babiciu (șiseștean de origine) și domnul părinte greco-catolic Horț Gabriel. Se lăsa seara când sfinția sa ne-a poftit în “ prima catedrală a unirii tuturor românilor”, ctitorită prin truda părintelui Lucaciu și a sătenilor, în plina epocă de maghiarizare și așuprire națională pe care a închinat-o celui mai sfânt ideal: PRO S. UNIONE OMNIUM ROMANORUM (Pentru Sfânta Uniune a tuturor românilor), sfidare directă față de statul maghiar.

Născut în com. Apa (Satu Mare), va urma școlile teologice în Oradea, Gherla și Roma, preot într-un sat de lângă Carei apoi profesor de limba română și preot la liceul regesc din Satu Mare (actualul “ Mihai Eminescu”) se va stabili în final la Șisești.

A fost secretarul general al Partidului Național Român, printre inițiatorii Memorandului, organizatorul deplasării delegației celor 300 de români la Viena pentru a prezenta împăratului Franz Josef” Memorandul Românilor din Transilvania, Banat și Ungaria” și pentru care tribunalul maghiar din Cluj l-a “gratulat” cu cea mai mare pedeapsă : 5 ani de închisoare.

Pe împilatori i-a prevenit: “ Voi fi deputat, dar în Parlamentul de la București”.

Părintele Vasile Lucaciu este ales deputat în Parlamentul de la Budapesta în cercul electoral Beiuș. Datorită rolului activ în campania electorală și luptei neobosite pentru Unire, dr. Ioan Ciordaș va suferi moarte de martir, cu câteva zile înaintea Sfințelor Paști și a eliberării orașului Beiuș, în aprilie 1919.

În 1914, părintele pleacă în Regat, împreună cu prietenul său Octavian Goga. În 1916 este ales deputat în Parlamentul României. Ales președinte al Ligii Culturale pentru unitatea tuturor românilor, se ocupă de organizarea ardelenilor refugiați în Regat și apoi a prizonierilor români din armata austro-ungară din lagărele din Rusia și Italia. Împreună cu părintele ortodox Ion Moța și colonelul Vasile Stoica pleacă în Statele Unite ale Americii pentru a susține cauza românească. Este primit de către secretarul de Stat Lansing și de către viitorul președinte, F.D. Roosevelt. Cere acordul pentru înființarea de unități militare

compuse din români ardeleni din S.U.A, (ceea ce nu era admis, sub drapelul românesc) însă sub steagul american, au luptat în Europa în 1917-1918 între 6.000-15.000 de voluntari slăveau în cântec:

Poporul i-a închinat „Oda lui Lucaciu”

„Șade Lucaci la-nchisoare

Nu vede nici cer nici soare

Pentru sfânta libertate

De care noi n-avem parte”

A continuat lupta în Elveția și Franța și s-a întors în Sătmăr în anul 1919. primit în triumf, ajunge din nou deputat. Aceiași credincioși l-au condus pe ultimul drum și l-au așezat în cripta familiei, în ziua de 1 Decembrie 1922, când se dezvelea în Satu Mare Statuia Eroului Necunoscut, în prezența generalului Traian Moșoiu, arhanghelul eliberării Ardealului.

La funeralii au participat ilustre personalități în frunte cu prim ministrul I.I.C. Brătianu. La căpătâiul marelui dispărut, Octavian Goga rostea; “Războiul însuși l-a așezat pe tribunul de ieri într-o nouă postură de apărare. Moșneagul a apucat drumul străinătății să strige Occidentului protestarea noastră. El a răscolit atenția publică în America, a organizat legiuni de voluntari români pe frontul Italian, a ținut conferințe în Elveția, a rostit discursuri, a răspândit broșuri și a raliat pretutindeni lumea în jurul cauzei românești. La Paris, când se țeseau firele congresului de pace, figura lui vioaie era revărsată de o lumină nouă. Era în frenezia triumfului, sorbea nectar la simpozionul idealului împlinit și buzele i se strângeau într-o linie dâră de pretor roman, smuls parcă dintr-un basorelief din arcul de triumf al lui Titus Vespasianus. O ceată de diplomați străini priveau cu admirație făptura lui, care era cea mai perfectă legitimație a descendenței noastre, și când un american l-a întrebat dacă și Ardealul gândește la fel ca noi, părintele Lucaci i-a răspuns cu o demnitate calmă: “Fiți liniștit domnul meu, acolo unde sunt eu, acolo bate inima Ardealului”.

Părintele Horț Gabriel, într-un discurs liniștit, erudit și plin de har, ne-a impresionat prin documente rămase de la fiul celui ce a fost, după Regina Maria cel mai tenace ambasador al României în Marele Război. I-a îndemnat pe toți cei prezenți la iubire. A fost un cuvânt atât de elevat, încât ar putea fi rostit în orice Academie din lume.

● **BAIA MARE** - Grupul statuar “Avram Iancu și Prefecții Ioan Buteanu, Simion Balint, Petru Dobra, Axente Sever”.

Domnul Ioan Tuhuțiu, prim-vicepreședintele Societății Cultural Patriotice “Avram Iancu” din România, sufletul multor activități în slujba păstrării identității naționale, inclusiv a ideii ridicării grupului statuar, s-a axat cu precădere asupra vieții prefectului Zarandului, Ioan Buteanu, originar din Șomcuta Mare

(Maramureș). Tânăr erudit, a ars la făclia iubirii de neam, alături de Avram Iancu, până în mai 1849, când, prins de către unguri a fost spânzurat de către maiorul Hatvani la Ioșășel, lângă Gurahonț.

Președintele de onoare a Societății Cultural Patrotice “Avram Iancu” la nivel național, venerabilul procuror Ioan Bătea a adresat tinerilor înțelepte cuvinte, fericit căci există o continuitate a valorilor noastre spirituale. Ca și la celelalte monumente, am depus o jerbă, iar elevii de la Liceul Ortodox “Episcop Roman Ciorogariu” au intonat imnul societății noastre.

● **MĂNĂSTIREA BÂRSANA**, loc de profundă reflecție și credință, situată într-un cadru natural feeric. În periplul nostru prin Maramureș, dl. Grigore Morar ne-a introdus în istoria acestei țări românești, leagăn de voievozi, colț de rai și scrin în care se păstrează valorile noastre: cântul, obiceiurile și portul. După un tur al lăcașului am fost primiți cu drag și “omeniți” cu bucate specifice locului de către membri ai familiei domnului col (r) Grigore Morar, născut chiar acolo în comuna Strâmtura. În semn de respect pentru oaspeți, cumnata domniei sale ne-a întâmpinat în costum voievodal.

● **SIGHETUL MARMAȚIEI**-Memorialul Durerii. Aici este cel mai fidel prezentă fapta biblică dintre Cain și Abel, aici se vede cât de jos poate coborî condiția umană și câtă suferință poate îndura omul. Puțini concetățeni cunosc sau au informații despre holocaustul românesc, prin care s-a încercat distrugerea fibrei noastre naționale.

Prim-miniștri, șefi de partide politice, academicieni, istorici, intelectuali de marcă ai țării, generali ori oameni ostili regimului, au fost reduși la cea mai umilă condiție umană ori s-au pierdut viața, lipsiți de libertate. Făuritorii Marii Uniri, indiferent de provinciile istorice au fost țința predilectă a călăilor. Luptătorii din Liga Antirevizionistă, alături de foști legionari sau ostași care au luptat împotriva U.R.S.S pentru a împlini în trupul țării pământul Basarabiei și codrii voievodali ai Bucovinei sau pentru eliberarea Ardealului și a Cehoslovaciei și înfrângerea Ungariei Horthyste, împreună cu oameni simpli, elevi, studenți, și-au “găsit” locul în închisori, lagăre de exterminare, lagăre de muncă. Într-adevăr somnul rațiunii naște monștri.

Drama poporului român a început în momentul în care marile puteri (U.R.S.S., SUA și Marea Britanie) au împărțit Europa în sfere de influență iar România a încăput pe mâna lui Stalin. Primii care au sărit în brațele partidului comunist au fost alogenii. Începând de la cel mai înalt nivel al politicii (care politică?) și în toate structurile statului, aceștia au

ocupat funcțiile de decizie. În Crișana, nici un ofițer șef de direcție în securitate nu era român. Aplicând indicațiile staliniste cu o râvnă demn de o cauză mai bună, poporul român a fost redus la tăcere iar țara a ajuns în mâna lor. În Ardeal, până în 1964, administrația a fost prea puțin românească. Desigur, timpul pe care l-am avut la dispoziție să vizităm Memorialul durerii ne-a permis doar să ne întipărească în minte ideea că acolo trebuie neapărat să revenim.

●SĂPÂNȚA- Cimitirul Vesel.

După ororile despre care s-a făcut vorbire, câteva clipe de destindere.

●SATU MARE – Statuia Dr. Vasile Lucaciu

Dl. col. (r) Voicu Șichet, președintele Asociației Civice „Tempora” și redactor coordonator al revistei: „Eroii neamului”: ne-a prezentat pe scurt viața marelui român și odiseea statui sale. Ca și Statuia Regelui Ferdinand din Oradea și a lui Avram Iancu din Târgu Mureș, a fost demontată de pe soclu și a plecat în pribegie, împreună cu intelectualii români.

La reamplasare, delegați din toate provinciile românești au pus la baza soclului câte un săculeț cu pământ, omagiu celui ce și-a dorit cu ardoare să vadă unirea tuturor compatrioților de același neam.

● CAREI - Monumentul Ostașului Român. Într-o tăcere solemnă, am depus o jerbă de flori. Am prezentat pe traseu ultima etapă a eliberării acestui colț de țară. Divizia 11 Infanterie nu putea lipsi de la o atât de sfântă datorie: în 25 octombrie 1944 ea participă la eliberarea orașului Satu Mare, în timp ce la Carei, flamura noastră biruitoare se înălța de către bravii ostași ai Diviziei 9 Infanterie „Mărășești”.

La trecerea pe pământ străin, Comandantul Armatei a 4-a Române, general de corp de armată Gheorghe Avramescu dădea istoricul ordin de zi din care cităm:” În veci veți fi slăviți, voi ostași care ați eliberat Ardealul”.

Noi, conducerea Societății Cultural Patriotice „Avram Iancu” Oradea dl. Ing Vasile Fonoage, dna Cristina Krupka, dna Florica Judea și dra Diana Judea, dorim să mulțumim domnului primar Ilie Bolojan, domnului consilier Grigore Morar , coordonator al proiectului “ Centenarul Marii Uniri”, domnului general Vasile Creț și domnului col. (r) Nicolae Lupea. Aceleași gânduri pentru doamna inspector Daniela Sopota și doamnelor profesoare Rodica Turcaș, de la Liceul Teoretic „Aurel Lazăr”, Alina Deliman de la Școala Gimnazială „Nicolae Bălcescu” și Florentina Socolan de la Școala Gimnazială „Oltea Doamna”, pentru frumoasa pildă de dăruire. Un cuvânt de mulțumire se cuvine și părinților acestor copii bine educați.

Dorim cu acest prilej să Sărbătorim împreună cel mai important eveniment din istoria noastră și să mergem cât mai mulți la Alba Iulia, în trenul Marii Uniri.

În perioada 2018-2019 am participat personal la conferințe:

- Colegiul Național ” Iosif Vulcan ”, Oradea
- Colegiul Tehnic ” Ioan Ciordaș”, Beiuș
- Liceul teoretic ” Constantin Șerban” Aleșd
- Colegiul Național ” Avram Iancu ” Ștei
- Colegiul Național ” Octavian Goga” Marghita
- Școala Gimnazială ” Oltea Doamna” Oradea
- Școala Gimnazială ” Nicolae Bălcescu” Oradea
- Școala Gimnazială din comuna Vârciorog (Bihor)

Am prezentat lucrări de prestigiu ai unor mari istorici militari bihoreni în Oradea, Carei și Beiuș și Aleșd (col. r. Dr. Constantin Moșincat).

La a 25-a aniversare a Societății Cultural Patriotice „Avram Iancu Oradea, am organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Bihor și Liceul teoretic „Aurel Lazăr” lansarea revistei Jubiliare ” Societatea Cultural Patriotică „Avram Iancu”- 25 de ani ” și un spectacol ” Transilvania , multiculturală”

Inițial proiectul era mai amplu, însă cu concursul Consiliului Județean Bihor, am reușit să aduceam pe aceeași scenă pe români din Oradea și Beiuș, maghiarii din Târcăia, slovaci din Budoii, germanii și romii din Oradea. Și de această dată, doamna inspector Daniela Sopota a fost la înălțimea așteptărilor dascălilor și elevilor.

În 12 octombrie 2018 am însoțit grupul de profesori și elevi din republica Moldova în aproape toate locurile și la manifestările științifice, artistice, de turism și documentare

În 20 aprilie 2018 am fost invitat și am luat cuvântul în cadrul manifestărilor din fața bustului *generalului Traian Moșoiu – Ahanghel al bătăliei pentru Ardealului*, cum l-au numit Gh. Tudor Bihoreanu, C.Moșincat, I.Tulvan, în cartea lor.

Desigur cea mai înălțătoare zi din viață a fost 1 decembrie 2018

După poza de grup pe treptele catedralei Ortodoxe din Oradea, am plecat la Alba Iulia , în frunte cu primarul Ilie Bolojan.

Fiecare autocar avea ca șef un fost coleg. Imensa bucurie se poate citii pe fețele românilor prezenți.

Cu acest prilej am editat Revista ” Identitatea Națională ” nr. 1 (3), decembrie 2018, cu sprijinul Direcției pentru Cultură a Județului Bihor, director executiv- Lucian Silaghi, în care articolul de gardă este semnat de către Președintele Academiei Române , Academician Ioan-Aurel Pop

Pentru românii din părțile de vest , eliberarea a venit o dată cu sărbătoarea învierii Domnului, în aprilie 1919.

Acestui spectacol național i-am închinat un reper emblematic.Revista s-a prezentat la Muzeul Municipiului Oradea, coordonată de dna. Angela Lupșa și dra. Cristina Pușcaș în prezența primarului Oradei. A fost inaugurată expoziția închinată eliberării Oradei.

Cu această ocazie Primăria Oradei în colaborare cu Consiliul Județean Bihor și toate instituțiile statului au organizat o aniversare pe măsură.

Anterior s-au dezvelit monumentele închinat lui I.I.C. Brătianu, artizanul politic de prim rang al Unirii, a francezului Emanuel de Martonne care a trasat științific linesul și arealul majoritar românesc în Ardeal, al sfinxului de la Bădăcin, Iuliu Maniu, al episcopului ortodox al Oradei, Roman Ciorogariu și greco-catolic Demetriu Radu.

Din inițiativa extrem de apreciată a dl. Col. (r) ing. Dan Poinar, președintele Asociației Culturale Eroilor „Regina Maria” Filiala Bihor, s-a rememorat drumul Armatei Române în aprilie 1919, cu opriri și slujbe, coroane de flori și defilări în Borod, Aleșd și Tileagd, cu participarea Consiliului Județean, Primăria Oradea, 20 primării de pe traseu și numeroși cetățeni.

În cadrul ceremonialului militar-religios din fața bustului generalului Traian Moșoiu a rostit o emoționantă cuvântare domnul ministrul al apărării naționale.

În Piața Unirii a fost reamintită printr-o scenetă intrarea în Oradea a generalului Traian Moșoiu și a oastei românilor eliberatori.

După sfințirea statuilor celor doi episcopi au urmat ceremonialul depunerii de coroane.

Au rostit cuvântări:

- Ministrul Apărării Naționale
- Gral (bg.) r. Grigore Bartoș
- Primarul Municipiului Oradea

În final s-a derulat una dintre cele mai frumoase parade militare de după 1989 în Ardeal la care alături de infanteriști, vânători de munte, artileriști, grăniceri, jandarmi, poliție, pompieri au trecut formațiunile civile de securitate, elicoptere de luptă și purtătorii tradițiilor străbune.

Dar mai ales, au defilat umbrele morților noștri, ca să trăim această zi.

Seara, în fruntea detașamentului ne-am retras cu torțe și ne-am așezat în jurul statuii lui Mihai Viteazul. Cu această ocazie unică am lansat nr. 1 (4) aprilie 2019 cu spriinul Primăriei Municipiului Oradea în 3700 de exemplare. Cuvintele de binecuvântare sunt scrise de:

- Sofronie-Episcopul Ortodox Român al Oradei
- Dr. Virgil Bercea-Episcop Gr. Catolic Oradea

Mortul de la Turda își petrecea ultima noapte în Piața Unirii, deși, după Mihai nimeni nu a putut gândi unirea, fără sabia sa ridicată spre cerul Dreptății și fără chipul său de o neasemuită poezie tragică (Nicolae Iorga).

Peste 20000 de români au cântat imnul național la lumina torțelor ce, vai luminau pentru ultima oară statuia Marelui Voievod, ridicat din banii armatei și ai văduvei.

În 23 mai, la sfințirea statuii Regelui Ferdinand nu a participat niciun ostaș. Păcat. Se puteau găsi și alte soluții.

În ”Milenium” din Budapesta, au loc toți regii Ungariei, chiar dacă mulți dintre ei sunt de origine românească.

La Oradea, Românul a fost ucis a doua oară.

Între 10 și 12 mai 2019 a avut la Oradea, sub patronajul spiritual al Universității (prof. univ. dr. Mihai Grecin) sesiunea internațională științifică ”Românii din Balcani” cu participarea prof. univ. dr. Ion Solcanu-Președintele secției „Științei Istorie și arheologice al Academiei Oamenilor de știință din România, a unor reputați istorici și jurnaliști din Oradea, Constanța, republica Moldova, Serbia, Arad, Cluj-Napoca, Ploiești, Ungaria.

În prima parte am prezentat ultimul număr al revistei „Identitatea Națională” și am prezentat distinsului auditoriu comunicarea „Ostașul Unirii”.

În 4 iunie 2020, Carei, am participat la celebrarea centenarului Trăianului.

Gl. Grigore Bartoș, la „Avram Iancu” – Carei

Unicitatea revoluției române din Transilvania este pusă în evidență de gândirea și arta militară a acesteia, de obiectivele și scenariul strategic, determinată de caracterul și scopurile urmărite. Esențialmente ofensive ca și revoluția care le-a generat și căreia i-au fost total subordonate, gândirea și arta militară la care ne referim au rezolvat ecuații de o reală dificultate, de importanță majoră, în domeniul de comandament și stat major, între care menționăm constituirea și dotarea armatei; conducerea ofensivei și defensivei în raport cu fluxul și refluxul inamicului; asigurarea logistică etc.

Cele două componente ale artei militare de ordin istorico – strategic și tactic, și-au exprimat plenar funcțiile asigurând condiții de angajare a forțelor și mijloacelor într-un *război cu miză totală*. Ceea ce se impune cu deosebire atenției noastre este faptul că trăsătura definitorie a strategiei armatei lui Avram Iancu, geniu al apărării ființei etnice și al Munților Apuseni, profet cu *glas de foc*, mitificat pentru totdeauna de conștiința românească, a fost determinată de realitatea că, pe o anumită treaptă cu o componentă a mării ridicări la luptă a poporului român în 1848, a îmbrăcat tipologic factura unui *război al eliberării și unității naționale*, cu obiective sociale a căror îndeplinire trebuia să ducă la instaurarea unei noi orânduiri. De aici se desprinde nemijlocit o altă caracteristică a strategiei, ca cea mai înaltă sferă a artei militare, legătura sa intimă cu politica, căreia i s-a subordonat fără rezerve.

Strategia a fost pusă în situația de a rezolva ecuații de mare dificultate, inclusiv de ordin organizatoric chiar în timpul războiului pentru că el le-a fost impus românilor de politica Ungariei care, în unele linii esențiale, se prelungește în mod regretabil până în zilele noastre, exprimate sub forme din cele mai brutale între care menționăm încercările de falsificare a istoriei poporului român, mergându-se până în a face eforturi „demne de alte îndeletniciri” de-a scoate din adâncuri epavele și reziduurile teoriei discontinuității noastre în spațiul carpato – danubiano – pontic, denigrarea istoriei și realizărilor românilor, până la acțiuni care vizează dezmembrarea statului unitar român.

Ca apărătoare și salvatoare a națiunii române, (afirmație cu deplină acoperire dacă avem în vedere că atât în Moldova, cât și în Muntenia mișcările revoluționare au eșuat, fruntașii refugiindu-se în

Transilvania, ori/și prin străinătate) revoluția din Transilvania a pus în fața strategiei probleme cum ar fi: găsirea căilor, modalităților și mijloacelor de acțiune, pentru a

Avram Iancu.

În fruntea moșilor la 1848-1849 (reproducere după revista Familia)

apăra ființa etnică a poporului român, chiar aici în leagănul românismului și templul tradițiilor sale de luptă. Era o urmare a faptului că Ungaria expansionistă nu ducea război potrivit legilor acestuia, ci de suprimare a oricăror drepturi ale românilor, prin lichidarea îndeosebi a elitei lor. Avem în aceste împrejurări de-a face cu un război dus de poporul român, pentru a-și apăra dreptul la existență.

Nicăieri în Europa sinteza dintre revoluție și naționalitate, dintre îndeplinirea obiectivelor politico – sociale (Proclamate pe Câmpia Libertății de la Blaj, pe 3/15 mai 1848) și apărarea etniei nu s-au impus ca în cazul țăranilor români în general, cu deosebire în Transilvania. Însăși terminologia folosită nu are ținuta celei din ordinele de luptă și de operații obișnuite. Analele gândirii și practicii militare nu au consemnat nicăieri și nici unde expresiile și formulările din ordinele și dispozițiile date de comandamentul ungar în anii 1848-1849 și chiar în directivele emenate de la guvern.

Ne este greu, aș spune foarte greu, să le redăm aici, având în vedere complexitatea lor și nevoia unei lungi și profunde explicații. Totuși, pentru a satisface cerințele tratării subiectului propus o să menționăm doar câteva: românii erau numiți *hoarde de tâlhari*, se ordona să se aplice *leac radical, iar nu paliative*, un gen de soluție finală. De altfel, într-o scrisoare trimisă lui Kossuth, în aprilie 1848, Vasvari, vârful său de lance printre moși, dornic să se afirme, cu orice preț, declara cu cinism: „*Să întindem prietenește o mână către cei înțelegători, dar în cealaltă să sclipească sabia nemiloasă a răzbunării. Ne silim a-i convinge cu vorbe și cu proclamații. Dar asupra celor care nu se convertesc și continuă războala, pronunțăm*

sentința: *acest neam a fost exterminat*”³. Așa au reușit să înșele pe unii dintre români, printre care era amintit

chiar și Andrei Șaguna, la început pronunțându-se pentru unire. După ce, însă, s-a dovedit că totul reprezenta o atragere într-o capcană și că punctul 12 al Dietei era de neacceptat pozițiile au fost tranșante.

Într-o scrisoare adresată lui Avram Iancu și populație din tabăra română, Kemény s-a dedat la tot felul de insulte și amenințări, tratându-i pe români cu îngâmfare și dispreț⁴, exprimându-se că dacă vor capitula le asigură grația unei națiuni puternice și mărinimoase, iar în caz că refuză vor fi exterminați până la copilul din leagăn, prin sulilele unei armate eroice și îmbătate de victorii⁵.

În acele condiții complexe se confirma concepția lui Iancu potrivit căreia „*nu cu argumente filozofice îi poți învinge pe tirani, ci cu lancea ca Horea*”. Potrivit cu derularea evenimentelor strategiei revenindu-i rolul de a da expresie organizatorică dorinței fierbinți a moșilor de a se opune cu armele politicii agresive a Ungariei, politicii ei de lichidare a românilor.

Procesul de constituire, concentrare și desfășurare a armatei lui Iancu a cunoscut un ritm alert. „*S-a găsit deodată o oaste și oastea aceasta – scria Nicolae Iorga – a luptat, mii de oameni din trânsa au căzut, cu zecile de mii se socot jertfele luptei din Munții Apuseni pentru triumful ideii naționale române pe pământul național român al Ardealului*”.

Înaltul comandament al armatei organizată și condusă de Crăișorul Apusenilor, a rezolvat una dintre cele mai dificile probleme de factură strategică: *mobilizarea*, concentrarea și desfășurarea în timp scurt, l-am numi optim, a unor efective importante, recrutate dintr-un teritoriu cu suprafață considerabilă.

Cea dintâi premisă a rezolvării acestei ecuații rapide a constituit-o, neîndoielnic, aplicarea principiului

organizării

teritoriale a armatei lui Iancu sub forma celor 15 prefecturi.

Specificitatea situației a impus ca în dinamica războiului de apărare să se recurgă la

desconcentrarea temporară a unor efective ale armatei pentru a le concentra și introduce în bătălie, unele dintre ele în anumite situații limită, grave.

Sub raport

logistic sânt de relevant o seamă de trăsături care concură la completarea tabloului specificității acțiunilor de luptă într-o zonă de operații aflată pe teritoriul național, din care erau recrutați de altfel și combatanți. Principiul de bază, conform căruia s-au asigurat trupele cu cele necesare ducerii acțiunilor de luptă a fost acela ca fiecare să-și ia de acasă merinde pe un timp de 3-8 zile, care a impus însă dese *demobilizări* pentru ca oamenii să se întoarcă la casele lor fiind chemați din nou în vederea continuării luptelor. Iată câteva exemple. După una dintre bătăliile date în zona Blajului, Axente Sever a permis oamenilor să se întoarcă acasă ca pe la mijlocul lunii februarie 1849 să-i mobilizeze din nou în ordinul dat precizându-se: „*toți oamenii tineri înscriși mai dinainte la batalion să se înfățișeze la Ciumbrud cu merinde pe 8 zile*”⁶. La 26 februarie 1849, datorită agravării situației strategice, ca urmare a înaintării armatei generalului Bem, el a *decretat* mobilizarea generală în zona „*de sub poalele muntelui până la Blaj*”⁷, cu scopul de a trece chiar la o ofensivă generală și să elibereze Blajul.

În expresia lor generală, strategia și tactica armatei populare, organizată tipic după model roman, au rezolvat probleme atât ale ofensivei și apărării strategice și bătăliilor în câmp deschis, cât și în teren muntos împădurit, impunându-se prin *creativitatea și elasticitate*. Este semnificativ faptul că de la Mihai Viteazul până la Avram Iancu nici un alt conducător

³ I. Toth T., în *Kossuth Emlekkönyv*, vol. II, p. 326 (23 aprilie 1849).

⁴ Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Editura Științifică, București, 1965, p. 136.

⁵ *Studii și documente*, vol. II, p. 96.

⁶ *Raportul lui Axente Sever în Observatorul*, nr. 63, 1884, p. 255.

⁷ *Raportul lui Axente Sever*, în V. Popescu – Râmnicănuș, op. cit., p. 146.

de oști român nu a aplicat cu atâta măiestrie manevra strategică pe direcțiile interioare. Comandamentele și statele majore au recurs adesea la forma supremă a manevrei – dubla învăluire, așa cum s-au petrecut lucrurile în timpul celor două bătălii ale Abrudului. În cazurile în care sub presiunea puternică a inamicului și datorită complexității situației tactice, trupele moților s-au repliat, s-a recurs la alarmarea populației din adâncime, atât pentru a o preveni să părăsească zona de operații, pe de o parte, cât și pentru a mobiliza noi forțe care să întărească primul eșalon sau să organizeze apărarea pe alte poziții, procedeu care completează paleta argumentelor privind caracterul absolut specific al concepției și al acțiunilor duse de oastea revoluționară condusă de Avram Iancu.

Dispozitivele de luptă au fost variate, concordant cu situațiile tactice create în dinamica războiului. Ele au fost în general adânci atât în ofensivă, cât și în apărare, ca urmare a nevoii de a asigura eforturile succesive împotriva trupelor armatei ungare dotate cu toate mijloacele de foc. Adâncimea era dată de gruparea forțelor în coloane, cât și de modul în care ele erau desfășurate. „Poporul armat fu împărțit în șase coloane și la fiecare dintre ele i se fixă pozițiunea ce avea să ocupe, scria Iancu într-un raport al său în timpul bătăliei din zona Câmpeni, din prima decadă a lunii mai 1849, împotriva armatei lui Hatváni. Trei coloane au fost așezate în dreapta, iar celelalte pe stânga drumului care duce de la Câmpeni peste Abrud la Zlatna și anume pe partea dreaptă. La așa – numitul Stiurt își alesese pozițiunea, ca și altă dată, curajosul preot și viceprefect Simon Groza din Rovine. Mai departe, înapoi la Cernița au fost porniți tribunul Nicolae Corcheș și decurionul Iambor, un soldat care servise în armată. Și mai departe, spre drum deasupra morilor, au ocupat înălțimile tribunii Aiudeanu și Rusu. În partea din stânga coloanele erau astfel așezate: dealurile dintre Roșia le ocupase tribunul Mihai Andreica cu coloana sa. Mai departe, în fața Abrudului la Surupost s-a postat tribunul Faur cu buciumanii. Celelalte înălțimi, mai aproape de drumul spre Câmpeni și față în față cu tribunii Aiudeanu și Rusu, au fost ocupate de trupe din centru. Acestea se găseau sub imediata comandă a preotului Vlăduț, fostul prefect din Câmpie, care acum funcționa la mine ca viceprefect....Despre toate aceste dispoziții a fost informat și Axente Sever și invitat să ocupe drumul de munte la Dealul Mare”⁸.

Hărțuirea inamicului pe mari adâncimi a fost unul dintre cele mai eficiente procedee folosite de moți. Referindu-se la condițiile în care armata lui Kemény a făcut deplasarea de la Brad la Abrud, începând de la 11 iunie 1849, un ofițer ungur relatează că:

„Să fi văzut voi marșul nostru! Grâmezi de arbori, șanțuri, stânci prăpăstioase, iar moții neliniștind fără încetare armata, când în dreapta, când în stânga. Cărările erau neumblate în adevăratul înțeles al cuvântului și, în afară de asta, mai trebuia să ne cărăm tunurile”.

Acțiunile moților erau concepute și desfășurate cu o asemenea vigoare, încât ungurii estimau forțele lor până la de 10 ori mai numeroase ca efective, decât fusese în realitate. De pildă, fiind atacat la 10 iunie 1849 de 1.600 de moți, Kemény considera că sânt 10.000. Într-un raport al său din 17 iunie 1849 putem citi: „Românii posedă cel puțin 70.000 de oameni, dintre care înarmați cu puști sânt vreo 10.000, ceilalți au lănci. Se bat mai bine ca soldații lui Puchner, sânt fanatizați și disperați. Dacă îi goneam de la un deal, fugeau cu schimbul pe celalalt. Fugeau bine, parcă ar fi avut hârșoabe la opinci, până când soldații mei scoteau limbi și se rostogoleau de pe muchie. A-i învinge în chipul acesta e cu neputință. Va trebui ori să se urce la ei ostășime enormă, ori, dacă nu va fi posibil, trebuie împresurați cu cordon și înfometati. Împresurarea să nu se încerce însă la munte, deoarece o armată mai mică o fac puzderie, ci să li se închidă drumurile pe unde au obiceiul a-și aduce cereale”.

Atacul prin surprindere asupra convoaielor inamicului a fost unul dintre procedeele tactice deosebit de eficace. Astfel, pe la mijlocul lunii iunie 1849 ungurii au organizat un transport de alimente de la Brad la Abrud, escortat de 2 companii de secui. Dar Popa Groza, care se afla în defileul de la Bucea, i-a lăsat să se apropie, pe urmă i-a atacat cu atâta vigoare, încât a reușit să împrăstie convoiul, capturând: 38 de care încărcate cu pâine și 2 cu slănină. Un număr de cincisprezece honvezi au rămas morți pe loc, în timp ce secuii au luat-o la fugă cuprinși de o asemenea panică, încât n-au mai trecut prin Brad, ci s-au îndreptat spre Deva. În situația creată, prefectul maghiar al Hunedoarei, Kuun Gothard, s-a adresat îngrijorat comandantului armatei de la Alba Iulia și comisarului Stentivanyi, solicitându-le insistent să ia măsuri pentru a-l scăpa pe Kemény din gura morții.

Istoria războiului din anii 1848-1849 nu poate fi scrisă fără a fi evocată participarea femeilor sub forme și în modalități dintre cele mai diferite la acțiunile militare. Ele au constituit unități de cavalerie care au avut un rol deosebit în bătăliile purtate cu deosebire în cea de la Mărișelu, unde ele au fost comandate de Pelaghia Roșu. Referitor la contribuția și rolul femeilor în războiul dus în anii 1848-1849 pentru apărarea ființei etnice, pentru eliberarea și unitatea națională sânt multe aprecieri, care încântă câteva inima și încălzesc conștiințele. Iată numai câteva dintre ele: Nicolae Bălcescu, care a fost martor ocular a felului în care au luptat moții și soțiile

⁸ Raportul lui Avram Iancu, în *Observatorul*, nr. 31, 1884, p. 121; Radu Rosetti, op. cit., p. 106

acestora, scrie: „Femeile nu rămaseră în urmă nici cu curajul, nici cu sentimentele naționale. Ele luară parte la toate primejdiile soților lor. Din vârful munților ele aruncau o ploaie de bolovani care răreau rândurile vrăjmașilor. Cântecul lor nu era ca mai înainte, cântecele de dor și plăcere, ci cântări pline de patriotism și sentiment național”.

George Barițiu, în lucrarea sa *Părți alese din istoria Transilvaniei* releva că: „Moștele fuseseră organizate pentru luptă de către comandanta lor, Pelaghia Roșu, mama centurionului Roșu, comandantul satului” și că „Trupa vrăjmașă a fost dezorganizată. Asupra celor 2.500 de honvezi se năpustiră cu pietre mărișencele și cu alte obiecte. Măcelul a fost îngrozitor”. La rândul său, Xenopol sublinia: „Și într-adevăr, cât entuziasm nu înflăcăra atunci inimile ce credeau că în această lume dreptatea și ideile generoase trebuie să iasă învingătoare. În afară de conducătorii oficiali ai mișcării care căutau să ridice cât mai sus inimile poporului, vedem femei, vedem copii care adaugă caldele lor chemări către îmbărbăteștile îndrumări ale celor mai mari”.

În timpul bătăliilor duse în plin șes, sub pleoapele munților, în interiorul cetății Apusenilor armate revoluționară a dat o nouă strălucire gândirii și artei militare românești, iar Avram Iancu s-a impus ca un remarcabil comandant de oști. Moșii au dat în anii 1848-1849 cel mai strălucit ostaș și mare comandant al revoluției române ridicat din ținuturile lor Avram Iancu⁹. Cu emoție profesională evocăm în acest cadru faptul că alese virtuți ostășești moștenite de la strămoșii geto – daci pe care Herodot i-a introdus în imperiul istoriei scrise prin măgulitoarea apreciere de a fi cei „mai viteji și mai drepți dintre tracii”¹⁰, pentru ca Rufus să-i califice ca „cei mai viteji oameni”¹¹, afirmate și confirmate pe firul timpului și spațiul istoric românesc, au căpătat o deosebită strălucire aici în cetatea de foc a Munților Apuseni în crâncena și dura confruntare cu forțele invadatoare ungare. Dotați în marea lor majoritate cu arme albe, unele confecționate în atelierele proprii, inclusiv piese de artilerie, moșii au obținut performanțe inegalabile în luptele duse împotriva unităților armatei regulate, gărzilor ungare care erau înzestrate cu arme de foc. În lupta apropiată, moșii au folosit cu un deosebit succes împlăceii, acel „agregat pentru treierat grâu sau secară”, lovind cu furie și iscusință inamicul, anihilând întâi armele de foc, dar mai pe urmă ei se „deșteptară izbind cu același mijloc de luptă căpățâna

vrăjmașului, iar arma o luau ca suvenir”. Ei au recurs, de asemenea, la tot felul de stratageme.

După un șir de insuccese, la una din mesele de seară baronul Kemény a exclamat plin de furie că *Dracul să se mai bată cu popii*. Era o expresie a faptului că trupele de sub comanda lui Balint, Vlăduțiu, Moldovan, Groza, Gomboș și Todoreanu, care erau preoți, au administrat lecția usturătoare forțelor ungurești.

Războiul dus de armata revoluționară condusă de Avram Iancu trebuie potrivit și cercetat ca un război al întregului popor român împotriva expansionismului ungar, un război al eliberării naționale ca o componentă a eforturilor generale și deloc ocazionale de a lichida dominația străină vetrei sale de etnogeneză lăsată ca o sacră și înstrăinabilă moștenire de la strămoșii săi geto – daci. Cauzele lui fundamentale trebuie căutate, așadar, în adâncimea secolelor, iar obiectivele, luptei tradiționale. Dacă în alte părți ale spațiului românesc au mai fost momente de o anumită acalmie, în Transilvania, cu deosebire în Munții Apuseni, flacăra luptei de eliberare socială și națională a ars continuu cu vâlvătăi, care i-a făcut pe cotropitori să se cutremure, oferind pilduitoare exemple de felul în care trebuie concepută, organizată și desfășurată revoluția.

Generat de cauze obiective profunde, războiul din anii 1848-1849 ne-a fost impus nu numai istoricește, ci și de politica dusă de conducătorii revoluției ungare de la 1848 care au renunțat la adevăratele principii ale revoluției ungare de la 1848 care au renunțat la adevăratele principii ale revoluției și au dus acțiuni de lichidare a românilor. În mod firesc, Apusenii au devenit în opinia lui K. Marx *centrul unui veritabil război național*. Că românii n-au dorit acest război, reiese și din faptul că Avram Iancu i-a scris următoarele unui comandant militar ungar: „fîrea ne-a așezat într-o patrie ca împreună să asudăm cultivând-o, împreună să gustăm dulceața frumuseților ei”¹².

Odată însă impus și declanșat, românii l-au purtat cu toată hotărârea, fiind pe deplin convinși de legitimitatea lui. Este însă de remarcat faptul că în cursul desfășurării lui tânărul Înalt Comandament al armatei revoluționare a probat alese calități de organ strategic, de stăpânire a principiilor fundamentale ale artei militare moderne. Ele sînt impresionat omagiate și relevate de Nicolae Bălcescu care scria: „Generalii acestei oaste țărănești erau niște preoți și niște tineri abia ieșiți din școlile de teologie, filozofie și jurisprudență. Ei nu puseseră până atunci mîna pe o armă, când nevoia îi sili a se face generali și a câștiga bătălii. Lipsiți de cunoștințe și de principii de artă militară, ei le inventară. Am văzut cu mirare cum ei

⁹ Pagini din gândirea militară universală, vol. II, Editura Militară, București, 1986.

¹⁰ Herodot, IV, 93.

¹¹ Quintus Curtius Rufus, *Viața și faptele lui Alexandru cel Mare*, București, 1970, p.64.

¹² Apud Istoria României, vol. IV, București, 1964, p. 167

dibuiseră adevăratele principii ale războiului și cum simțiseră importanța pozițiilor naturale și folosul ce știură trage din orice localitate”¹³.

Privite într-un larg orizont european, constituirea unei asemenea armate și ducerea unor acțiuni de factură deosebită, strategia și tactica armatei revoluționare conduse de Avram Iancu nu au corespondent în analele revoluțiilor de la 1848. Alegerea justă a bazei de operații constituie una dintre trăsăturile esențiale ale strategiei armatei revoluționare a lui Avram Iancu. Acționând în acei munți întăriți cu ziduri după cum se exprima Florus, comandamentul suprem român a evitat angajarea forțelor în câmp deschis în a doua fază a revoluției care ar fi oferit multe avantaje armatei cotropitoare ungare, silind-o să ducă lupte în condițiile în care nu avea spațiu de manevră și nu putea evita atacurile date prin surprindere de trupele lui Iancu. Posadele române din Apuseni, continuare firească a celor din vremurile de glorie geto – dace, a celei de la 1330 pun în atenție înțelegerea deplină de către comandamentul suprem și de grupări a rolului factorului geo – spațial în organizarea și ducerea acțiunilor de luptă.

Pe uriașa Columnă a conștiinței, inimii și sufletului românesc numele – simbol al lui Avram Iancu, care poartă aura¹⁴ de *Crai al Munților* ne apare ca o metopă încărcată de profunde semnificații istorice. Prin tot ceea ce a conceput și realizat, prin tot ce a gândit și a simțit pentru poporul român, pentru moștenirea sacră pe care ne-a lăsat-o cu virtuți de program și autentic testament politico – moral și ostășesc, pentru frumusețea și pilduitoarea său comportament etic Avram Iancu, acest *puiul de moți*, nu reprezintă un simplu moment înălțător din istoria noastră multimilenară, ci un pisc de pe care se conturau în plan apropiat orizonturile împlinirii idealurilor poporului român de unitate, libertate și independență¹⁵. Câtă frumusețe, câtă noblete este în această privință în aprecierea: „În aceste ținuturi minunate am întâlnit alături de vestigiile strămoșilor noștri, locuri care evocă pagini de nepieritoare glorie înscrise de oamenii dârzi ai Țării Moților sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, a lui Avram Iancu... Amintirea lor, a faptelor lor izvorâte din adâncă dragoste de țară, din ura clocotitoare contra asupririlor, va dăinui de-a pururi în conștiința poporului nostru”. Muzeul realizat recent la Câmpeni răspunde tocmai acestui înalt comandant.

Tezaurul de învățăminte și concluzii militare și moral – politice a fost valorificat în cele mai semnificative momente din istoria noastră. În anul – simbol al Marii Uniri din 1918 când toate provinciile

aflate sub dominația străină s-au întors acasă alcătuiind România Mare în Proclamația adresată populației Transilvaniei generalul Traian Moșoiu menționa că odată cu trupele eliberatoare „*sosesc și Horea și Cloșca și Crișan și Iancu vine cu mândrii săi moți*”¹⁶.

Considerăm că nu ne aflăm doar în fața unor figuri de stil sau exprimări metaforice, pentru simplul motiv că cele două revoluții – 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, 1848 din Transilvania, condusă de Iancu au fost într-un sens mai larg uverturi ale Marii Uniri din 1918, că ele au pregătit prin tot ceea ce au reprezentat desăvârșirea procesului de formare a statului național unitar român în 1918 prin voința unanimă și hotărârea întregului popor român. Am îndrăzni să afirmăm că revoluțiile la care ne referim au jucat un rol esențial în motivația istorică pentru a afirma tot mai mult caracterul eminent românesc al Transilvaniei, organicitatea ei în ansamblul teritoriului românesc și legitimitatea revenirii ei la patria mamă, ca o necesitate obiectivă. Sau altfel spus, fără aportul celor două revoluții ar fi fost imposibil de înfăptuit Marea Unire din 1918 pe compasul istoric respectiv.

În anii celui de – al doilea război mondial, când erau în joc însăși ființa națională și statală, în cadrul măsurilor luate pentru apărarea țării împotriva acțiunilor expansioniste ale Ungariei horthyste Marele Stat Major a considerat Munții Apuseni ca o citadelă inexpugnabilă, numită în documentele operative *fortăreața Apusenilor*. La măsurile luate de Ungaria Horthystă în primăvara anului 1943, precum și de crearea unui nou comandant de mare unitate (Corpul secuiesc) în apropierea liniei de demarcație impusă prin Dictatul de la Viena, s-a răspuns prin întărirea continuă a dispozitivului strategic din partea de vest și nord – vest a țării. „*Înființarea unor unități de moți – se arăta într-unul din studiile efectuate – ar avea ca scop: /.../ Perpetuarea unei tradiții istorice, legată de viața și faptele războinice ale moților, din sânul cărora au ieșit Horea, Cloșca, Crișan și Avram Iancu*”¹⁷. Cu numele lui Iancu pe buze, în inimă și conștiință, batalionul de moți care i-a purtat numele a obținut performanțe deosebite în anii celui de – al doilea război mondial, străpungând pozițiile inamicului pe orice front a luptat.

Panteonul eroilor de la Țebea, unde se află mormântul lui Iancu „*îți insuflă ceva din sentimentele pe care le-au avut precursorii îndrăzneți ai dezrobirii naționale*”¹⁸. Pe unul dintre monumentele eroilor de aici sânt rediate ultimele cuvinte ale lui Iancu: „*mor, dar sânt răzbunat de două înfrângeri ale ungarilor de la Abrud*”, Iancu s-a referit, desigur, numai la două

¹³ Nicolae Bălcescu, *Scrieri militare alese*, București, 1957

¹⁴ Florian Dudaș, *Zarandul. Chipuri și Faptele din trecut*, Editura Albatros, București, 1981, p. 111-127

¹⁵ Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, op. cit.

¹⁶ *Grai Nou*, revistă bilunară, anul III, nr.1-2, Oradea Mare, 1921, p. 17

¹⁷ A.M.R. *fond Secția I*, dos. nr. 442, f. 200

¹⁸ *Ibidem*.

dar ungurii au suferit mai multe înfrângeri militare, dar dintre toate înfrângerile, cea politico – morală a fost cea mai puternică și imprescriptibilă.

La Carei, pe 4 iunie 2020 se sfințește soclul cel nou al Crăișorului Avram Iancu, alături și împreună cu moșii din jur, se bucură să știe nația sa fericită! La mulți ani români la un Centenar cu Pace!

Oradea, 3 iunie 2020

***

Petițiunea Națională

Prof. Dr. Gheorghe Șerbănescu¹⁹

La „Marea Adunare de la Blaj” - 03/15 mai 1848 - românii ardeleni au adoptat programul „**Revoluției române din Transilvania**”, „**Petițiunea Națională**”. Pe câmpul de lângă Blaj, care de atunci poartă numele de *Câmpia Libertății*, a avut loc „Marea Adunare a Românilor din Transilvania”, la care au participat circa 100.000 de oameni, majoritatea covârșitoare fiind iobagi.

Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai - 5/17 mai 1848 (în funcție de calendarul vechi sau nou) a fost una dintre adunările românilor din Transilvania din timpul revoluției de la 1848, prin care aceștia și-au expus revendicările naționale, politice, religioase și sociale, pentru ca națiunea română din Ardeal să beneficieze de aceleași drepturi ca și celelalte națiuni care locuiau în Transilvania. La Marea Adunare Națională de la Blaj, din 1848, au participat circa 100.000 de români de pe întregul teritoriu al Transilvaniei. În primele ore ale dimineții de 3 mai 1848 a avut loc ceremonialul de constituire a Adunării Naționale: alegerea celor doi președinți Ioan Lemeni, episcop greco-catolic și Andrei Șaguna episcop ortodox, vicepreședinți fiind aleși Simion Bărnuțiu, preot greco-catolic și George Bariț, istoric, fiu de preot greco-catolic. Secretar al adunării a fost canonicul greco-catolic Timotei Cipariu.

Guvernul maghiar al Transilvaniei nu a oprit oficial ținerea acestei adunări naționale, însă a încercat dezbinarea românilor pe criterii religioase, permițându-le acestora să se adune în

cadrul a două întâlniri, una ortodoxă, cealaltă greco-catolică, cu mențiunea ca una să aibă loc la Sibiu, iar alta la Blaj. Episcopii români Șaguna și Lemeni au ignorat însă aceste ordine ale guvernului și au organizat o singură adunare românească, la Blaj, care avea să înceapă la 3/15 mai 1848.

Ioan Lemeni (n. 22 aprilie 1780, Dezmir, comitatul Cluj - d. 29 martie 1861, Viena) a fost între 1833-1853 episcop român unit al Episcopiei de Făgăraș și Alba Iulia (cu sediul la Blaj), suspendat din funcție de autoritățile austriece în anul 1848, ca urmare a trecerii sale de partea Revoluției de la 1848 și a guvernului revoluționar de la Pesta.

Împreună cu episcopul ortodox Andrei Șaguna a prezidat Adunarea de la Blaj, din 15 mai 1848, care l-a desemnat drept președinte al delegației care să prezinte Dietei de la Cluj hotărârile Adunării de la Blaj.

Andrei Șaguna (n. 20 decembrie 1808, Mișcolț, Ungaria — d. 28 iunie 1873,

Sibiu) a fost un mitropolit ortodox al Transilvaniei, militant pentru drepturile ortodocșilor și ale românilor din Transilvania, fondator al Gimnaziului Românesc din Brașov (1851), membru de onoare al Academiei Române.

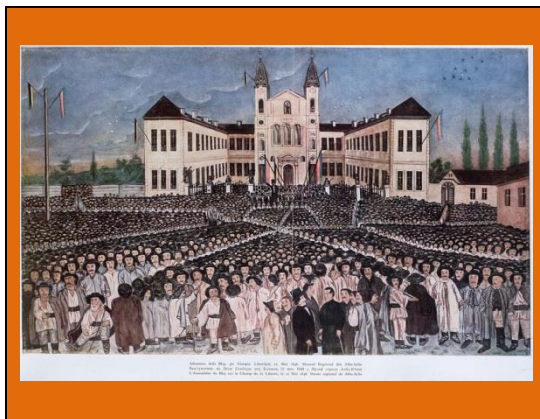
Pregătirea Marii Adunări Naționale de la Blaj a avut loc mai ales la Sibiu, unde se adunaseră intelectualii români. Aici venise de peste Carpați August Treboniu Laurian, de la Blaj canonicii Cipariu și Sereni, care împreună cu alții au discutat planul de acțiune pentru viitoarea adunare. Propunerea lui Simion Bărnuțiu, aprobată de toți cei prezenți, a fost ca la Blaj să se realizeze următoarele trei puncte:

Națiunea română să se declare pe sine de națiune liberă și independentă

Să se depună jurământ de fidelitate împăratului austriac

Să protesteze împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria

Cu toate că Marea Adunare Națională era programată să înceapă luni, 15 mai 1848, românii au început să se adune la Blaj încă de vineri, 12 mai. Sâmbătă, 13 mai, a sosit la Blaj de la Sibiu episcopul ortodox Șaguna, însoțit de intelectualii români din Sibiu și Brașov. A acceptat invitația greco-catolicilor și s-a așezat la curtea episcopală din Blaj. Tot sâmbătă, spre seară, au sosit din Țara Moșilor, Avram Iancu (venit la adunare cu 10 000

¹⁹ Material redirectionat de pe https://confluente.org/gheorghe_serbanescu_1611129654.html
Cetatea Cavalerilor nr.1/ianuarie 2021

de moți) și Ioan Buteanu, iar de pe Câmpie Vasile Macariu Moldovan, însoțiți de mii de români. Andrei Mureșanu (1816-1863, autorul poeziei Un răsunet / Deșteaptă-te române, devenită după 1989 imnul de stat al României), Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian...

Tribunii au continuat să învețe poporul până la începerea liturghiei, ținută în biserica din Blaj. După terminarea acesteia, cei doi episcopi români au trecut prin mulțime la braț, în semn de unire între românii ortodocși și cei greco-catolici.

Marea Adunare Națională de la Blaj fixează programul social-politic (burghezo-democratic) al revoluției din Transilvania. Programul denumit „Proclamația de la Blaj” revendică, în cele 16 articole, următoarele:

- dreptul românilor de a fi reprezentați în dietă;
- dreptul de a folosi limba română în legislație și administrație;
- emanciparea bisericii ortodoxe române de sub jurisdicția mitropoliei sârbești;
- desființarea iobăgiei;
- desființarea breslelor; a vămile libertatea cuvântului și a tiparului;
- asigurarea libertății personale și a întrunirilor;
- înarmarea poporului și înființarea gărzii naționale;
- libertatea industriei și a comerțului
- învățământ de toate gradele în limba română;
- impozit proporțional cu veniturile;
- abolirea dijmei

Tot la această adunare s-a protestat împotriva 'uniunii' forțate a Transilvaniei cu Ungaria.

Ideea centrală a programului Marii Adunări Naționale de la Blaj era:

„Națiunea română se declară și se proclamă ca națiune de sine stătătoare...”.

În ciuda contextului destul de apăsător, găsirea unor convergențe de idei și de năzuințe era imposibilă și că apărarea ființei naționale înseși impunea o poziție activă împotriva tendințelor promovate de ei, conducătorii mișcării revoluționare românești considerau că realismul și luciditatea mai pot învinge dacă revendicările populației majoritare românești vor fi fixate cu toată claritatea și în sprijinul lor se vor ridica masele poporului român. Acest cumpăt a dus la Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății din Blaj și la Hotărârea adoptată de către uriașa mulțime de țărani, meseriași și intelectuali români, care va deveni pentru multă vreme programul politic fundamental al românilor din Transilvania.

Avram Iancu (n. 1824, Vidra de Sus – d. 10 septembrie 1872, Baia de Criș, Hunedoara) a fost

un avocat transilvănean și revoluționar român pașoptist, care a jucat un rol important în Revoluția de la 1848 din Transilvania. A fost conducătorul de fapt al Țării Moților în anul 1849, comandând armata românilor transilvăneni, în alianță cu armata austriacă, împotriva trupelor revoluționare ungare aflate sub conducerea lui Lajos Kossuth – în imagine, Avram Iancu, pictură de Barbu Iscovescu, primăvara lui 1849

Pe acea „Câmpie a Libertății”, Avram Iancu s-a adresat în principal oamenilor de rând care sufereau crunt de pe urma iobăgiei. Pe atunci, românii suportau cu greu statutul în care erau obligați să trăiască. Pe lângă faptul că aurul și lemnul Apusenilor se scurgeau spre Pesta, erau obligați să muncească fără bani pe moșiile nenumărate ale grofilor. Moții care posedau car și vite de jug trebuia să plătească taxe foarte mari, la fel și dreptul de a folosi moara din sat. Românii nu aveau voie să pescuiască sau să vâneze. Dreptul de a vinde băuturi alcoolice aparținea tot domeniilor nemeșesti. Moții care voiau să crească porci sau să se ocupe de stupărit, trebuia să plătească anual o taxă peste puterile lor. Astfel că Avram Iancu se adresa participanților la Marea Adunare spunând: "Uitați-vă pe câmp, românilor suntem mulți ca cucuruzul brazilor, suntem mulți și tari". La Marea Adunare Națională de la Blaj, din 1848, au participat circa 100.000 de români de pe întregul teritoriu al Transilvaniei. Potrivit aprecierii învățatului sas Stephan Ludwig Roth, inimile ardelenilor au început să bată puternic, la unison, cu inimile românești de la București și Iași. În primele ore ale dimineții de 3/15 mai 1848 a avut loc ceremonialul de constituire a Adunării Naționale: alegerea celor doi președinți Ioan Lemeni, episcop greco-catolic și Andrei Șaguna episcop ortodox.

Revendicări

A doua zi, Adunarea a adoptat „Petiția Națională”, program al Revoluției Române din Transilvania: „Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională în respectul politic ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi la dieta țării în proporție cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească cu limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, atât în legislațiune, cât și în administrațiune. Ea pretinde în tot anul o adunare națională generală”.

Adunarea de la Blaj a contribuit decisiv la desăvârșirea programului revoluționar comun al tuturor românilor. Cele 16 articole ale sale

cuprindeau printre altele: națiunea română se declara independentă și cerea reprezentare proporțională în Dieta; se proclama independența Bisericii române și egalitatea ei cu celelalte Biserici din Transilvania; se cerea desființarea iobăgiei, fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi; se hotăra formarea unei gărzi naționale a românilor; alte revendicări solicitau drepturi și libertăți democratice; românii protestau și față de "uniunea" Transilvaniei cu Ungaria.

A urmat la tribună August Treboniu Laurian, care după ce a rostit un discurs, a prezentat punctele din petiția națiunii române adresată împăratului austriac:

Proclamația de la Blaj - PETIȚIA NAȚIONALĂ adoptată de adunarea de la Blaj prin care sunt exprimate revendicările românilor transilvani „**Punturile națiunii române transilvane votate în Adunarea Națională de la Blaj în 3-5 Mai c.v. 1848**”.

1. Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională în respectul politic ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi la dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească cu limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, atât în legislațiune, cât și în administrațiune. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală. La acestea s-au adaos că de aici înainte în lucrările legale ale celorlalte națiuni transilvane și în limbile lor românii să se numească români, iar nu ólah, walach și bloch.

2. Națiunea română pretinde ca biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de la oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În sinod să se aleagă și episcopii români, liber, prin majoritatea voturilor fără *candidație*. (La aducerea-aminte despre vechiul drept al românilor de a avea mitropolie și sinod general anual s-a proclamat de popor mitropolia română transilvană cu aplaus unanim. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe venitoriu scaun în dietă ca reprezentanți ai bisericii lor și dacă capitlurile lor vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii și capitlurile lor).

3. Națiunea română, ajungând la conștiința drepturilor individuale, cere fără întârziere

desființarea de iobăgie fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi atât în comitate, cât și în districte, scaune și granița militară. Ea cere tot deodată și desființarea dijmelor ca a unui mijloc de contribuire împedecătoriu economiei.

4. Națiunea română pofteste libertatea industrială și comercială cu ridicarea țethurilor și a privilegiurilor și a tuturor pedecelor și stavilelor cu țărilor convecine de care se ține desființarea vămilor la graniță.

5. Națiunea română pofteste ca dajdea ce s-a pus de la un timp încoace asupra vitelor - care din pricina strimtorii hotarelor greminal se țin și se pasc în țările vecine cu mari cheltuieli și nespusă greutate și însuși cu pericolul vieței - , ca o vederată pedecă a industriei și a comerciului activ, să se șteargă cu totul, și tractatele care s-au încheiat între înalta Casă austriacă, Poarta otomană și Principatele Române pentru economia vitelor să se păzească cu toată scumpătatea.

6. Națiunea română cere desființarea dijmii, adică a zeciuielei (Zehend) metalelor create în patria aceasta, care zeciuială e o adevărată pedecă pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fodine să li se dea același drept în privința măsurii hotarului fodinei.

7. Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără nici o censură, prin urmare pretinde libertatea tipariului pentru orice publicare de cărți, de jurnale și de altele, fără sarcina cea grea a cauțiunii, care să nu se ceară nici de la jurnaliști, nici de la tipografi.

8. Națiunea română cere asigurarea libertății personale; niminea să nu se poată prinde supt vreun pretest politic. Cu acestea dinpreună cere libertatea adunărilor ca oamenii să nu cadă la nici un prepus dacă se adună numai ca să vorbiască și să se înțeleagă în pace.

9. Națiunea română cere tribunale de jurați (Jurye) cu publicitate, în care procesele să se facă verbale.

10. Națiunea română cere înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării în lăuntru și din afară. Miliția română să-și aibă ofițerii săi români.

11. Națiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte compusă din români și alte națiuni transilvane pentru cercetarea cauzelor de mezuine ale moșiilor și pădurilor, de ocuparea pământului comun și a sesiunilor coloniale și altele câte se țin de categoria aceasta.

12. Națiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului, întocma cu clerurile celorlalte națiuni.

13. Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele, a gimnasiilor române, a institutelor militare și tehnice și a seminarelor preoțești, precum și a unei universități române dotate din casa statului în proporțiunea poporului contribuent, în dreptul deplin de a-și alege directori și profesori și de a-și sistematiza învățăturele după un plan școlastic și cu libertate de a învăța (docere).

14. Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor.

15. Națiunea română poartă ca să se facă o Constituțiune nouă pentru Transilvania prin o adunare constituantă din națiunile țării, care Constituțiune să se întemeieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și fraternității, să se lucreze codici nouă de legi civile, criminale, comerciale ș.c.l. tot după acelea principii.

16. Națiunea română cere ca conlocuitoarele națiuni nicidecum să nu ia la dezbateri cauza uniunii Transilvaniei cu Ungaria, până când națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv, reprezentată în Camera legislativă; iar din contră, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuși a se slobozi la pertractarea aceleiași uniuni de noi fără noi, atunci națiunea română protestează cu solemnitate.

Cei prezenți au scandat "noi vrem să ne unim cu țara", dar, din păcate, unirea tuturor românilor într-un singur stat încă nu era posibilă. Pe data de 5/17 mai 1848 s-a format Garda națională a românilor, iar adunarea s-a încheiat în entuziasmul tuturor, după ce se hotărâse formarea a două delegații, care să prezinte împăratului habsburgic și Dietei din Cluj revendicările românilor Transilvania.

Din punct de vedere ideologic, acțiunile anului 1848, din Transilvania, constituiau un răspuns la încercările de realizare a țelurilor naționale maghiare de restaurare a granițelor Ungariei istorice. De aceea, în spațiul românesc, cea mai importantă mișcare pentru autodeterminare a izbucnit în Transilvania, unde populația autohtonă era cea mai numeroasă, iar intelectualii români și clerul dobândiseră un înalt nivel de conștiință națională. În acest an a triumfat ideea de națiune, iar românii din Transilvania, Banat și Bucovina au militat chiar și pentru unirea românilor într-un ducat autonom.

În aceste acțiuni, ale anilor 1848 și 1849, s-a implicat și episcopul Andrei Șaguna. Cu siguranță, episcopul transilvănean a fost categoric figura dominantă a deceniului cinci din secolul al XIX-lea,

fiind recunoscut ca atare de ortodocși și de uniți, atât în Transilvania, cât și la Curtea din Viena.

Simion Bărnuțiu (n. 21 iulie 1808, Bocșa, Sălaj – d. 28 mai 1864, Sânmihaiu Almașului) a fost un om politic român, istoric, filozof, și profesor universitar, unul dintre principalii organizatori ai Revoluției de la 1848 în Transilvania.

A fost unanim acceptat faptul că dacă Simion Bărnuțiu a fost teoreticianul Revoluției românești de la 1848 din Transilvania, iar Avram Iancu, eroul ei militar, atunci, episcopul ortodox al Ardealului a fost diplomatul ei. De aceea, putem evidenția activitatea lui Andrei Șaguna sub mai multe ipostaze, datorită cărora episcopul ardelean a câștigat de facto recunoașterea sa de către Curtea drept conducătorul național al românilor.

După alegerea ca episcop, Șaguna s-a îndreptat în grabă spre eparhia sa. Sosit în Transilvania a înțeles dorința poporului pe care îl păstora, intuind mișcarea ce avea să urmeze. Ca atare, a preluat mișcarea politică, începută de Simion Bărnuțiu și alți tineri înflăcărați. Încă de la sfințirea întru episcop, în cuvântarea sa menționa că îi revine sarcina "de a-i trezi pe românii din Transilvania din somnul lor adânc și de a-i conduce spre tot ce este adevărat și bun".

În legătură cu participarea și implicarea sa în evenimentele de la Blaj, Andrei Șaguna a fost acuzat de o serie de intelectuali că în declarațiile publice și mai ales în scrisoarea pastorală din 16 mai 1848, s-a adresat doar credincioșilor ortodocși, că n-a pomenit numele de "națiunea română", dar și faptul că pune accent pe respectarea legii. Cu siguranță, aceste critici treceau cu vederea faptul că Șaguna își îndeplinise sarcinile sale de conducător spiritual al ortodocșilor, pe care le considera drept responsabilitatea sa principală. În același timp nu încerca să ascundă greșelile sistemului, fiind bine informat, de pildă, despre măsurile luate de guvernul Transilvaniei față de țăranii nesupuși.

Andrei Șaguna la Innsbruck

La 23 iunie 1848, episcopul transilvan se afla la Innsbruck, înaintând regelui Ferdinand dorințele românilor, folosindu-se însă o versiune revăzută a celor 16 puncte blăjene. Memoriul înaintat de Șaguna împăratului a fost determinat de rezultatul negativ obținut de delegația română, care, în lipsa ierarhului ortodox, înaintase, la 30 mai 1848, împăratului cererile Adunării de la Blaj.

Șaguna a arătat relele care vor decurge pentru români în urma sancționării politice a Transilvaniei cu Ungaria, împotriva căruia a simțit că trebuie să protesteze solemn prin respectivul document, în care insistă și pe dreptul românilor la

egalitate cu celelalte națiuni din Transilvania. Întârzierea cu care a ajuns Șaguna la conaționali săi nu trebuie să surprindă. După terminarea lucrărilor Adunării de la Blaj, el s-a îndreptat spre Cluj pentru a depune jurământul de fidelitate față de guvern, potrivit regulilor din Imperiu. La Cluj, ședința condusă de contele Teleki a fost convocată cu câteva zile întârziere, fapt ce a atras după sine amânarea deplasării. În acest timp a dezmințit și acuzațiile guvernatorului Teleki și a altor persoane oficiale, potrivit cărora comitetul permanent ar fi o organizației legală angajată în "subversiune".

Rezoluția împăratului, dată ca răspuns la cererile lui Șaguna din 23 iunie, asigură, cel puțin la nivel teoretic, că naționalitatea română va primi drepturi printr-o lege specială. Era consemnată mențiunea că se vor înființa școli românești subvenționate din bugetul statului. Acesta a fost un al doilea succes politic al episcopului Andrei Șaguna, după desfășurarea Adunării de la Blaj.

După reîntoarcerea de la Innsbruck, Andrei Șaguna a rămas, alături de alți reprezentanți, la Pesta și a stăruit, în diferite cauze, pe lângă miniștrii unguri, în favoarea românilor.

Când am citit „Marx despre români” ce însumează traducerea celor patru manuscrise autografe ale lui Karl Marx despre români, păstrate în Arhiva „Marx-Engels” a Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam–Olanda, am selectat și ce vă prezint acum.

Aflăm că Marx, ultimul de la care ne-am fi așteptat, a scris adevărul despre repetatele invadări, anexări și jefuiri a principatelor române de către ruși.

Citind ceea ce s-a scris în acest volum ce a dispărut imediat din librării, nu-ți vine să crezi că este scris de același Marx, părintele comunismului, la acea vreme eram îndoctrinați din școlile primare până în facultăți.

Același Marx ce a scris despre capitalism și dictatura proletară și căruia românii îi purtau tabloul și-i scandau numele la manifestările unde erau duși cu arcanul.

Avem confirmarea că pe Marx l-a interesat și s-a informat despre români, despre soarta lor socială și istorică.

În scrierile sale despre români Marx nu trece cu vederea nici agresiunea de dominare a ungurilor asupra românilor transilvăneni. „După legea ungară – până la 1848 – românii din Transilvania, asimilați cu grecii, evreii, slavii, armenii, țiganii erau considerați, pe propriul lor pământ „națiune tolerată”. Românii sunt opriți să poarte haine și pantaloni de postav, cizme, pălărie mai scumpă de un florin și cămașă de pânză fină. Ei

erau numiți "plebea vagaboandă", deși formau 2/3 din populație, în timp ce ungurii, sașii, secuii, grecii, armenii formau numai cealaltă treime.

Un naționalist ardent precum Alecsandri n-avea cum să stea deoparte atunci când spiritul revoluționar a cuprins Țările Române.

Fraților, nădejde bună! fiți cu toți în veselie!
Cerul însuși ocrotește scumpa noastră Românie!
Azi e ziua de-nviere a românului popor,
Care singur își urzește dulce, mândru viitor.

Priviți cerul cum se-ntinde ca o mare-nseninată;
Priviți soarele ce-aruncă o lumină înflăcărată;
Priviți văile-nflorite, codrii, munții înverziți!
Cerul, soarele, pământul astăzi sunt împodobiți;
Căci e ziua mult dorită, căci e zâna mult măreață,
Unde falnic se ridică România îndrăzneată!

Fraților, nădejde bună! azi, sub cerul fără nori,
Libertatea, România se-ntâlnesc pe câmpi de flori
Ș-înnoiesc în fața lumii a lor vecinică-nfrațire
Dup-o lungă, dureroasă și fatală despărțire.

Fraților, nădejde bună! Viitorul ce urziți
Va fi vrednic de trecutul a strămoșilor slăviți!
Bărbăția și unirea între voi de-acum domnească,
Și strigați în libertate: România să trăiască!

Bibliografie

Berindei, Dan - Revoluția română din 1848-1849, Editura Enciclopedică, București, 1998, ISBN: 973-45-0241-7

Păcățian, Teodor V. - Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară, volumul I, ediția a II-a, Sibiu, Tipografia Iosif Marschall, 1904

Volumul Marx, despre români apărut în 1964 la Editura Academie Române – București. Traducerea celor patru manuscrise autografe ale lui Karl Marx despre români, păstrate în Arhiva Marx-Engels a Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam – Olanda

Dac nemuritor de pe Arcul lui Constantin la Roma

1848 - Crucea și credința Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT

*Bătrânii și tinerii de astăzi nu se încumetă a face
niște parastase ca să nu cadă în dizgrația amăgitoare a Prohoadelor!
La câtă micșorare am ajuns pe această cale!
Cu asemenea lânzezeală nu e de sperat
„vinetor de aur” ce „românimea are”
Axente Severu*

Studiul mitologic de amplă comparare a religiilor Antichității, *Cultul cabirilor în Dacia*, cea mai veche dintre exegezele lui Teohari Ionescu, prezentată în 1889, ca teză de licență, a pornit, după cum mărturisește el însuși, de la sugestiile și materialul pus parțial la dispoziție de Alexandru Odobescu - care, se pare, a supravegheat demersurile sale până la finalizarea lucrării.

Teohari Antonescu²⁰ își propunea să elucideze misterul unor tăblițe, 19 la număr (de bronz, plumb și piatră) despre care nu se știa de când datau și nici ce reprezentau de fapt, dar care, aparent, aveau multe note comune. Supunându-le unui atent examen, autorul descoperă că aproape toate imaginile săpate, sau imprimate pe ele aduc în prim plan figurile a doi călăreți înarmați, așezați, călcând în picioare pe un al treilea, mai tânăr, și fiind despărțiți de un chip feminin drapat de lungi mantii și voaluri. Specific acelor tăblițe erau simbolurile comune reprezentate de: soare și lună, stele, luceferii, doi șerpi care înrămează acele imaginile, capul de leu, de berbec, de câine, hârca umană, tripodul de sacrificiu, peștele sacrificat, stindardul dacic, chiparoși, caduceul, corbul, cocoșul etc.

Misterul originii acestei mitologii a fost dezlegat, odată cu identificarea răspândirii legendei macedoniene, în timpul Imperiului roman, presupunându-se că ar fi reprezentat divinități indo-europene, cu toate că erau lipsă

din cărțile sfinte datorită asemănărilor mari a respectivelor religii, cu alternanța de anotimpuri, noapte/zi, viață/moarte.

În prefața lucrării A. D. Xenopol, deși recunoaște demonstrația făcută de Teohari Antonescu, el răstoarnă demonstrația prin susținerea că acele „tăblițe puteau fi produse în atelierele din țară”, și nu în Imperiul roman, deoarece în epoca romană nu erau prezente. În acest fel miturile *Miorița*, *Călușarii*, nu mai erau interpretate ca *jocuri caba(i)rice*, de **origine dacică**, cum susținea Th. D. Speranția (profesor la Oradea), în 1914.

Crucea și credința au fost însemnele conducătoare ale revoluției ardelenice de la 1848 care n-au putut fi arestate. Pe Dragoș, parlamentarul român, l-au spânzurat, pe Axente l-au închis la Sibiu, pe Avram Iancu l-au prigonit și hăituit, noroc c-a fost salvat, ba de moșii săi, ba de unguroaica din Abrud (că se pare „că-i fu plăcut”). Văile și munții deși vuiau de suflul românului care tânjea: „să trăiască libertatea și Înălțatul Împărat”, i-au retezat ecoul astfel că n-a ținut entuziasmul moșilor nici cât primăvara, în care a pornit. Celor peste trei milioane de români, pentru a le reduce speranța de a „scăpa de împilare și traiul ca națiune liberă”, care-i lega, guvernanții le-au tăiat conducătorii. Ceea ce se „buciuma” peste tot era doar o iluzie de „libertate, egalitate, fraternitate” iar purtătorii lor „spânzurați și împușcați”.

Redăm în acest context consemnarea făcută de Al. Ciurea în articolul *Amintire despre Iancu*, din *Transilvania* nr. 11-12/1922, cu privire la modul cum Avram Iancu fusese urmărit. „După adunarea de la Blaj, Avram Iancu a petrecut, un timp, retras la casa părintească din Vidra de Sus, fără să-și dea seama de primejdia ce-l urmărea, la tot pasul. În Abrud se formase garda ungurească, având zilnic deprinderi de arme. Sosește mai apoi și o companie de honvezi din Aiud. Un membru al gărzii împărătești i-a spus unui tânăr ce învăța „glasurile la dascălul Hazu din Abrud” - tânărul de atunci era protopop Iosif Gomboș din

²⁰ Teohari Antonescu întrevide în toate tăblițele ilustrarea mitului cabirilor, fiii „zei, lei, mume Cybela sau Rhego. De asemenea, el încearcă și identifice în monumentele antice urmele cultului *cabirilor*, consemnat de Clement din Alexandria, ca identificând uciderea fraternală.

tatăl părintelui

Câmpeni - că „plutonul de honvezi a sosit cu menirea, ca încă în decursul nopții să pună mâna pe Iancu și să-l împuște. Tânărul a luat-o la drum, peste Sohodol, Vidra-Poeni și sosește la Vidra noaptea târziu, abia cu un ceas înaintea honvezilor, și trage de-a dreptul la soră-sa, măritată după preotul Ioan Iancu, fratele lui Avram. Iancu dormea în fânul proaspăt, sub cerul liber, în lunca din apropiere. S-a ridicat repede, aflând primejdia ce-l amenință, și a pornit la drum. S-a oprit pe la Gavril Bădău, unul dintre cei mai credincioși gardiști ai săi, și luându-l cu sine, trece dealul, care desparte Vidră de Sus de Valea-Crișului, și într-una din peșterile de la izvorul Crișului Alb, petrece aproape trei săptămâni până se retrag honvezii din Vidra. Honvezii sosiți la Vidra, cu întârziere de o oră, *au încunjurat casa părinților lui Iancu și toată vecinătatea*. Apoi aflând că el doarme în lunca din vecini, s-au năpustit într-acolo. Aflându-i culcușul cald încă, și crezând că e ascuns sub vreo brazdă sau căpiță, *au străpuns cu baioneta toate grămezile de fân, ca să-l omoare în ascunziș* (subl. ns. – C.M.). *Timp de peste două săptămâni au făcut, în Vidra, cele mai minuțioase cercetări și urmăriri. Au pus premiu mare pe capul lui Iancu, au sechestrat vitele și banii lui Alexandru Iancu și a preotului Ioan, ducând cu sine și toată corespondența lui Avram Iancu (anexă)*²¹. În ascunzătoarea din Valea Crișului și azi se mai văd rămășițele patului - frunze de brad și ierburi - care l-a ocrotit pe Iancu, trei săptămâni”.

La 1888, când casa lui Avram Iancu, din încredințarea Comitetului Central al «Asociațiunii Astra», a fost acoperită din nou, în podul casei s-a aflat stindardul albastru cu care mama lui Iancu a întimpinat, la 1852, pe Frantz Iosif. Un tun de lemn a fost aflat sub stupina de lângă iaz. În podul casei, la o tindă a lui Iancu, s-a păstrat un stindard albastru-galben-roșu, folosit în luptele de la Abrud. Ruda (lancea) steagului era luată de la armata lui Hatvani, purtând culorile ungurești. Faptul că Avram Iancu a luptat sub steagul în culori naționale, e fixat prin declarația tovarășului său de arme, caporalul Gavril Bădău, declarație făcută în fața primăriei comunale din Vidra. Toate acestea au fost trecute în proprietatea «Asociațiunii» după inaugurarea Muzeului «Avram Iancu».

După 1848 românii s-au convins că „**nici la Viena nu mai avem ce căuta**”!, după ce împăratul le-a nesocotit așteptările și cererile îndreptățite și s-a declarat rege al ungarilor. Apoi au urmat o seamă de acțiuni inclusiv unele de ordin administrativ în cadrul bisericii ortodoxe care erau

în subordinea Mitropoliei lui Andrei Șaguna de la Sibiu, cu privire la „neamestecul regesc în chestiunile care privesc exclusiv biserica, pentru numirea episcopilor”, chestiune veche în biserica catolică, revendicată ca „regnum” de la Ștefan cel Sfânt, în care Papa confirma decizia regală (Chestiune răstălmăcită de Paszmanyi pe la 1630).

Adevărul despre acele evenimente a fost ascuns, ori mascat cu dibăcie de către diferite personalități aparținând Academiei Ungare, ori bisericii catolice, cum a fost cazul demascat de Karacsony Ianos, care după ce i-a sărit în cap toată „inteligenția maghiară, a trebuit să revină asupra întregii chestiuni, publicând, în acest scop, în anul 1915, tot în revista „Századok” studiul său senzațional: „Vilagbolondito Tomko Ianos” adică: Ioan Tomko, cel care a prostit lumea. Concluziile studiului sunt extrem de concludente și actuale pentru metodele folosite cu teze li idei false: „*dacă ne-a putut prosti atâta timp cu această bulă falsă a papei Silvestru II, nu e rușinea noastră, căci Bula a fost plăsmuită cu mare aparat istoric și cu adevărată artă... Ar fi însă rușinos pentru noi (ungurii – n.n.), dacă și de acum înainte, după ce cunoaștem nu numai falsificarea Bulei, persoana falsificatorului și motivele falsificării, am mai da vre-un crezământ minciunilor lui Tomko Ianos-Marnavic, cel care a prostit întreaga lume*”.

Revenind la persoanele împilate, rămase mai puține, pe final, guvernații unguri din Transilvania s-au îndreptat spre episcopii români Șuluțiu Sterca și Andrei baron de Șaguna, pentru că ei mai susțineau cauza națională. Dar și ei au cedat în final scriind: „mai bine ne împreunăăm cu cei de o credință (catolică), decât cu cei de un sânge cu noi”, iar viitorul mitropolit în circulară emisă a zis categoric „nu voi tovarășia cu uniții”, după mărturia susținută de Axente Severu, în articolul redactat la Cricău, pe 19 februarie 1873, (publicat de *Gazeta Transilvaniei*, în amintirea a 25 de ani de la revoluția din 1848-1849, p. 86).

Așa s-au divizat politic românii activiști, susținuți de Șaguna, pentru „participare activă” la viața publică a statului ungar, și pasiviștii conduși de George Bariț, conservatori ai politicii de rezistență. Bănățenii, ungurenii, sălăjenii și maramureșenii activiști s-au dus spre partidele ungurești conduse de Deak, iar altă parte înspre partida celor mai anti-români dintre prim-miniștri unguri, plecat de pe meleaguri bihorene, Kalaman și Istvan Tisza. În adevăr, se pare că, pasivitatea era mai mult impusă decât voită de ardeleni, dacă ne gândim că Împăratul Francisc Iosif urmărea „să facă dreptate tuturor națiunilor politice din Coroană”, după legile ungurești. Pentru că românii

²¹ Al Ciurea, *Tribuna*, p. 728

nu acceptau ca pe seama lor să fie susținută monarhia, căci și așteptările lui Iancu au fost înșelate, încrederea fiind atunci definitiv pierdută, iar promisiunile ungurești erau deșarte, simple fraze apăsătoare.

Buna credință a lipsit politicienilor unguri, după cum știm românii abia de erau tolerați în funcțiile publice, dacă nu aveau oarece acte de noblețe. Mare a fost mirarea conților și grofilor unguri, față de puținii aleși dintre românii parlamentari, „numărați” și ei gratulați ca „nobili”, pe care nu puteau să-i înțeleagă de ce „*țineau cu iobagii români*”? O radiografie imparțială făcută de către istoricul american Watson, în vremea când era docent la universitatea din Oxford, în articolul „*Ungaria la răspântie*” publicat în 20 octombrie 1906 într-o revistă engleză «The Spectator» informa asupra împrejurărilor din Ungaria. Iată părțile semnificative ale acelui articol. „Situția actuală din Ungaria, precum și împrejurările din Balcani și din Rusia reclamă băgarea de samă a Angliei. Mai mult decât ori-când este nevoie, ca echilibrul european să nu se turbure. *Desfacerea dintre Austria ar pune unei mari puteri capăt, și în locul ei s-ar naște două puteri de rangul al doilea. Guvernul actual unguresc se compune în parte din oameni care pentru uzul lor privat au tendințe separatiste, dar care sunt angajați prin compromisul cu Austria și prin lealitatea oficială*”. Viața parlamentară a Ungariei cerea o opoziție sănătoasă. Pentru aceia guvernul era în primejdie, căci, dacă starea aceea va mai dăinui, se va naște o dezbinare în sânul partidului kossuthist și elementele intransigente vor trece în caz de nevoie la obstrucționism. Pentru aceasta guvernul ocolește orice discuție de chestii constituționale, dar caută să amâne și proiectul de lege al sufragiului universal, care formează menirea existenței sale, prezentând tot mereu proiecte noi de legi. Ura maghiarilor împotriva sufragiului universal este adânc înrădăcinată. În curând toată lumea va recunoaște aceasta.

De asemenea el mai arăta că planul lui Kristóffy a fost o încercare de a apela prin sufragiul universal de la rasa maghiară la națiunea ungurească. Străinătatea, și mai ales Franța și Anglia socot Ungaria un stat național, în realitate Ungaria este unul din statele cele mai poliglote și deviza unui mare rege al ei a fost : «*Regnum unius linguae fragile est*». (Țările de-o singură limbă sunt subrede). Din cele 19 milioane de locuitori sunt numai 45% maghiari și în cifra aceasta se cuprind și evreii și cei socotiți ca unguriți, aparținători altor neamuri. (Aici autorul arată, pe baza statisticilor,

proporția numerică a diferitelor neamuri din Ungaria).

Cu toate că naționalitatea ungurească nu era nici jumătate din populația întreagă a țării, totuși **limba maghiară este limba oficială a statului, a parlamentului și a comitatelor**. Ea este întrebuințată în jurisdicțiune, administrație, în școlile de stat și în seminariile catolice. Cunoștința limbii ungurești este o condiție neapărată pentru a fi primit în slujba statului de la ministru până la cantonier. În ținuturile, unde poporul nu înțelege nici un cuvânt unguresc, limba maghiară este limba autorităților autonome. Învățământul în școlile de stat se face în limba ungurească, deși aceasta este în contradicțiune cu legile fundamentale de la 1868 și subvențiunea de stat distribuită școlilor confesionale nemaghiare are scopul de-a pune școlile acestea sub controlul statului și de ale pune în slujba maghiarizării. În chipul acesta maghiarii și cei-ce se dau drept maghiari (căci limba ungurească nu cunoaște deosebirea dintre maghiari și unguri) au monopolul absolut în toate ramurile vieții publice. Dacă socotim, că legile presei sunt atât de vagi, încât ele sunt supuse samavolniciei autorităților, că nu există libertate de întrunire și asociațiune, vom înțelege repede, că năzuința de-a asupri pe supușii de altă națiune are o lărgime foarte mare. În împrejurările acestea se fac procesele de presă împotriva panslavismului și iredentismului, și șovinismul maghiar (care-i ciuma vieții publice ungurești) preamărește orice măsură necruțătoare împotriva naționalităților. La acestea se mai adaugă corupțiunea electorală, a cărei creștere se datorește partidului liberal și care mai ales sub guvernul lui Bánffy a fost îndreptată împotriva naționalităților”.

Naționalitățile înțeleg cu încetul ceea-ce trebuia să-i lumineze și întâmplările de la 1849, că „*unirea cu dușmanii maghiarilor este în același timp contrară intereselor lor și că viitorul Ungariei atârna de unirea în năzuințe a tuturor popoarelor. Maghiarii vor păstra totdeauna hegemonia. Ea este un legat al istoriei lor glorioase. Hegemonia aceasta însă nu se va putea întări, ea va pieri, dacă maghiarii vor căuta să păstreze preponderența de rasă. Guvernul coaliționist are acuma ocaziunea de-a face unele concesiuni naționalităților*” sublinia reputatul istoric american care încheia articolul cu imaginea pentru străinătate a Ungariei: „**la fiecare margine de sat stau ridicate spânzurătorile**”²².

Anexă

Autorul menționa că „ține să declare că n'are decât meritul de a fi transcris aceste amintiri”. Înainte de

²² Tribuna, nr. 202/11 noiembrie 1906, p. 3-4

1848 comunele din Munții Apuseni aveau numai trei școli primare - școli edificate din ordinul Împăratului Iosif al II-lea - la Bucium-Sat, Albac și Vidra de Jos. Cum poporul eră doritor de carte, s'au înființat mai multe școli clandestine, - între care cea mai vestită era cea din Neagra, deschisă în casa lui Ionuț

Candrea, moșul lui Iancu. Aici a urmat școala doi ani, micul Avrămuț, uimind pe toți cu răspunsurile ce le-a dat la examen. Frunțașii care erau de față, l-au cinstit cu câte un galbin. Iancu nu voia să primească la început; pe urmă a luat galbinii și i-a strecurat în buzunarul învățătorului, spunând: «Nu mi-se cuvine mie, ci învățătorului meu această cinste». «Celarul» este un pășunat în dreapta Arieșului-mic, sub stâncile numite «Piatra Albă», proprietate a familiei Iancu. În o parte a acestui teritoriu, familia Iancu permitea Țiganilor-corturari din Vidra de sus, să se stabilească. Țiganii erau meșteri mari, ei provideau întreg ținutul cu linguri și blide de lemn, apoi căldări, sfredele etc. Cel mai mare meșter eră Cula Surdului, Voievodul Țiganilor. Acesta a încercat să facă vioare și violoncel (în text - violon-cello – n.n.). Cel dintâi violon-cello a fost adus lui Avrămuț.

Acesta, ca să nu supere pe părinții săi cu cele dintâi încercări muzicale, și-a zidit în «Celar» o colibă, pe jumătate în pământ, unde își făcea exercițiile muzicale, în timpul liber. Coliba a făcut-o cu ajutorul copiilor, asupra cărora el avea o putere mare. Locul a fost; numit «Celar» chiar, din partea lui Iancu după coliba săpată în pământ ca o pivniță (celar). Eram vârstnic cu domnul Avrămuț (poporul îl numea, în tot ținutul: domn) - povestește un bătrân - și la stavila (iazul) Inceștilor (familia Iancu) ne scăldam și de două ori la zi. Apa eră foarte adâncă acolo, și nimeni nu cuteză să se îndepărteze prea mult de țărm. Odată un băiat ca de 12 ani, cel mai voinic dintre noi, ca să-și arate curajul, s-a azvârlit în apa cea adâncă. Când am văzut că se cufundă, am înmărmurit de spaimă. Am alergat la țărm și am început a țipă după ajutor. Singur Avrămuț a rămas liniștit, întinzând celui ce se înecă prăjina lui de pescuit. Și așa l-a mântuit din volbură. Avrămuț a crescut,

Cum e înregistrată moartea lui Avram Iancu ?

În protocolul morților parohiei gr.-ort. române din Vidra de sus, județul Turda-Arieș cetim la pagina 47 anul 1872 următoarele: «Nr. curent 42, anul morții 1872, luna August 29, ziua îngropării Sept. 1. Numele, polecra și meseria celui mort: *Avram Iancu Eroul Românilor*. Patria, locul nașterii, locul prețurei și al prefecturei, unde au locuit mortul: Transilvania, Alba-Iulia, Câmpeni, Vidra de sus. Vârsta mortului 44 ani. Religia mortului gr.-or. Starea mortului, adevă fostau căsătorit sau june? *June*. Fostau mortul grijit sufletește sau nu, de n'au fost grijit, din ce cauză n'au fost grijit? Fost. Feliul boalei de care au murit: Firească. Locul, unde s'au înmormântat: Răposat Baia de Criș, înmormântat la bis. din *Țiebla*. Numele și polecra preotului îngropător: Protopopi M. Valțianu (Mihălțanu) din Zarand, Balint gr.-cat. din Roșia și 36 Preoți cu mine V. Gomboș».

Transilvania nr. 9/1922, p. 570

de aci înainte, foarte mult în ochii noștri. Povestea dezvăluie cum amintirile celui crescut până la vârsta de peste 6 ani, se legau de tovărășia lui Iancu. „Il consideram ca pe al doilea părinte, care nu odată m-a luat în brațe, mi-a cântat și m-a săltat pe genunchii săi. La excursiile sale, pe Arieșul Mic luam

parte întotdeauna, prinzând păstrăvi cu undița. Ajunși la locul de popas, eu ațâțam un foc, iar Iancu frigea păstrăvii, gustând mai întâi puțin din rachiul ce odată a plecat de acasă numai pentru o săptămână sau două.

Dar la săptămână ne-a sosit vestea morții. Știu că l-am plâns... și că m-am bolnăvit grav. Poporul n-a voit să creadă niciodată, cum n-am crezut nici eu, că Iancu ar fi nebun. Cine ar fi cutezat să spună așa ceva despre el, ar fi plătit-o cu viața. El a rămas un suflet nobil până la moarte. Locuitorii de aici nu abuzau de această calitate a lui; nici chiar cerșitorii din părțile aceste nu-l molestau, nu-i cereau nimic de pomană. Cerșitorii din părțile Crișului erau mai obraznici. Îi ieșeau în cale, îi cereau bani și veșminte, și Iancu se dezbrăca fără o vorbă și le da tot ce avea. El a rămas până la sfârșitul vieții sale religios și cu frica lui Dumnezeu. În Vidra nu l-a văzut nimeni beat! Cea mai mare înjurătură a lui era: «Cucuruzul D-Tale» Când era bine îmbrăcat, nu lipsea niciodată de la biserică. Ținea isonul, cantorilor și rostea «Tatăl nostru». Iar oamenii mulțumeau lui Dumnezeu, că au mai auzit odată «Tatăl nostru» din gura Domnului...”

Cercetarea temei ne-a fost ocazionată de un fapt sentimental, personal, legat de locul în care mi-am unit destinul cu soția mea – Voichița Maria – **biserica din satul Portița**²³.

Viața spirituală a acestei vetre românești a cunoscut o notorietate în cadrul Diecezei de Oradea prin prestigiul preoților care au slujit în perioada tumultoasă din sec. XVIII - XIX. Dintre aceștia preoții Ioan Dărăban (1821 - 1833), Ilie Trochnea (1833 - 1845), Teodor Pop Dan (1845 - 1853), Vasile Vancu²⁴ (1853 - 1878), Emanoil Crețu (1878 - 1881), Gheorghe Chereji (1883 - 1903), Andrei Bogdan (1904 - 1925) au avut un important rol în sădirea și cultivarea sentimentului național. Deviza cea dintâi, a acestor preoți, a fost *„lauda lui Dumnezeu, scopul principal a fost înaintarea culturii morale a poporului și a ridicării stării ei materiale”*²⁵.

Implicarea preoților din Portița, alături de fruntașii mișcării naționale a românilor, în evenimentele revoluției din Transilvania, de la 1848, cum a fost cazul **preotului Vasile Vanc**, care împreună cu **Ioan Munteanu** au contribuit la elaborarea **Proclamației de la Blaj**, explică și influența și prestigiul de care s-au bucurat fruntașii ardeleni ai revoluției în rândul creștinilor români din Portița.

²³ *Satul Portița*, situat la 15 km sud de Carei, pe șoseaua Carei – Andrid, este una dintre cele mai vechi așezări de pe valea Eriului. Biserica este situată în mijlocul satului, vis a vis de casa părintească a soției mele (Nr.32), pe vatra unde odinioară fusese o biserică de bârne. Actuala construcție, renovată în mai multe rânduri din 1864, de când a fost zidită din cărămidă, cu dimensiuni de 22,7 x 8 m. și un turn de 18 m. în care sunt dispuse 3 clopote, este pictată în tempera. Astăzi parohia are mai puțin de 100 de familii. Preoții care au slujit în această biserică s-au bucurat de ascultare din partea credincioșilor, mulți dintre ei afirmându-se ca duhovnici ai norodului pe care l-au păstorit. Vezi și istoricul Bisericii dres, la 15 septembrie 1978, de preot paroh Pădureanu I. Ioan, în Albumul oferit P.S.S Vasile Coman, păstrat în Muzeul Episcopiei Ortodoxe Oradea.

²⁴ Vasile Vanc (Vankai), o personalitate remarcabilă, și-a început cariera preoțească în 1942 și a slujit în Portița mai bine de 20 de ani. A elaborat mai multe cărți, necesare tineretului din școlile confesionale, între care **Istoria patriei**, **Economia rurală** sau **Istoria naturală**, alături de cărțile de rugăciuni **Lumina credinței** și **Lauda S. Treime**. Cea mai importantă lucrare, intrată în uzul școlar popular cu aprobarea Consiliului locumtenențial, a fost scrisă pe vremea când încă păstora la biserica din Portița, în 1863, intitulată **Agricultura, îndreptariu în economia practică**.

²⁵ Apud Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Editura Logos 94, p. 161

De dată recentă am aflat despre faptul că, în Biserica din Portița, s-a păstrat, o vreme, o importantă Stampă²⁶ (foto 1) care dovedește pe de

Biserica din Portița

o parte legăturile preoților cu fruntașii revoluției de la 1848 iar pe de altă parte strădania lor de a aduce în lăcașul sfânt simbolurile și idealurile luptei românilor pentru afirmarea drepturilor lor naționale. În acest sens, de altfel documentele de arhivă demonstrează că, episcopii Diecezei de Oradea – greco- catolică – au activat prin gazetele vremii – *Foaie pentru minte inimă și literatură*, *Gazeta de Transilvania* – precum și prin tipărirea unor importante lucrări românești despre cei mai vestiți români²⁷ pentru pregătirea și ridicarea poporului.

²⁶ Cristina Bursuc, *Stampa lui Avram Iancu și a căpitanilor săi s-a păstrat mai bine de un veac în biserica din satul Portița*. Exemplarul, care reprezintă chipul Crăișorului și a căpitanilor săi, pare a fi un unicat, se păstrează în Muzeul Episcopiei Ortodoxe din Oradea.

²⁷ Din lucrarea Iuditei Călușer, *op. cit.*, p. 156-165, aflăm despre tipărirea unor lucrări necesare instrucției școlare, articole de deșteptare a poporului și cărți cu conținut religios, dintre care amintim pe cele semnate de Ioan Munteanu:

Cercetând în sumar biografiile preoților care au slujit în Biserica din Portița sau a altora apropiați locului – cum a fost cazul lui **Ioan Silviu Sălăjan**²⁸ - considerăm că prin opera lor filosofică, literară și religioasă au slujit idealului național și au pregătit drumul luptei de mai târziu al memorandiștilor și al unioniștilor din 1918.

Revenind la **Stampă**, aceasta, a fost realizată de Barbu Iscovescu și a fost imprimată la Paris în 1850. **Stampa** reprezentându-l pe Avram Iancu între prefecții și tribunii săi, format 56/47 cm, este una dintre cele mai semnificative imagini care au fost realizate în anii 1848-1849, ca și mai târziu, când au apărut mai multe desene și tablouri cu imagini din revoluție, înfățișând chipul lui Avram Iancu și al căpitanilor săi. Cel mai important loc printre acestea îl ocupă tablourile picturii

Foto 1- **Stampa** – Avram Iancu și căpitanii păstrată în Biserica din Portița, județul Satu Mare, în prezent în Muzeul Episcopiei Ortodoxe din Oradea

Simțiri de bucurie, Serbare zeilor Lares, Biografiile celor mai vestiți români, sau acelea ale lui Moise Noac – *Istoriința despre începutul românilor* (lucrare în trei părți cu texte preluate din limba latină), și *Românii Ungariei în 1814 și acum*. Faptul că din decembrie 1848 până în august 1849 Ioan Munteanu va fi înrolat preot militar în armata lui Bem umbrește oarecum activitatea sa. Mai mult el a fost acuzat o vreme că ar fi devastat biblioteca lui Timotei Cipariu după cum circula și versiunea că ar fi fost salvatorul acesteia. *Ibidem*, p. 158. Notabil este că Ioan Munteanu a lăsat prin testament 1282 de titluri de carte și 24 de mape Bibliotecii Gimnaziului greco-catolic din Beiuș. După moartea sa George Barițiu avea să lămurească zbuciumul unui român nevoit să slujească sub steagul lui Bem considerând că suferințele din anii 1848/49 pot revărsa lumină clară asupra iubirii sale de națiune deoarece acest bărbat a fost „o raritate în soliditatea și constanța sa de a apăra interesele naționale românești cu orice preț” *Ibidem*. George Barițiu l-a cunoscut bine pe Ioan Munteanu, cel care împreună cu Moise Sora Noac se vor învrednici a tipări *Cronica* lui Gheorghe Șincai.

²⁸ *Ibidem*, p.162. Preot, profesor și publicist, născut în ziua de Crăciun 1836, în satul Irina (5 km Sud de Portița), v-a slujit ca preot în Vezendiu (lipit la Nord de Portița), v-a publicat în 1871 *Manualul de geografie pentru tinerimea română, și O disertație asupra portului popular în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Un fapt remarcant de presa vremii, ca o *ciudățenie daco-romană* deoarece părintele și-a botezat copii cu nume care să nu poată fi maghiarizate: **Marțian, Sever, Camil, Seproniu, Salustia, Romelia**.

revoluționar Barbu Iscovescu, sosit în cetatea naturală din munți după înfrângerea revoluției din Țara Românească și care a rămas alături de Iancu mai mult timp. În opinia lui Constantin Mălinaș, *Stampa e un adevărat pantheon grafic al revoluției*. Acesta consideră că documentarea lui Barbu Iscovescu s-a făcut atunci când acesta a poposit printre revoluționarii transilvăneni și „le-a fixat

efigiile pe pânza, preocupat în primul rând de evocarea nobleții de gând și a dârzeniei de fapte: Avram Iancu, Petre Dobra, Ioan Buteanu, Nicolae Solomon, Simion Balint își impun prezența simplu și convingător în aceste mici portrete”.

Plecând din munți, Iscovescu ajunge în cele din urmă la Paris, unde executa această stampă.

„Ortografierea franceza a numelor, dar mai ales a titlului **Les défenseurs de la nationalité roumaine en Transilvanie 1848 - 49**” probează că *stampă* a fost destinată a fi răspândită nu numai printre români, dar și în Franța, unde ideile lansate de revoluția franceză privind libertatea și egalitatea indivizilor evoluau înspre libertatea și egalitatea popoarelor. Din bibliografia iconografiei Iancului nu rezultă la ora actuală unde s-ar mai păstra un exemplar original al ei, deci cel de la Portița, conservat la Oradea, s-ar putea să fie un unicat”²⁹.

Merita de menționat că în biserica din Portița au fost folosite și s-au păstrat, până la noi, exemplare de carte veche românească, între care Liturghierul de la 1713 al lui Antim Ivireanul, mărturie esențială a legăturilor și unității românilor, din Valea Ierului, cu frații lor din celelalte provincii. Cercetarea noastră viitoare va avea ca obiect de studiu așa numită *Pravilă de la Portița* despre a cărei legendă am auzit doar.

²⁹ Cristina Bursuc, *Stampa lui Avram Iancu și a căpitanilor săi...*, op. cit.

Cum a ajuns heliogravura lui Iscovescu de la Paris la Portița e greu de fixat în detalii, mai degrabă presupunem că prin legătura strânsă a preoților cu cercurile culturale naționale și ca o reacție la politica imperiului dualist austro-ungar de deznaționalizare a românilor. La vederea chipului lui Avram Iancu, păstrat ca icoanele în biserici, cu siguranță că românii aveau sentimentul mândriei și demnității căci, acest fapt echivala cu o conștiință națională vie.

O altă ipostază în care ne este înfățișat Crăișorul apusenilor am descoperit-o într-o operă literară nepusă, încă, în scenă. În viziunea Galliei Tudor *"Avram Iancu - tragedie istorică"*³⁰ piesă de teatru, în 4 acte și 7 tablouri, apărută la București, la 10 mai 1928, este o reconstituire foarte bună a vieții eroului nostru național, o foarte frumoasă și documentată lucrare.

Piesa ne aduce în prim plan atmosfera ce domnea în 1848-1849 în Țara Moșilor și ne prezintă într-o manieră directă, eroii ce au făcut parte din pleiada lui Avram Iancu: Simion Bărnuțiu, Pelaghia Rosu, Andrei Șaguna, Ion Maiorescu etc. Piesa a fost creată, de Gallia Tudor, pe baza unei temeinice documentări, făcute chiar la fața locului și nu se îndepărtează prea tare de adevărul istoric.

Personajul principal - **Avram Iancu** - ne este prezentat ca o fire prevăzătoare ce se pune mai mult în slujba altora și nu voiește nimic pentru sine. Mândria națională și spiritul ce l-a caracterizat pe Crăișorul munților, sunt splendid surprinse în refuzul eroului de a primi *"Crucea"* dăruită de împărat. În replică Iancu spune: *"Cât despre onoruri, asta nu privește pe nimeni!. Omului îi poți lua cu forța tot, dar nu-i poți da nimic, fără voia lui!"* (actul III, tabloul VII, scena I, p. 125). Avram Iancu ne este prezentat ca un om cu un suflet blând din care izvorăște dreptate, lui nu-i place lupta mișelească, cruță viața adversarului când acesta vine la tratative.

Reproducem aici un fragment din Actul III, tabloul VII, care ilustrează această idee.

„Toma Onetu - Aici e numai o solie de cinci, cu steag alb fără arme.

Avram Iancu - Adu pe șeful lor aici! (Toma iese; toți se ridică și privesc în culise curioși. Toma reintră urmat de Voșvari, care e însoțit de un soldat cu un steag alb și un pachet mare în brațe).

Voșvari - (Intră curajos). Sănătate generale!

Avram Iancu - (Surprins). Aaa! Tu, Feher Pal?!...

Voșvari - Nu mai sunt aprinsul Feher Pal - ci sunt fiorosul Voșvari, care m-am înarmat cu un cearșaf alb ca să pot pătrunde până la tine!

Avram Iancu - Pentru ce ai venit?!

Voșvari - Să-ți propun pentru a doua oară, să vii cu mine până la Budapesta!.

Avram Iancu - Rău ai făcut de ai venit, căci de data aceasta nu cred să te mai întorci!

Voșvari - Am să mă întorc de braț cu tine până la Kosuth Lajos!

Avram Iancu - Nu-i voi face această cinste tiranului vostru! Dar spune-mi rogu-te, cum ai pătruns în munți?!

Voșvari - Din cauza pâclei dese pândașii tăi nu m-au zărit, deși am trecut foarte aproape de postul lor!

Avram Iancu - Hâm! Pândașii mei te puteau împușca tot din cauza aceleiași pâcle dese! Te-ai expus cam îndrăzneț, Voșvari!

Voșvari - Recunosc, că am avut mare noroc! (Desface pachetul din mâna soldatului și scoate un calpac de general, cu pene, o mantie albă cu hermină și o sabie cu pietre încrustate în mâner, Iancu îl privește nepăsător). Ți-am adus mantie, sabie și calpac de-ale lui Arpad, precum și decret de General Gubernial! (Ii dă un plic sigilat). Și așa gătit, să mergi la Budapesta, unde am ordin să te duc!

Avram Iancu ~ (Le ia din mâna lui, le privește disprețuitor și i le aruncă la picioare). N-am nici un respect pentru penele acestea de tirani! Nu voi îmbrăca niciodată corcoatele voastre, atâta timp, cât poporul meu e nedreptățit de voi! ...Kosuth Lajos nu va avea cinstea să mă primească de amic; regret!

Voșvari - (Adună hainele de pe jos și le dă soldatului, apoi, prinde steagul din mâna lui, îl sfâșie enervat și-l aruncă la picioarele lui Iancu). Hai, scoate sabia, Iancule, pe viață și pe moarte! Noi doi. Tu ai martori pe Căpitaniii tăi, iar eu, numai ofensa adusă memoriei lui Arpad și insulte adresate lui Kosuth Lajos! Avram Iancu - (Liniștit). Ooo! Oprește-te, Voșvari, nu mă bat cu tine!

Voșvari - Nu te mai bați cu mine, zici?!. Explică-te!.

Avram Iancu - Ai fost în casa mea pe cale pașnică, la Vidra, și odată ce ai stat la masa mea, nu te mai pot lovi!. Este un principiu moștenit de la Decebal al nostru!.

Voșvari - Bine, atunci deleagă pe căpitaniii tăi!.

Avram Iancu - Liniștește-te Voșvari, nu vei fi ucis mișelește, aici unde ai venit cu steag alb, și nici măcar prizonier, deci vei pleca teafăr, păzit de oamenii mei, până vei găsi trupele tale. Apoi vom lucra în mod cinstit, fiecare în fruntea oastei lui!. De

³⁰ Constantin Moșincat, *Avram Iancu - tragedie istorică*, în *Munții Apuseni III*, Oradea 1996, p.60.

vei cădea, așa ți-a fost ursita, de vei scăpa, norocul tău!. Acum noroc bun!. (Li întinde mâna).

Voșvari - (Mișcat îi dă mâna, apoi salută militarmente). Îți mulțumesc!. Nobil principiu avea Decebal!.

Avram Iancu - (Apleacă capul în semn de salut). Cozma, du-te cu Onetu și conduceți pe Domnul General până în apropierea trupelor lui!. Grije, să nu i se întâmple nimic și iute înapoi, nu-i timp de pierdut!.

Toma Onetu - Să trecem peste cordon?

Avram Iancu - Puneți-l în siguranță, dar fiți cu luare aminte se înțelege!. Ce n-am făcut noi, ar putea face ei. (Cei patru ies, Iancu către Corcheș). Acum e acum!. (Sufală iar de trei ori în tulnic,) ..."

Acel suflet mare, omenesc, a avut și pasiunea sa. El nu a iubit o româncă, inima lui a ales tocmai din tabăra dușmană. Cu toate acestea inima nu i-a dictat niciodată conștiinței, căci de fiecare dată a știut să-și înfrâneze pasiunile și să-și facă o bară puternică între iubirea de patrie și dragostea lui pentru Aninta. O singură dată pare învins de iubire și atunci numai pentru o clipă. Te iubesc mai mult acum Anint... ba nu patria, ele au nevoie de mine. . .".

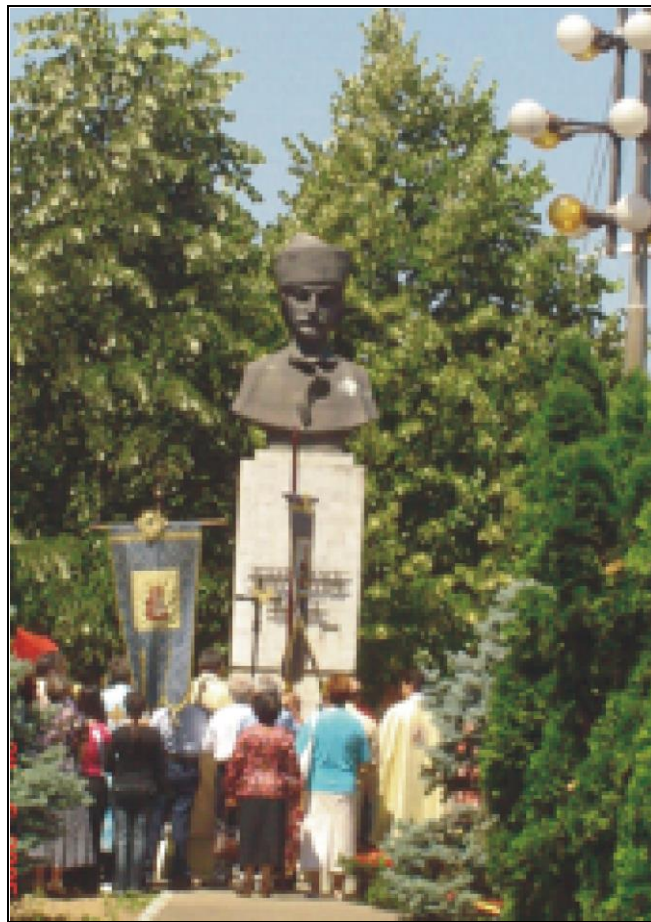
Înainte de patrie nu trebuie pus nimic! Și Avram Iancu n-a pus. "Craiul moșilor" nu s-a abătut de la această poruncă a sufletului său, a neamului său. S-a debarasat și de aleasa sufletului său, "Aninta, atunci când a aflat că s-a căsătorit cu amicul său Moldovan". Dezamăgit de iubită, dezamăgit de împărat, Avram Iancu înnebunit în actul final îi citește tatălui său următorul testament: "*Unicul dor al vieții mele este să-mi văd națiunea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acum, fără mult succes ba tocmai acum cu întristare văd că speranțele mele și jertfa adusă se prefac în nimica. Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire, îmi pare, că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voiesc dară și hotărât dispun, ca după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare, să treacă-n folosul națiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând, că apărătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele.*

Semnat: Câmpeni la 30 decembrie 1850

Avram Iancu, Avocat și prefect emerit".

Între iubirea mamei și dragostea față de semenii, Avram Iancu preferă să-i apere pe oameni: "*Să știi, mamă, că am să vin numai de dragul dumitale, dar ceva mai târziu, căci acum mai am alte lucruri de pus în rând!. Procesele cu urmăritorii noștri cu pădurile, la Cluj!*" Cu sufletul plin de admirație pentru înaintașii martiri ai neamului, care, cu devotament până la sacrificiul de sine, au

disprețuit viața în interesul libertății naționale, Gallia Tudor ne prezintă tragedia istorică a craiului munților Avram Iancu. Tragedia personală, prin modul de prezentare devine una națională prin simbol, prin acțiune și prin idealul pentru care s-a bătut eroul. "**Avram Iancu - tragedie istorică**" este o piesă de teatru a cărei punere în scenă ar cinsti orice teatru românesc, fapt pentru care am semnalat-o în rândurile de față.

Avram Iancu – Oradea (foto2)

Sculptor – Cornel Durgheu

Am recurs la două genuri de documente diferite care se ocupă de conservarea memoriei vii a aceleiași legende eroice - **Avram Iancu - deoarece, în împrejurările de astăzi, unii ar fi tentați să nu mai considere necesar aducerea în actualitate a personajelor intrate în legenda populară românească.** Acestora le impune, cu o forță de sinteză aparte, sculptorul Cornel DURGHEU creația sa de excepție: **Bustul lui Avram Iancu, din Oradea (foto 2).** Fără a avea pretenții calificate, de critic de specialitate, ne îngăduim a observa că această lucrare întrunește, prin trăsături definitorii, personalitatea puternică a Craișorului, sobrietatea și hotărârea acestuia. De fiecare dată descoperim noi însușiri pe care artistul le-a surprins, cu finețe și măiestrie. Mă fascinează privirea eroului. Gândurile i se vor împlini căci, Avram Iancu, „*nu avea altă dorință decât să-și vadă nația fericită*”. Acest gând testamentar flutură în

înaltul soclului, frumos șlefuit în marmură și este parcă transmis, trecătorului grăbit, prin flamura ce se leagănă la gât și care nu-ți dă pace să treci nepăsător. Sunetul prelung de buciune, ce-și chemă oastea parcă la lupta dreaptă care nu s-a produs, întristează chipul semeț al eroului nostru. Acestui chip legendar nu-i mai trebuie alăturat - din motive lesne de înțeles - decât oastea pe care a ridicat-o la înălțimea virtuții săvârșite de însuși moțul Apusenilor.

Cornel Durgheu ni-l prezintă pe erou într-o postură de om preocupat de soarta a lor săi. Așa îl percep de câte ori încerc un dialog cu eroul pe teme diverse, cum ar fi: organizarea oastei populare, după model roman; sfatul și taifasul cu căpitanii și prefecții săi; înțelegerile și neînțelegerile cu autoritățile imperiale și cu ungurii lui Koșuth; sau cu prietenii de peste Carpați.... Și de fiecare dată răspunsurile parcă nu mă nemulțumesc. Rămâne permanent senzația că nu știm destule despre erou, că nu s-a spus suficient despre suferința înaintașilor, că nu facem mai mult pentru ca personajele legendare ale statuilor să grăiască, să ne transmită puterea pe care, cei dăltuiți în eternitatea bronzului, nu au avut-o ca în libertate să se afirme pe ei și pe ai lor. Subscriu la ideea lui Ioan Aurel Popovici că "*și miturile și legendele fac parte din istoria unui popor*"³¹. Avram Iancu, pe lângă faptul că este un exemplu tipic din acest punct de vedere, este prezent zilnic în viața Oradei, prin lucrarea sculptorului Cornel Durgheu.

Artistul înlocuiește „**sabia**”, care era simbolul luptei lui Avram Iancu, cu o înfățișare senină, naturală, optimistă în care se regăsește mitul, care cheamă mai degrabă privitorii - participanți la sărbătoarea și victoria spiritului său de luptă. **Fluierul** simbol al jertfei și al morții eroice îl intuim, pentru că-l știm bine așezat la cingătoare, alături de pistoale. Simbol al tinereții și al dinamismului, prin impetuositatea sa, Avram Iancu a pus stăpânire pe natură și a făcut din Munții Apuseni o cetate inexpugnabilă unde, el, era stăpân. De acolo pe firul Crișurilor vestea vremuri mai bune. Poate de aceea artistul l-a plasat pe un soclu înalt, ca de acolo, să reverse speranță, încredere și demnitate în câmpie. Nu este împodobit cu straie de sărbătoare ci cu frumosul suman pe care-l purta și la horă și la târgul din Abrud și atunci când, înfrânt, s-a retras în munți. Prin înfățișare, port și preocupări, se identifică cu aceia pentru care s-a dăruit și s-a bătut fără

încetare. Și atunci când puterile i-au slăbit idealul său a fost preluat de alte și alte generații, până la Marea Unire.

Am fost martor la memorabila zi în care s-a făcut dezvelirea statuii. Am simțit freacă și mândria românilor adunați cu mic, cu mare, atunci când, acompaniați de famfara militară a garnizoanei, poporul din piață a cântat «*Deșteaptă-te române*», voind parcă a-l asigura pe *Crăișor* că jertfa sa n-a fost zadarnică, că lupta sa pentru drepturile și libertățile românilor se împlinește încet, încet. Onorul gărzii venea dat, ca într-un marș triumfal, încoronat cu cântecul de însoțire, drag tuturor, și orădenilor în special, «**Iancule mare, Iancule tare, Cu noi să fii, tu însoțește și întinerește pe ai tăi fii**»³²...» a pus pecetea pe o stare de fapt: istoria vie a lui Avram Iancu care se re trăiește, prin acest monument, în fiecare zi aici la Oradea. Meritul incontestabil al acestui eveniment aparține deopotrivă inițiatorului - Gl. Lazăr Cârjan, inspector șef al Inspectoratului Județean de Poliție Bihor și colaboratorilor domniei sale - și autorului lucrării sculptor Cornel Durgheu.

Mergând pe firul manifestărilor omagiale închinat eroului național - Avram Iancu - aflăm dint-un studiu semnat de Stelian Boțoghină că imaginea eroului a fost folosită de către regele Ferdinand I pentru a-și construi sieși rolul de salvator și de unic întregitor al tuturor românilor. *Mitul și legenda istorică* se transformă și se deformează prin astfel de manevre într-un mit politic³³.

La Oradea onorurile s-au dat și se dau, în exclusivitate, celui care le merită: **Avram Iancu**.

Merită amintit, fie și în treacăt, că eroul nostru național este foarte îndrăgit, fapt ce l-a determinat pe P.S.S. Vasile Coman să-i comande lui Laurențiu Profeta, prin anii '74, să-i zugrăvească chipul pe o imensă frescă care sintetizează istoria neamului românesc. Tot acolo îl regăsim și pe predecesorul său - **Horea** - un alt chip de erou legendar care de altfel se păstrează și în Biserica

³¹Nicolae Brânda, *Adio, la arhive!*, interviu cu Ioan Popovici, în *Crișana*, 6 ianuarie 1998

³² Marșul lui Iancu se aude zilnic, în Oradea, la ora exactă, dată de orologiul instalat în turnul primăriei.

³³ Stelian Boțoghină, 1924: *Centenarul nașterii lui Avram Iancu. Mitul creator de imagine*, în *Cetatea Bihariei* nr. 2, Oradea 2004, p.36-38 „*Mitul politic înseamnă multă fabulație, este deformarea sau interpretarea ce recuză în mod obiectiv realul. Dar, deși e o legendă, el exercită și o funcție explicativă, furnizând un anumit număr de chei pentru înțelegerea prezentului [...]* Rolul explicativ este dublat de rolul mobilizator[...], Raoul, Mituri și mitologii politice, Editura Institutul European, Iași, 1977, p. 4

Catedrală cu Lună³⁴ din Oradea. Demn de reținut, ca un caz singular, în pictura bisericească ROMÂNEASCĂ, că la cheia de boltă a arcadei de deasupra iconostasului, care separă altarul de naos, într-un medalion, cu ancadrament din lauri aurii se află chipul lui Horea - capul răscoalei de la 1784 – an care corespunde cu acela al punerii pietrei de fundație a catedralei. Acest simbol echivalează cu o manifestare populară față de acest erou și față de ecourile răscoalei ajunse pe plaiuri bihorene. O urmă pozitivă a răscoalei conduse de Horea este însăși Catedrala cu Lună care a fost construită ca urmare a drepturilor și libertăților obținute de români după răscoală.

Și în fine galeria acestor eroi naționali se încheie, în fresca păstrată la Episcopia din Oradea, cu intrarea triumfală a generalului Traian Moșoiu, din 20 aprilie 1919, și primirea acestuia de episcopul locului Roman R. Ciorogariu (foto 3).

Concluzia că Biserica a păstrat chipurile eroilor neamului ca pe propriile odoare, că tradiția populară a fost conservată în opere literare și de artă care, la un loc, elogiază și preamăresc simboluri asumate, de întreaga românită, ca valori naționale perene, nu mai trebuie demonstrată.

***

DOCUMENTE

Un ordin al lui Avram Iancu³⁵.

Documente din anii 1848—1849.

În anii de revoluție 1848—1849, a fost în două rânduri comuna Zlatna, din județul Alba, arena unor ciocniri sângeroase între românii și maghiarii din acea localitate și împrejurime, și în ambele rânduri s'au întâmplat acolo măcelăriri reciproce, incendieri și, la urmă, jefuiri, luându-se din partea învingătorilor, care erau români, de la maghiarii învinși, bani, vite, cereale și alte lucruri. Prima ciocnire s-a întâmplat la 23 Octombrie 1848. Provocarea a venit din partea maghiarilor, iar românii au răspuns la ea fără milă și cruțare, dând curs liber dorului lor de răzbunare. Au fost măcelăriți atunci peste 600 (șase sute) de maghiari, între care 32 de intelectuali, funcționari de toate categoriile, preoți, etc.

³⁴ Prin proporțiile ei – 38 m lungime, 19 m lățime și 55 m înălțimea turlei cu cruce aurită, cu un plan bizantin, pronaos, naos, cu apside laterale și o armonie echilibrată a arcaadelor, Catedrala cu Lună, cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* este un sugestiv monument de arhitectură și artă românească. Catedrala adăpostește multe odoare bisericești, prețioase, de aur și argint aurit careau fost primite în dar de la bisericile surori din Grecia.

³⁵ Teodor Păcățian, *Un ordin al lui Avram Iancu*, în *Transilvania* nr. 7, iulie 1926, p. 354-362 – **Cetatea Cavalerilor** Nr. 5/2022

Ordinea a fost restabilită de Avram Iancu, care, în 26 Octomvrie, a sosit la fața locului, însoțit de prefectul Simeon Balint și a capacitat și înduplecat oamenii, să deie îndărăt aceea ce nu era al lor, vite, cereale, bani, și, de fapt, a fost restituit aproape în întregime aceea ce se luase ca pradă de război, mai ales din visteria statului, pentru că românii luaseră și din casa erarială 39,00 0 de florini, în aur, argint și bani de hârtie.

A doua catastrofă asupra comunei Zlatna s-a declanșat în Iunie 1849. Anume, după ce Lupu Kemeny, în curs de 9 zile și-a încercat zadarnic norocul de a învinge pe Iancu la Abrud, pentru că totdeauna a fost el bătut de trupele lui Iancu, în ziua a zecea, în 16 Iunie 1849, dis de dimineață, pe nesimțite și-a început retragerea spre Zlatna, atacat fiind, totuși, și pe drumul de retragere de trupele române ale lui Iancu, cu bun succes. Cu trupe reduse în mod simțitor a ajuns Kemeny la Zlatna, dar nu a putut intra în comună, pentru că satul ardea, incendiat fiind din toate părțile; stradele erau pline de oameni morți și suflet de om viu nu se mai afla în Zlatna. Kemeny a trebuit să-și facă retragerea din Munții Apuseni pe alte drumuri. Despre acest nou act de răzbunare asupra comunei Zlatna, săvârșit din partea românilor, Iancu nu a avut nici o cunoștință. Nu la ordinul său, sau al cuiva dintre oamenii săi, s-a întâmplat aceea ce s-a întâmplat, acum a doua oară, în comuna Zlatna. De aceea, când s-a făcut lui Iancu raport amănunțit despre barbariile săvârșite în Zlatna, de oameni de sub comanda sa, a ordonat imediat facerea unei anchete severe, pentru stabilirea și pedepsirea celor vinovați. Se știa, că oamenii din Bucium au făcut cruzimile neiertate din Zlatna și de aceea a trimis de-a dreptul la ei pe trei dintre cei mai buni sfetnici ai săi, anume: pe Vasile Moldovanu, prefectul Târnavei, pe Alexandru Grama și pe Alexandru Boeriu, ca să stabilească adevărurile și să aresteze pe cei vinovați. Ordinul, cu care li s-a dat misiunea aceasta, se găsește în original, între hârtiile rămase în urma decedatului Vasile Moldovanu și bine păstrate de fiicele sale Mia și Claudia Moldovanu, din Boziaș, jud. Târnava - Mică. E scris cu litere latine, nu cirilice, de altă mână, nu de a lui Iancu, dar subscrierea e a lui Iancu.

Ordinul are cuprinsul următor:

„Exmisiune. După acare atenuare, trimit la Buciumam de Comisari inpoteriți (împuterniciți): pe DI B(V)asilie Macariu Moldovanu, Alexandru Grama, și Alexandru Boeriu, spre a cerca liberi, după sensul legilor humanității, și Patriotice, după aceia, care au fost capii crudelității și a barbariei Pătrate în orașul Zlatna, dându-le și asistinție Militare, spre a putea sta în contra Contumații ori

caria și ca pe cei ce vor eși de vinovați, pe loc se pot aresta”.

Punctele Capitale a Cercării vor fi tot ce se cuprinde în Ordinele sus însemnate, adică: 1. Eșit-au fost dușmanul din sus numitul orașul? Și de au eșit; 2. Pentru ce au îndresnitu a aprinde? Și dacă au aprins; 3. Cine au aprins? Nu sau întâmplat aprinderea ținând focul din puste cu dușman?³⁶ 4. Cine au îndrăznit a păta Caracterul Național cu cruzimi neauzite, omorând tocma și pe confrăți noștri români și jefuindu-i în mod [două cuvinte șterse, așa că nu se pot ceti] varvaru(barbar)? Centurionul local va fi dator cu ascultare și la porunca susnumiților Domni Comissari de loc va fi dator a aduce înainte pe acela, care după mărturisirea mărturii, va fi chemat, îngrijind totdeodată, ca de pe cei ce vor eși vinovați se trage diurnul legal al Dnilor Comissarii, câte 2 fiorini m. c. pe toate ziua. Dat în Câmpeni, 25 Iunie”. Avram Iancu, prefect Aur. Gemin. II³⁷.

O proclamație a românilor kossuthișii din Ardeal³⁸.

„Au fost și de aceștia?”... Așa se va întreba mirat cetitorul, care cunoaște, fie și numai, cât de cât, mișcările politice-naționale din anii 1848—1849 ale românilor din Ardeal. Pe semne da, au fost, pentru că iată ce putem ceti foaia din Sibiu «Siebenbürger Bote», numărul 86 din 9 Iulie 1849, pe atunci organ politic al sașilor din Ardeal: „Din o proclamațiune de la 8 Iunie, - scrie ziarul numit, - tipărită în limba maghiară și valahă și adresată valahilor, vedem, că la dorința comisarului guvernial Moise Berde, preoții și mireni de frunte ai valahilor din împrejurime, au ținut în ziua aceea o adunare în Sibiu, în scopul de a lua măsuri pentru o înțelegere cu frații valahi și reîntoarcerea lor la cauza legală a patriei, și pe lângă alte hotărâri, aduse spre binele neamului lor, au decis și tipărirea proclamațiunii acesteia”... [Urmează pe scurt cuprinsul proclamațiunii și la urmă observarea, că în sarcina sașilor cercetările făcute nu au putut constata până acuma nici o greșală, nici o vină, deci ei pe nedrept sunt atacați în proclamațiune, acuma când n-ar mai trebui să se bage zizanie între valahi și sași]. Din comunicatul acesta vedem, că ziarul german numit mai sus, care apărea pe atunci în Sibiu, abia în 9 Iulie 1849, a luat cunoștință despre o adunare românească, ce s-ar fi ținut cu o lună mai înainte, în 8 Iunie 1849 în Sibiu, și la care ar fi participat preoți și mireni din jurul Sibiului.

Până atunci nu știa nimica despre ținerea ei. N-a putut fi deci o adunare prea numeroasă, pentru că în acest caz știa ceva despre ea și raporta ceva și mai curând despre decurgerea ei. Poate că adunarea nici n-a fost ținută, ci comisarul guvernial, Moise Berde, a prezentat celor doi subsecretari ai proclamațiunii textul gata ai acesteia, în românește și ungurește și le-a pus sula în coaste, ca să o semneze, tipărindu-o apoi pe spesele țării. Dar se poate, ca o mică conferență, totuși, să se fi ținut în 8 Iunie 1849, în Sibiu, cu participarea unor preoți și mireni din Sibiu și jur, - nu însă în urma vreunei convocări speciale pentru a se întruni, ci în urma unei proclamațiuni din 6 Iunie, a guvernului Bem.

Anume Bem, care cu o zi mai înainte sosise acasă la Sibiu, venind din Banat, a dat în 6 Iunie 1849 o proclamațiune, în care aducea la cunoștință poporațiunii din Ardeal, că luptele sale, date în Banat, au fost încoronate de succes splendid. În afară de fortăreața Timișoara, care în curând are să cadă, întregul teritoriu dintre Murăș, Tisa și Dunăre, e ocupat acum de trupele *patriotice maghiare* de sub comanda sa, dușmanul fiind zdrobit și învins. Promitea apoi Bem amnistie pe seama tuturor românilor, plecați de la vetrele lor, iar preoții tuturor confesiunilor și națiunilor au fost invitați să precizeze fără zăbavă durerile și dorințele credincioșilor lor, pentru că el, Bem, se angajează să delătore toate nemulțumirile juste din Ardeal. Eu cred, că pentru a satisface acestei invitări din 6 Iunie a lui Bem se vor fi întrunit undeva în Sibiu, în 8 Iunie 1849, câțiva preoți și mireni, și cu ocaziunea aceasta, după ce s-au consultat și au hotărât aceea ce aveau să hotărască, le va fi pus pe masă comisarul guvernial Moise Berde sau vreun subaltern al său, proclamațiunea gata, ca să o voteze și semneze. Chiar și din textul proclamațiunii, «are un miros prea pronunțat de mentalitate ungurească din zilele în care a fost compusă>>, se vede, că întrunirea a fost comandată de comisarul Berde. Proclamațiunea deci există, tipărită în românește și ungurește³⁹. Nu am putut afla textul românesc al ei, dar textul unguresc se găsește între hârtiile rămase de la fostul prefect Vasile Moldovan. În traducerea făcută de mine (T. Păcățianu) din acest text unguresc, proclamațiunea sună astfel:

„Fraților! Din partea domnului comisar guvernial Moise Berde am fost provocați să ținem o adunare, compusă din preoți și intelectualii poporului nostru, fiind scopul ei consultarea asupra mijloacelor, care ar putea potoli spiritele

³⁶ *Ibidem*, p. 356

³⁷ *Ibidem*, p. 349

³⁸ Teodor Păcățian, *Un ordin al lui Avram Iancu, în Transilvania* nr. 7, iulie 1926, p. 358

³⁹ *Ibidem* p. 358

agitate prin grozăviile războiului intern, conducând îndărăt poporul român, de la calea răzvrătirii ilegale și a grozavei cruzimi, pe care a urmat-o până acum orbește, la calea legii, moralității, umanității și a supunerii, «aducându-l totodată pe acela la cunoașterea interesului său propriu, călcăt până acum în picioare de el însuși, prin o nepricepere fără păreche . Adunarea aceasta noi am ținut-o în ziua de astăzi, și în afară de dispozițiunile noastre, mai multe, salutare pentru voi, am convenit și în privința aceea, ca să vă adresăm o proclamațiune frățească, în următoarele: De o mie de ani gemem în sclavie și în puterea nimicniciei politice, nu voluntar, ci cu alte seminții împreună, după sensul legilor de atunci.

În anul trecut, 1848, i s-a făcut milă națiunii maghiare de situația noastră și în dietele din Pojon și Cluj a șters toate privilegiile nemeșesti, urbariul, iobăgia, dijma, și ne-a donat nouă libertatea,, egalitatea de drept, proprietatea pământului, ne-a ridicat din țarina sclaviei la rang de cetățeni, fără să o fi cerut noi aceasta și și-a lărgit mărinimia atât de departe, încât pentru toate acestea nu a cerut nimica de la noi. Drept reprezentativ ne-a dat națiunea maghiară și nouă, a deschis și pe seama noastră calea la dieta compusă până acum numai din magnați și nemeși, și la tot felul oficii publice, a făcut liberă și stimată religiunea noastră și a asigurat și naționalitatea noastră. E amăgitor josnic deci acela, care v-a mințit, că toate acestea împăratul vi le-a dat! Ba tocmai el a fost acela, care a voit să restabilească de nou iobăgia și toate raporturile sclaviei celei vechi, după cum a și făcut-o aceasta în unele părți ale Ungariei, ținute în jugul robiei; dar, grație geniului libertății, s-a șters de nou prin armele puternice și glorioase maghiare. Dar în afară de aceea, că împăratul nu voia să facă lucrul acela, el nici nu-l putea să facă, pentru că nu putea lua ceea ce a fost a omului nobil maghiar, pentru a se da altuia, ci aceasta a putut-o face numai proprietarul nobil maghiar însuși, care a și făcut-o, voluntar, din jertfire de sine, nesilit de nimeni. Și cum ați remunerat voi toate aceste faceri de bine și jertfe? Ați ucis pe binefăcătorii voștri, ați măcelărit pe cei neînarmați, neapărați; bătrâni, femei, copii, deopotrivă, ați pustiit orașe și sate înfloritoare!

Ei frățește și în mod gratuit au împărțit cu noi averea lor, jumătate din toate moșiile lor vi s-au donat vouă și voi i-ați măcelărit pentru această și ați voit să le luați și cealaltă jumătate! Mărturisiți voi singuri, aceasta e recunoștința? Aceasta e creștinătatea? Nu vă temeți" de biciul pedepsitor al Atotputernicului Dumnezeu? Când ați ridicat

armele în contra națiunii maghiare și în contra libertății ei, nu numai în inima binefăcătorilor voștri ați înfipt pumnalul, ci ați dat mână de ajutor dușmanilor politici ai patriei, pentru zdrobirea libertății, tocmai a voastre proprii! Și vedeți cum e mărinimia? Națiunea maghiară a învins, fiindcă Dumnezeu nu părăsește niciodată cauza cea dreaptă. Cu trupele ei foarte tari și viteze a bătut armatele celor doi împărați, anume, al Austriei și al Rusiei. Și acum, când forța și puterea se află în mâinile ei, când pe noi pe toți ne-ar putea zdrobi ca pe niște viermi, extirpându-ne până la unul, nu o face aceasta, nu dorește răzbunarea fraților ei omorâți, nu vrea plată cu egal pentru egal, ci iartă în mod mărinimos, și numai pe aceea vrea să-i pedepsească, «care cu mâinile lor proprii au ucis, au incendiat, au jefuit și au instigat prea mult. Și după atâtea păcate din partea voastră și atâtea mărinimii din partea concetățenilor maghiari, voi cum v-ați purtat până în ziua de azi? Spre fericirea voastră, spre liniștirea voastră sufletească din viitor, vă rugăm să reveniți la calea legii și a moralității, pentru ca Dumnezeu, care e deasupra noastră a tuturor, în ceruri, nu poate tolera imoralitatea, uciderea, cruzimea, hoția, și, după cum bine știți toți, pedepsește necondiționat fiecare faptă rea. Cei ce nu încetează a face de acestea și nu se pocăiesc, aduc asupra lor o anumită primejdie, iar asupra națiunii rușine și ură eternă, pentru ca o națiune răzvrătită, cu atâtea cruzimi la activul ei, și care afară de aceasta atât de slab știe să înțeleagă imnul libertății, nu e vrednică de cea mai prețioasă binecuvântare, de libertate! Dați îndărăt fiecăruia aceea ce a lui a fost și de dare să nu vă atingeți mal mult, ci respectați averea și libertatea altuia, dacă nu voiți ca și altul să vă facă vouă asemenea. Fiți convinși, că dacă maghiarul, care și în prezent își varsă sângele scump pentru libertatea constituțională și independența tuturor popoarelor din Ungaria, deopotrivă, nu ne-ar ocroti, noi am cădea îndărăt în jugul sclaviei, pe care l-am purtat atâtea secole. Fiți ascultători de legi și de mai marii voștri și purtați-vă astfel, cum se cuvine unui om liber și unui creștin bun. Grupați-vă cu bucurie sub steagul libertății și năzuți-vă să aduceți cât mai multe jertfe pentru eluptarea libertății patriei comune, pentru ca cum am putea noi dori să secerăm acolo unde nu am semănat, să câștigăm libertate, nefăcând nimica pentru eluptarea ei, ci privind numai de la distanță cum își varsă sângele altul pentru ea și apoi să luăm numai din gata? Căci numai așa ne putem repara păcatele de până acum și putem oferi un oarecare motiv, ca națiunea maghiară să uite cândva cele de până acum. Priviți la frații noștri

din Ungaria și luați exemplu de la ei. Fiți sânguincioși și purtați-vă cu râvnă îndoită economia câmpului, pentru ca dacă ar fi să vină aceea, de ce să ne ferească Dumnezeu, o foamete, tot voi veți fi aceia, care vor suferi mai mult. Cu aceea vă instigă unii, că va intra muscalul în patria noastră. În adevăr, ați fi vrednici de compătimire, dacă ați fi destul de proști și ați aștepta ceva mai bun de la aceia. Nu cunosc aceștia alta, decât sclavia. Muscal, băț, robotă, e tot una.

Priviți spre Valahia. Acolo amicii poporului au eliberat poporul, dar a intrat muscalul și a introdus iobăgia din nou, iar poporul geme iarăși în jugul sclaviei, ca mai înainte. Nu vă lăsați amăgiți de instigatori ticăloși, ci rămâneți pe calea religiei și a moralității, pe care v-a croit-o sfânta Scriptură și legea dumnezeiască, iar pe astfel de indivizi ticăloși, dați-i voi înșivă pe mâna justiției pedepsitoare. Ați putut învăța din experiență, ce crezământ puteți da vorbelor celor de miere ale sașilor, care aici, în Sibiu, au ascuns pe acei instigatori ticăloși, care încă în Blaj au strigat, că: „nu ne trebuie uniune”. Nu ascultați de oamenii cu păr și barbă căruntă, pentru că aceia toți sunt trădători. Nu era mai bine dacă imediat la început am fi dat noi mâna cu sinceritate cu maghiari, mărinimoși, căci acum nu s-ar pustii frumoasa noastră patrie și nu ar cădea jertfă atâția oameni nevinovați?! Dar unde sunt acei instigatori, năimiți de necredinciosul guvern austriac, - care cu brațe de fier vrea să mențină sclavia, - apoi de familia domnitoare și de miliția acesteia, și plătiți cu bani săsești, care v-au îndemnat la aceste fapte groaznice? Și-au umplut buzunarele cu comorile furate de la nemeși și au dispărut, lăsându-vă pe voi aici, după ce v-au împins în îngrozitorul abis al nenorocirii! Credeți-ne, că nu fericirea națiunii a fost aceea ce i-a călăuzit, ci pofta de câștig și setea de sânge! Acum voi învățați din paguba voastră și altădată fiți mai înțelepți, nu dați crezământ tuturor celor ce vă spun vorbe dulci și vă promet munți de aur, ci alipiți-vă cu sinceră pocăință de frații noștri maghiari și purtați-vă cu încredere față de guvernul civil liberal al patriei noastre, comunicați-i durerile voastre și el sigur că va împlini pârintește cererile voastre juste și echitabile; și când apoi Sfânta Sa Maiestate, Dumnezeu, va binecuvânta iarăși cu pace scumpa noastră patrie, putem să fim încă toți fericiți!”

Dat în Sibiu, din ședința adunării, ținute în 8 Iunie 1849. Petru Gherman, protopop greco-neunit din Brașov și președinte al adunării. Paul Dunca, notarul adunării.

Lăncerul

Icoană din visata ardelenescă de la 1848⁴⁰

Eu îl știu de mult pe Mandi Lăncerul, de când eram un prisnel de copil și purtam cămășuță lungă. Veniră uneori, vara, la noi, la moșu, că erau cunoscuți vechi și prietini. Un om înalt, de ajungea cu capul în grindă la casa noastră, lat în spate și greu la pas, că tremura fața casei când pășea. Avea mustăți groase, cărunte, și niște răzoare de sprâncene, că abia se cunoșteau două ținte de jăratec sub dunga frunții. Părul îi cădea în plete pe umeri, și pe lângă tâmpile îi coborau două chici, împletite ca la fete. Purta cu sine veșnic o măciucă lucie-lucie și afumată, cu ferecătură cumplită în capătul deasupra. Răsărea după-amiezile în porțița noastră de la drum, și intra Cetită în seara de 9 Martiu și șezătoarea cu cântării și cetiri, dată de blăjeni în onoare a Regimentului 2 Roșiori, tropăind greu din călțiuni, în casă. Dădea binețe răstit, parcă cu o undă de mânie tainică în ochi, și se așeza lângă moșul meu, după masă. Îl vedeam om închis și aspru. Și noi, copiii, ne opream sfioși în prag, tremurând când își întorcea fața către noi Mandi Lăncerul. Că așa-i ziceau oamenii. Și așa îl știau toate satele de la Murăș la deal, și pe Arieș în sus, până la Turda: Mandi Lăncerul...

Moșu-meu, om vorbăreț și cald la grai de altfel, când intra Mandi pe ușă parcă i-se îndesă barba căruntă de popă bătrân, și ochii îi căpătau luciri scăpărătoare, de foc. Tăceau vreme îndelungată alături. Sprâncenele doar de le tremurau, umbrind luminile ascuțite dedesubt. Apoi, uneori, schimbau câteva vorbe aspre, scurte.

— Ai mai venit încoace, frate Mandi?

— Venit, popo.

— Da' cum o mai duci?

— Hm, eu o duc, popo. Da' rău o ducem noi, țara, Ardealul. Rău...

— Ardeal nenorocit! Și se încruntau iarăși cei doi bătrâni, mărturii din alte vremi. Altă dată, când umbrele serii îi cuprindea așa la masă, alături, și sunetul clopotului de vecernie venea domol din marginea satului, ca o undă de chemare veche, din bătrâni, tresărea Mandi moșneagul, și se trăgea mai aproape de tovarășul său, iar ochii îi luceau în o lumină dulce, duioasă.

— Mă frate Ioane, te mai gândești tu acuma la Bărnuț, când spunea, colo la Blaj, la adunare, ca un arhanghel, cu fruntea lată, cu ochii peste mulțime:

⁴⁰ *Unirea poporului*, Anul XXIX. Nr. 71. Blaj, Joi, 3 Aprilie 1919. Poporal Nr. 10., p.2 -Cetatea Cavalerilor Aprilie 2022

„Oameni buni, scumpii mei frați, de acum suntem slobozi... De acum noi suntem stăpâni peste viața noastră. Trăiască sfânta libertate!...!”.

— N'auzi, frate Ioane, parcă mă furnică și am vorbele lui: „Trăiască sfânta libertate! Domn și iobag: tot una. Un cap, o viață...” Ce vorbe sfinte, măi frate Ioane! Barba moșului tresărea și ea atunci, și mâinile lui uscate căutau brațele lungi a lui Mandi. Și haina neagră-verzie a preoției se alătură, într-o îmbrățișare caldă, de jocul aspru al celui alt bătrân.

— Ehei, Mandi, ce mai vremi atunci!

Apoi iarăși, după un răstimp, se ridică pieptul lui Mandi în lumina sfioasă de la fereastra din fund, și peste frunte i-se întindeau două vine groase, două sfori de oțel, sub firele de păr cărunte. — Da' când am dat mai întâi, Ioane, cu lancea mea de șase palme în tăiș, știi colo la podu' Ațintișului, cu popa Vlăduț. De s-au înroșit apele Murășului. Și urlau văile de darabanele noastre de lemn. Și răcneau tribunii călări, cu săbiile în vânt: „Pentru sfânta libertate!” - Atunci, popo Ioane, am trăit noi!...

Chipurile moșnegilor se întuneau atunci deodată, se făceau una cu întunecul sării. Mandi se ridica repede de după masă, își îndoaia mijlocul uriaș, la ușă, sub pragul deasupra, și călțunii lui grei sunau aspru pe uliță la vale, până departe. Șterse, mai mult de petrecanie și de priveală fără culoare, iar nu de simțire și de înălțare românească. Noi însă cât de mult ne bucuram și de acelea, fiindcă erau românești și erau spuse în limbă părinților noștri!

Acum e Românie pe aceste a plaiuri străbune, și s-au rupt și cătușile de robie ale sufletului. Putem să ne avem teatrul nostru slobod și croit după simțirile noastre. Începutul teatrului slobod vreau să-l facă artiștii cei mari de la București, aducându-ne piese naționale, în cari vom vedea pe Ștefan cel Mare, pe Vodă Răzvan, pe Tudor Vladimirescu și pe toți cei mari și aleși ai Neamului nostru, stându-ne înaintea în hainele vremii lor și vorbindu-ne grai la grai, ca și când am trăi și noi în timpurile lor de mărire românească. Artiștii vor începe reprezentațiile la Brașov, apoi vor trece la Făgăraș, Sibiu, și pe la începutul lunii Mai vor fi la Blaj, unde vor da trei reprezentații.

În vederea acestor mari sărbători s-au alcătuit în Blaj mai multe comitete, care să pregătească lucrurile pentru primire și pentru aranjarea cuvenită. De la Blaj artiștii vor trece mai departe la Alba-Iulia, Orăștie, Cluj și aiurea. Vestim de pe acum acestea mărețe serbări ale sufletului românesc descătușat, cu îndemnul ca sătenii noștri încă să știe de ele și să alerge la vremea sa, în orașele mai apropiate de dânsii, să le vadă.

Abonamântele

Pentru abonamântele:
Preț anual 6 lei, 1/2, 1/4, 1/8, 1/16, 1/32, 1/64, 1/128, 1/256, 1/512, 1/1024, 1/2048, 1/4096, 1/8192, 1/16384, 1/32768, 1/65536, 1/131072, 1/262144, 1/524288, 1/1048576, 1/2097152, 1/4194304, 1/8388608, 1/16777216, 1/33554432, 1/67108864, 1/134217728, 1/268435456, 1/536870912, 1/1073741824, 1/2147483648, 1/4294967296, 1/8589934592, 1/17179869184, 1/34359738368, 1/68719476736, 1/137438953472, 1/274877906944, 1/549755813888, 1/1099511627776, 1/2199023255552, 1/4398046511104, 1/8796093022208, 1/17592186044416, 1/35184372088832, 1/70368744177664, 1/140737488355328, 1/281474976710656, 1/562949953421312, 1/1125899906842624, 1/2251799813685248, 1/4503599627370496, 1/9007199254740992, 1/18014398509481984, 1/36028797018963968, 1/72057594037927936, 1/144115188075855872, 1/288230376151711744, 1/576460752303423488, 1/1152921504606846976, 1/2305843009213693952, 1/4611686018427387904, 1/9223372036854775808, 1/18446744073709551616, 1/36893488147419103232, 1/73786976294838206464, 1/147573952589676412928, 1/295147905179352825856, 1/590295810358705651712, 1/1180591620717411303424, 1/2361183241434822606848, 1/4722366482869645213696, 1/9444732965739290427392, 1/18889465931478580854784, 1/37778931862957161709568, 1/75557863725914323419136, 1/151115727451828646838272, 1/302231454903657293676544, 1/604462909807314587353088, 1/1208925819614629174706176, 1/2417851639229258349412352, 1/4835703278458516698824704, 1/9671406556917033397649408, 1/19342813113834066795298816, 1/38685626227668133590597632, 1/77371252455336267181195264, 1/154742504910672534362390528, 1/309485009821345068724781056, 1/618970019642690137449562112, 1/1237940039285380274899124224, 1/2475880078570760549798248448, 1/4951760157141521099596496896, 1/9903520314283042199192993792, 1/19807040628566084398385987584, 1/39614081257132168796771975168, 1/79228162514264337593543950336, 1/158456325028528675187087900672, 1/316912650057057350374175801344, 1/633825300114114700748351602688, 1/1267650600228229401496703205376, 1/2535301200456458802993406410752, 1/5070602400912917605986812821504, 1/10141204801825835211973625643008, 1/20282409603651670423947251286016, 1/40564819207303340847894502572032, 1/81129638414606681695789005144064, 1/162259276829213363391578010288128, 1/324518553658426726783156020576256, 1/649037107316853453566312041152512, 1/1298074214633706907132624082305024, 1/2596148429267413814265248164610048, 1/5192296858534827628530496329220096, 1/10384593717069655257060992658440192, 1/20769187434139310514121985316880384, 1/41538374868278621028243970633760768, 1/83076749736557242056487941267521536, 1/166153499473114484112975882535043072, 1/332306998946228968225951765070086144, 1/664613997892457936451903530140172288, 1/1329227995784915872903807060280344576, 1/2658455991569831745807614120560689152, 1/5316911983139663491615228241121378304, 1/10633823966279326983230456482242756608, 1/21267647932558653966460912964485513216, 1/42535295865117307932921825928971026432, 1/85070591730234615865843651857942052864, 1/170141183460469231731687303715884105728, 1/340282366920938463463374607431768211456, 1/680564733841876926926749214863536422912, 1/1361129467683753853853498429727072845824, 1/2722258935367507707706996859454145691648, 1/5444517870735015415413993718908291383296, 1/10889035741470030830827987437816582766592, 1/21778071482940061661655974875633165533184, 1/43556142965880123323311949751266331066368, 1/87112285931760246646623899502532662132736, 1/174224571863520493293247799005065324265472, 1/348449143727040986586495598010130648530944, 1/696898287454081973172991196020261297061888, 1/1393796574908163946345982392040522594123776, 1/2787593149816327892691964784081045188247552, 1/5575186299632655785383929568162090376495104, 1/11150372599265311570767859136324180752990208, 1/22300745198530623141535718272648361505980416, 1/44601490397061246283071436545296723011960832, 1/89202980794122492566142873090593446023921664, 1/178405961588244985132285746181186892047843328, 1/356811923176489970264571492362373784095686656, 1/713623846352979940529142984724747568191373312, 1/1427247692705959881058285969449495136382746624, 1/2854495385411919762116571938898990272765493248, 1/5708990770823839524233143877797980545530986496, 1/11417981541647679048466287755595961091061972992, 1/22835963083295358096932575511191922182123945984, 1/45671926166590716193865151022383844364247891968, 1/91343852333181432387730302044767688728495783936, 1/182687704666362864775460604089535377456991567872, 1/365375409332725729550921208179070754913983135744, 1/730750818665451459101842416358141509827966271488, 1/1461501637330902918203684832716283019655932542976, 1/2923003274661805836407369665432566039311865085952, 1/5846006549323611672814739330865132078623730171904, 1/11692013098647223345629478661730264157247460343808, 1/23384026197294446691258957323460528314494920687616, 1/46768052394588893382517914646921056628989841375232, 1/93536104789177786765035829293842113257979682750464, 1/187072209578355573530071658587684226515959365500928, 1/374144419156711147060143317175368453031918731001856, 1/748288838313422294120286634350736906063837462003712, 1/1496577676626844588240573268701473812127674924007424, 1/2993155353253689176481146537402947624255349848014848, 1/5986310706507378352962293074805895248510699696029696, 1/11972621413014756705924586149611790497021399392059392, 1/23945242826029513411849172299223580994042798784118784, 1/47890485652059026823698344598447161988085597568237568, 1/95780971304118053647396689196894323976171195136475136, 1/191561942608236107294793378393788647952342390272950272, 1/383123885216472214589586756787577295904684780545900544, 1/766247770432944429179173513575154591809369561091801088, 1/1532495540865888858358347027150309183618739122183602176, 1/3064991081731777716716694054300618367237478244367204352, 1/6129982163463555433433388108601236734474956488734408704, 1/12259964326927110866866776217202473468949912977468817408, 1/24519928653854221733733552434404946937899825954937634816, 1/49039857307708443467467104868809893875799651909875269632, 1/98079714615416886934934209737619787751599303819750539264, 1/196159429230833773869868419475239575503198607639501078528, 1/392318858461667547739736838950479151006397215279002157056, 1/784637716923335095479473677900958302012794430558004314112, 1/1569275433846670190958947355801916604025588861116008628224, 1/3138550867693340381917894711603833208051177722232017256448, 1/6277101735386680763835789423207666416102355444464034512896, 1/12554203470773361527671578846415332832204710888928069025792, 1/25108406941546723055343157692830665664409421777856138051584, 1/50216813883093446110686315385661331328818843555712276103168, 1/100433627766186892221372630771322662657637687111424552206336, 1/200867255532373784442745261542645325315275374222849104412672, 1/401734511064747568885490523085290650630550748445698208825344, 1/803469022129495137770981046170581301261101496891396417650688, 1/1606938044258990275541962092341162602522202993782792835301376, 1/3213876088517980551083924184682325205044405987565585670602752, 1/6427752177035961102167848369364650410088811975131171341205504, 1/12855504354071922204335696738729300820177623950262342682411008, 1/25711008708143844408671393477458601640355247900524685364822016, 1/51422017416287688817342786954917203280710495801049370729644032, 1/102844034832575377634685573909834406561420991602098741459288064, 1/205688069665150755269371147819668813122841983204197482918576128, 1/411376139330301510538742295639337626245683966408394965837152256, 1/822752278660603021077484591278675252491367932816789931674304512, 1/1645504557321206042154969182557350504982735865633579863348609024, 1/3291009114642412084309938365114701009965471731267159726697218048, 1/6582018229284824168619876730229402019930943462534319453394436096, 1/13164036458569648337239753460458804039861886925068638906788872192, 1/26328072917139296674479506920917608079723773850137277813577744384, 1/52656145834278593348959013841835216159447547700274555627155488768, 1/105312291668557186697918027683670432318895095400549111254310977536, 1/210624583337114373395836055367340864637790190801098222508621955072, 1/421249166674228746791672110734681729275580381602196445017243910144, 1/842498333348457493583344221469363458551160763204392890034487820288, 1/1684996666896914987166688442938726917102321526408785780068975640576, 1/3369993333793829974333376885877453834204643052817571560137951281152, 1/6739986667587659948666753771754907668409286105635143120275902562304, 1/13479973335175319897333507543509815336818572211270286240551805124608, 1/26959946670350639794667015087019630673637144422540572481103610249216, 1/53919893340701279589334030174039261347274288845081144962207220498432, 1/107839786681402559178668060348078522694548577690162289924414440996864, 1/215679573362805118357336120696157045389097155380324579848828881993728, 1/431359146725610236714672241392314090778194310760649159697657763987456, 1/862718293451220473429344482784628181556388621521298319395315527974912, 1/1725436586902440946858688965569256363112777243042596638790631055949824, 1/3450873173804881893717377931138512726225554486085193277581262111899648, 1/6901746347609763787434755862277025452451108972170386555162524223799296, 1/13803492695219527574869511724554050904902217944340773110325048447598592, 1/27606985390439055149739023449108101809804435888681546220650096895197184, 1/55213970780878110299478046898216203619608871777363092441300193790394368, 1/110427941561756220598956093796432407239217743554726184882600387580788736, 1/220855883123512441197912187592864814478435487109452369765200775161577472, 1/441711766247024882395824375185729628956870974218904739530401550323154944, 1/883423532494049764791648750371459257913741948437809479060803100646309888, 1/1766847064988099529583297500742918515827483896875618958121606201292619776, 1/3533694129976199059166595001485837031654967793751237916243212402585239552, 1/7067388259952398118333190002971674063309935587502475832486424805170479104, 1/14134776519904796236666380005943348126619871175004951664972849610340958208, 1/28269553039809592473332760011886696253239742350009903329945699220681916416, 1/56539106079619184946665520023773392506479484700019806659891398441363832832, 1/113078212159238369893331040047546785012958969400039613319782796882727665664, 1/226156424318476739786662080095093570025917938800079226639565593765455331328, 1/452312848636953479573324160190187140051835877600158453279131187530910662656, 1/904625697273906959146648320380374280103671755200316906558262375061821325312, 1/1809251394547813918293296640760748560207343510400633813116524750123642650624, 1/3618502789095627836586593281521497120414687020801267626233049500247285301248, 1/7237005578191255673173186563042994240829374041602535252466099000494570602496, 1/14474011156382511346346373126085988481658748083205070504932198000989141204992, 1/28948022312765022692692746252171976963317496166410141009864396001978282409984, 1/57896044625530045385385492504343953926634992332820282019728792003956564819968, 1/115792089251060090770770985008687907853269984665640564039457584007913129639936, 1/231584178502120181541541970017375815706539969331281128078915168015826259279872, 1/4631683570042403630830839400347516314130799

Urmărit de poliția austriacă, suspectat de sentimente anti-habsburgice, Avram Iancu nu are dreptul la corespondență. Scrisorile lui sunt violate în repetate rânduri. Scrisul său este concis, își exprimă clar ideile. Cunoaște istoria Romei din care își alege exemple pentru a ilustra faptele trăite de el. Este convins că armele sunt singurul mijloc de rezolvare a gravelor probleme sociale, cu care se confruntă generația sa ori de câte ori lua cuvântul, era peste puțină să nu răpească cu sine pe ascultători.* Iancu are un rol deosebit în pregătirile și organizarea vizitei împăratului în Munții Apuseni. Pe tot parcursul vizitei, el urmărește din umbră desfășurarea întâlnirilor cu moții. Este felul lui de a protesta ca revoluționar ale cărui speranțe s-au năruit odată cu înfrângerea revoluției.

Dr. Nicoară Mihali

In Honorem – Nicoară Mihali

EDITURA CETATEA ROMEI
STR. SĂLCĂMILOR NR. 40
BAIA SPRIE, MARAMUREȘ

INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN

ORGANIZEAZĂ SPECTACOLUL

AVRAM IANCU

- DE LA MOARTE LA VIAȚĂ

TEATRUL „REGINA MARIA”
ORADEA
+ JOI, 5 MAI 2022
+ ORA 13.00

Lansare de carte

AVRAM IANCU
PRIMA BIOGRAFIE
Prezintă editor
NICOARĂ MIHALI

Parade
NAȘTEREA SUPRĂREĂLUSULUI

Concert
SOPRANA
SARA MIHALI
cântecele
lui Iancu

CONCERT LA FLUIER

Susținut de NOIAN
Corpul de balet COLIBRI al Casei de Cultură Borșa, instructor / coregraf Raluca Hôjda + Sunetist: Pyt + Elevi dansatori: Falcușan Anamaria, Grec Jasmine, Mihali Roberta, Roman Daria, Barany Alexandra, Danci Pamela, Mariș Denisa, Corban Roxana, Șetco Sara, Bota Andra, Apostol Laura, Apostol Georgiana, Coman Codruța, Hôjda Delia, Ferestean Valentina, Hazotă Rebecca, Timiș Iulia, Bota Andra.

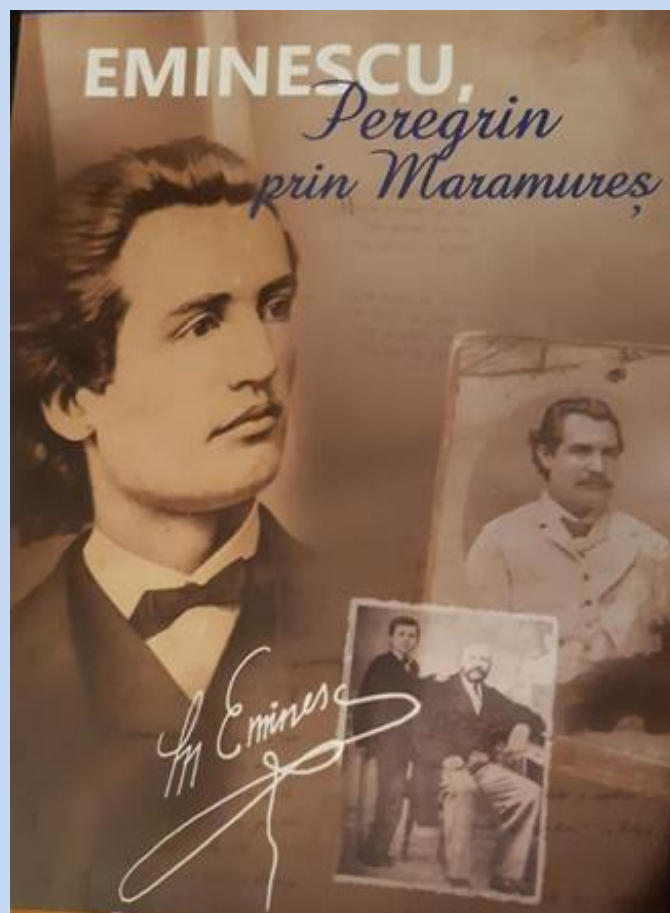
AVRAM IANCU

BIOGRAFIA DIN 1897

- ediție adaptată -

Apare cu ocazia sărbătorii bicentenarului Avram Iancu

Editura Cetatea Romei,
Baia Sprie, 2021

„Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor
cum soarele soarbe un nou de aur
din marea de amar”.

CLEOPATRA POENARU
UNA DIN IUBIRILE POETULUI

„Fii a mea... nu o noapte întreagă,
cea ce n-ai fi cerut... ci o singură oră!”

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut:
Mă cunoșteau vecinii toți -
Tu nu m-ai cunoscut.

Întinsă pe 164 și 12 capitole, cartea lui Nicoară Mihali suscită interes în primul rând prin titlul ei: *Eminescu – peregrin prin Maramureș*. Sigur, unii, foarte blazați sau abulici, se vor sesiza prompt: iar Eminescu? Nu s-a spus deja tot ce se putea spune? Răspunsul – unul dintre nenumăratele care s-ar putea da – este însăși cartea de față: nu. Așa cum nici opera eminesciană nu a cunoscut lumina pe toate fațetele polimorfismului ei – nici pe departe! – tot așa, viața lui Eminescu suscită și incită la cercetare, astfel încât și cartea de față propune o schimbare de perspectivă asupra omului Eminescu: încearcă să-l aducă mai aproape de Maramureș, sub forma „flăcării Țării de Nord”.

Nicoară Mihali este, la modul declarat, un adept al beuveianismului, crezând în primatul biografiei asupra operei, în ideea că viața amprentează opera; el se plasează sub semnul celebrei afirmații făcute de criticul francez: „*littérature nu est pour moi distincte ou, du moins, séparable de l'homme*” (*Contre Sainte-Beuve*, Buc., 1976, p. 78). El are convingerea fermă că opera poate fi explicată prin biografia auctorială, eludând ceea ce afirma, de pildă, un Proust: „*le livre est l'œuvre d'un autre moi-même que le moi qui le crée*”, ori un Gustave Flaubert: „*le bout de la vie de l'écrivain est dans son œuvre et le reste n'existe pas*”. Desigur, polemica încă rezistă pe piața criticii/ a exegezei literare de mai bine de o jumătate de veac, și astăzi – poate că mai acut ca nicicând – întâlnind destui literați care se plasează fie de-o parte, fie de alta a baricadei.

Discursul lui Simion Bărnuțiu în fața adunării de la Blaj(VII)⁴¹

Simion Bărnuțiu s-a născut la 21 iulie 1808 în localitatea Bocșa, județul Sălaj, și a decedat la 28 mai 1864, în localitatea Sânmihaiu Almașului. El a fost un onorant om politic român, istoric, filosof, profesor universitar, unul dintre principalii organizatori ai Revoluției Române de la 1848-1849 din Transilvania. În 14 mai 1848 a ținut un important discurs în Catedrala din Blaj, intrat în istorie ca „Discursul de la Blaj.”

Acest amplu discurs a fost preluat din lucrarea ungarilor!, acum este epoca libertății, eu am pus filosofia, ca să fie dătătoare de legi în împărăția mea, „fiți liberi toți, vorbiți ce vreți, însă numai nemțește, ridicați-vă școale și învățați, însă, numai nemțește, ridicați-vă teatre și tipografii, faceți și tipăriți ce vă place, însă numai nemțește, lăpădați-vă portul național și limba voastră, cea necultă, pentru că așa cere unitatea și salutea statului, ca să fie numai o limbă în școale și în teatre, în case și în piețe, în biserică și în județe”.

Au n-ar ridica ungurii iarăși furci ca să spânzure portul nemțesc, cum au făcut, după moartea împăratului Iosif? Ce ar zice și cum s-ar purta germanii, când i-ar face alt Napoleon Bonaparte ca să-și lepede limba cea aspră și când le-ar impune limbă, legi, guvern și datine frâncești, fire-ar acestea cât de liberale, chiar și până la gradul cel mai înalt republican? Cum s-ar mulțami cu rusismul cabinetele, dietele și universitățile de la Pesta până la Berlin și Gotinga, când i-ar mai constrânge rusul pe ungurișii germani la limba și la religiunea ortodoxă, apoi să-l îmbrace de o sută de ori mai liberalmente decât e îmbrăcat maghiarismul?

Acum închipuiți-vă, că vin niște deputați de la dieta ungurească în mijlocul acestei adunări și încep, a cuvânta în chipul următor: "Românilor! Astăzi e, ziua libertății tuturor, pentru voi încă sânt puse scaune la masa libertății, veniți de ședeți și voi judecători de la comitate până la cancelaria de curte și luați parte la toate onorurile politice și militare, însă numai cei ce știți ungurește ca ungurii născuți, acum e ziua dreptății pentru toți, veniți toți cei asupriți și dăunați, de luați dreptate ieftină și repede, însă vedeți ca să vă fie scrise instanțele ungurește și să vă luați totdeauna câte un ungar lângă voi, ca să vorbească pentru voi la

judecător, pentru că, știți că mama noastră cea dulce, patria comună, nu mai suferă în județe altă limbă, fără numai cea ungurească, nici să i se plângă cineva, fără numai cu lacrimi ungurești, astăzi e ziua luminii, școalele țării sunt deschise și pentru voi, nu ca înainte de împăratul Iosif, învățați drept aceea toți și vă luminați, însă numai ungurește, pentru că așa cere unitatea statului!"

Nu vă întreb, dacă s-ar afla români, care să accepte vreo diregătorie, în care văd că le caută să lucre(ze) în contra națiunii sale, pentru că vânzătorii au fost la toată națiunea și vor fi, nu vă întreb, dacă vor merge românii, la judecători, când vor vedea dreptatea legată de limba ungurească și la școalele ungurești, când va fi acoperită luminarea cu limba ungurească, ci vă întreb: „Au este aceea libertate, care leagă onorurile țării numai de o limbă în țara aceea unde sânt mai multe limb, au dreptate e aceea, care o face statul numai celor ce știu ungurește, lumină adevărată e aceea, de la care oprește statul pe toți cei ce nu știu ungurește?

Eu zic că aceasta nu e libertate, nici dreptate, ci este o calamitate mare pe acele popoare nefericite, care au căzut în astă groapă întunecoasă ce poartă nume de stat. Ce folos va avea națiunea română de libertatea de tipar, care o promit ungurii, când tipografia cea liberă nu va umbla fără numai pe folosul ungurismului, și dacă va cuteza vreun român a apăra interesele națiunii sale, tiparul unguresc îl va nota înaintea lumii ca pe un criminal și județele îl vor certa?

Ce-i vor folosi miniștrii cei responsabili ai națiunii ungurești, care nu vor suferi în sânul lor nici un element străin neasemănat?

Ce-i vor folosi chiar și la aceea întâmplare, când ar fi români toți miniștrii din Buda-Pesta, dacă aceștia nu înfățișează națiunea română și interesele ei?

Apoi dieta cea nouă au nu va fi aceea dieta țării și a națiunii ungurești, legiferă, persecutătoare și stingătoare de națiuni?

Care român poate crede că dieta asta va purta grije pentru înflorirea românilor prin cultură națională, când ne-o spun în față că sub coroana ungurească nu pot fi mai multe națiuni?

Egalitatea civilă? Aceasta atunci ar avea loc în stat, când ar apăra legile statului într-o formă pe toți cetățenii și le-ar face dreptate, fără ca să-i întrebe dacă sunt nobili sau plebei, mizeri sau avuți, creștini sau păgâni, albi sau negri, barbari sau româniși când le-ar deschide calea spre câștigarea mijloacelor vieții și spre cultura tuturor într-o formă, însă lucrurile nu merg așa, ci din contră vedem că la județe își face dreptate sieși

⁴¹ Ioan Corneanu, Lacrima Istrăuan, din cartea în manuscris intitulată „Cronicari Români din Ardeal” – Cetatea Cavalerilor – Mai 2022

fiecare națiune, și afară de acestea își cearcă fiecare numai fericirea și cultura sa, și în specie ungurii și sașii, de când locuiesc împreună cu românii, numai într-aceea se adoperă, cum să le iee locurile și cum să-i țină în paupertate și în întuneric. Deci nu poate să zică nimenea că românului tot una îi e, dacă îl va judeca județ unguresc sau săsec, sau din contră un județ ales și așezat de români. Știu că ungurului și sașului nu-i e tot atât, de cine să fie judecat, pentru aceea și-au apărât ei totdeauna cu atâta furoare privilegiile chiar și asupra altora pentru ce au cuprins ei toate diregătoriile lângă împărat, la guvern și la toate județele, și pentru ce vreau să le facă acum toate ungurești?

Doară ca să facă dreptate și ușurare românilor? Nicidecum, ci chiar din contră, ca să-și facă singuri dreptate loruși, și românului să nu-i rămână nici un mijloc de apărare, ci știu că dreptatea e cum o fac oamenii, și fiind oameni și judecătorii judecând fiecare după plecarea și patima sa, ca toți oamenii, de i-ai îngrădi cu o mie de legi, totuși „plus valet favor in judice, quam miile leges in codice” de unde urmează, că nici o națiune nu poate spera dreptate pentru sine și pentru fiii săi, când e supusă la județele altei națiuni, căci dreptatea nu depinde numai de la legi bune, ci și de la judecători buni și drepti și precum nu poate fi nimeni judecător drept în cauza sa, așa nu poate să fie nici o națiune judecătoare dreaptă peste alte națiuni.

În deșert vorbesc de independența județelor, pentru că fiecare județ va judeca totdeauna după plăcerea și în folosul aceluia ce l-a așezat, temându-se ca să nu-l răstoarne, în deșert se zice că judecătorului se cade a fi mai presus de toate respectele de confesiune, de naționalitate, de naștere și altele asemenea, în deșert, pentru că această lege morală nu garantează dreptate nici plebeului la județul aristocraților, nici ludeului la județul creștinului, nici românului la județele ungurești și săsești, aceștia vor face totdeauna plăcere și vor cerca folosul particular al castei, confesiunii și națiunii de care se țin. La județele aceste ungurești, firește că și limba încă va fi ungurească, românul nu va putea duce nici un proces în limba lui, mărturisirile românilor sau ale altora mărturisiri și documente asupra românilor aceștia nu le vor înțelege, nu se vor putea înțelege nici cu avocații, nici cu judecătorii, nici aceștia cu românii și românii numai atunci vor ști cum le-au curs legea pe la județe, când vor vedea pe executori că le iau ereditatea și-i duc la furci.

Acum judecați, cum va putea fi românul egal cu ungurul înaintea legii în asemenea împrejurări, când românul numai cu gura

ungurului va putea vorbi cu judecătorii și aceștia vor judeca toți după plăcerea ministrului dreptății ungurești, acestei dreptăți de cabinet, care îi ucide de 904 de ani pe români!

De egalitate religioasă nici nu mai voi să vorbesc. Ce egalitate pot să aștepte românii în anul 1842, când încă în anul 1842 deputații ungurilor în Cluj stau de episcopii românilor, ca să traducă numaidecât cărțile bisericești în limba ungurească?

Frăția asta nouă a ungurilor către miniștrii bisericii române va sta numai într-aceea, că-i vor mulțumi preunii, episcopi sau preoți mai de frunte, ca prin aceștia să-i tamăde(vateme) și să-i înșele pe toți cu vorbe bune și speranțe mincinoase. Văzutați numai înainte de oarecâți ani biserica unită din Boian, coperită cu tulei de cucuruz și altarul îngropat în nea, văzutați casa popii unit din Abuș, mai umilită decât o colibă de munte, dezgrădită cu totul și fără de nici un edificiu de economie?

Cine să creadă, că după unirea asta nouă politică vor fi mai bine prevăzuți preoții, mai bine acoperite bisericile și casele lor? Domeniul bisericii române din Oarda, poses(ia) în sute de ani, l-a pierdut biserica română la 1714, sub uniune, cu proces de o zi. Iată ce egalitate a produs uniunea religioasă! Dacă a produs o egalitate ca aceasta uniunea cea sacră, ce egalitate se poate aștepta de la uniunea cea profană, care se urzește acum!

Se promite mai încolo ridicarea servitutei, unindu-se Ardealul cu Ungaria. Asta o cred. Ci eu cred că se va ridica și dacă nu se va uni, pentru că i-a venit timpul ca să cadă. O putere cumplită și nevăzută, care lucră în contra despotismului pretutindenea, lucră demult și la surparea acestei cetăți barbare și murii ei se vor răsturna amuși pe aceia care nu vor să o dărâme din amoare cătră omenire. Vedem că ea s-a șters în Ungaria și va cădea și în Ardeal, dar dacă se va face Ardealul țeară ungurească prin uniune, atunci libertatea românilor nu va costa doară nici un an, și iarăși va cădea în servitute și pentru ce?

Pentru că în țeara ungurească și libertatea încă va fi ungurească, și aceasta va fi legată de condițiuni, care românul nu le va putea împlini sau au le va împlini după așteptarea și plăcerea ungurilor, ungurii vor da libertate numai celor ce vor voi a se face unguri, pe aceștia îi vor ajuta la diregătorii politice, scolastice, bisericești etc., le vor face venituri și îi vor lăuda în public, iar din contră pe care îi vor simți că nutresc sentimente naționale, îi vor depărta și îi vor certa. Care cunoaște firea românilor poate prevedea că nu se vor supune așa ușor la măsurile unguritoare, ungurii îi vor lua cu răul, ca să-i ungurească prin școală, biserică și prin toate mijloacele cele mai

egoistice, care îi pot veni în minte unui guvern teroristic și tirănos. Românii nu vor asculta, le vor sta în contră, și așa îi vor lipsi de libertate, cum i-au lipsit în secolii trecuți nu numai pe români, ci chiar și pe frații lor.

Ce cugetați, dacă scrie Wesselenyi înainte cu oarecâți ani, că numai acelora români să se deie drepturi de cetățeni, care se vor face unguri, au nu o va pune condițiunea asta ministerul și dicta ungurească acum după ce va avea putere nemărginită peste români?

Ba o va pune fără îndoiță și eu cred că și ștergerea servitutei cea de acum e numai o rămă în unghița a tot înghițătorului ungurism, cu care vreau să-i prindă pe români ca pe niște pești fără de pricepere.

***

O carte maghiară despre Avram Iancu sau tânărul Iancu la Cluj

Prof. univ. Dr. Mircea POPA

În 1930, apărea la Cluj în tipografia „Deutscher Bote”, de pe strada Baron Ladislau Pop nr. 10, o carte cu totul specială despre Avram Iancu. Mai întâi pentru că ea era concepută ca un „roman istoric adaptat pentru film”, într-o vreme în care cinematografia noastră originală străbătea primii săi pași, apoi pentru că era scrisă de un maghiar, care semna Domokos-Haraga Balasz. Faptul că ea ar fi fost scrisă de un maghiar nu n-ar constitui cine știe ce noutate, deoarece au mai existat în epocă texte maghiare consacrate eroului nostru de la 1848, dar că „romanul” oferit era scris pe baza unei temeinice documentări și cu o obiectivitate care impresionează, pe temeiul că autorul nu concepea să se lase antrenat în divagații inutile și considerații de tip etnico-naționalist. Adept al unei istorii întemeiate pe documentul istoric și pe mărturii verificate, el declara că reconstituirea lui nu se va abate cu nimic de la realitatea faptică, propunându-și „a nu spune nimic ce nu-i adevărat și a nu ascunde nimic /din/ ce-i adevărat”.

Și, cercetându-i scrierea, am ajuns la concluzia că autorul s-a ținut cu îndârjire de acest adevăr, deoarece s-a străduit să reconstituie epoca trăită de Iancu la Cluj și în munții săi pe bază de riguroasă documentație, din limitele căreia nu-și permite să iasă. Iar izvoarele folosite sunt citate în josul paginilor. Ia naștere astfel un frumos și incitant dialog dintre istoria reală, reconstituită cu multă migală și evenimentele care se derulează cu rapiditatea secvențelor cinematografice. Calitatea principală a acestei reconstituiri istorice, pe care

dorim s-o subliniem de la început, constă în relevarea unor amănunte și detalii biografice mai puțin cunoscute, care au scăpat multor istorici sau gazetari care au scris despre aceste evenimente, și pe care numai un îndrăgostit autentic de istoria „secretă” a Clujului le mai putea deține în perioada interbelică, atunci când autorul nostru își concepe romanul. În esență, notele pe care romanul le conține constituie un palpitant fragment din istoria mai puțin cunoscută a Clujului, cu amănunte care au trecut neobservate sau ignorate și care aduse la lumină pot oferi istoricilor și pasionaților de istorie locală o sumă de amănunte care pot întregi mai bine imaginea pe care noi o avem despre epocă.

Romanul se deschide cu descinderea lui Iancu la Cluj care coboară „dintr-un car țărănesc tras de doi cai mici de munte”, unde pe o ladă a călătorit Iancu, care intră apoi în clădirea Scaunului guvernamental al Transilvaniei, aflată la nr. 7, clădire care se află și astăzi în picioare: „Edificiul are un etaj, balcon și intrarea cu coloane”, alături de el aflându-se clădirea Căpitănatului minelor din Transilvania, care ulterior s-a demolat. Scopul vizitei lui Iancu este acela de a oferi o petiție guvernatorului, contele Teleki, pentru un post potrivit pregătirii sale. Desigur, acesta e departe de a-i satisface cererea, astfel că Iancu se retrage la locuința pe care el o avea aici, la Cluj sau la Tg. Mureș, (pasajul nu e clar!), „o simplă cameră de student în casa Aranka”. Camera e gătită însă după gustul său, adică „o masă de scris cu un scăunăș, o sofa și pe pereți o gravură de aramă cu chipul lui Horia și Cloșca”. Este vizitat chiar din momentul instalării de colegul și prietenul său Vasile Fodor, care-i aduce vestea exmatriculării de la Seminarul din Blaj de către episcopul Lemeni a doisprezece tineri acuzați de păcate cu ocazia spălării picioarelor. Știm că Iancu și-a început studiile la Blaj, de unde a pornit curentul de redeșteptare națională prin teatru și prin presă, acolo jucându-se pentru întâia oară piese românești.

Despre contextul de atunci, al anului 1833, autorul scrie: „Profesori și teologi încep să scrie piese teatrale patriotice, iar tinerimea s-a hotărât să joace aceste piese pe scenă”. Tot la Blaj a apărut revista manuscrisă „Aurora”, al cărei exemplu a fost preluat de colegii lui Iancu, cei care au redactat la Cluj revista „Zorile” (1845), scriind articole patriotice și folosind limba română atunci când li se impunea de sus să vorbească doar ungurească. Despre acest lucru autorul nostru maghiar scrie: „redactorul revistei „Zorile” fost Nicolae Popea, episcopul de mai târziu al Caransebeșului. Pe când era încă liceist, Nicolae Popea a ținut un discurs funebru în limba română cu ocazia înmormântării

unui coleg al său de școală: Iuliu Mihali, discurs, pe care liceenii maghiari ce asistau la înmormântare, încercau să-l conturbe prin vociferări. În urma acestei atitudini scandaloase a acestora, s-a încins o încăierare, al cărei rezultat a fost scoaterea din cimitir a liceenilor maghiari de către cei români, deși aceștia din urmă erau în număr cu mult mai mic.” Împreună cu colegii săi, care adeseori erau oaspeți în cvartirul său din casa vis a vis de cimitirul orașului, nu departe de hotelul Biasini, stradă care îi poartă astăzi numele, Iancu a învățat că legile țării erau strâmbe și că totul a început de la Tripartitul lui Verböczy încoace. Actul acesta nedrept n-a fost decât „o imitare proastă a manualelor de drept austriece, scrise la începutul secolului al XIV-lea”, reduse doar la „o înșirare de prerogative de clasă, fără considerare la drepturile naturale și firești ale restului populației”. Legile țării au fost îndreptate de atunci încoace împotriva iobăgimii române spre a o folosi doar ca forță de muncă, fiind considerate de el ca „sălbatice, iar privilegiile o adevărată tiranie”. E motivul pentru care atunci când a izbucnit revoluția la Pesta, tânărul Iancu a socotit că „A sunt ceasul!” și pentru români, și că ei sunt chemați să-și dobândească drepturile furate.

Chemarea la adunarea nației la Blaj s-a făcut manifestul redactat de Aron Pumnul și difuzat de studenții blăjeni prin satele românești. În acest timp s-a pregătit programul revoluției, redactat de Simion Bărnuțiu, care propunea punctele cele mai înaintate ale acestuia, începând cu libertatea presei și suprimarea cenzurii, și cu sistarea stării urbariale-iobăgești, prin proclamarea egalității tuturor în drepturile civile și bisericești. Un punct de mare importanță pentru cauza românească a fost cel cu privire la autonomia Ardealului și respingerea propunerii revoluționarilor maghiari ca acesta să fie înglobat în Ungaria, afirmându-se clar: **„Uniunea nu va fi acceptată decât atunci când se vor șterge în Transilvania toate drepturile acordate maghiarilor, secuilor și sașilor, când vor înceta privilegiile, când se vor arde actele de donațiune a/le/ nobilimii, cu un cuvânt numai atunci când fiecare om va avea drepturi egale”**.

Drumul lui Iancu spre revoluție este urmărit destul de atent, de la adunările canceliștilor târgu-mureșeni, la participarea lui în fruntea moșilor la adunarea de pe Câmpul Libertății de la Blaj și la organizarea rezistenței din Munții Apuseni. Un amănunt inedit furnizat de autor este acela că plecând cu sania spre munți, sania s-a răsturnat în râul Abrud, iar la trecerea sa prin satul Șard, la 29 octombrie 1848, „l-a cercetat o femeie, cu numele

lui Ludovic Sandor din Șard, și l-a rugat să primească a fi nașul copilului ei, pe care-l va naște. Iancu a primit invitația”. Interesantă este și nota de subsol de la p. 305 cu privire la situația din Moldova și anume: „În timpul marii mișcări a popoarelor din Europa, adică în primăvara anului 1848, și poporul din Moldova a început a se mișca. Țarul rușilor de atunci, Nicolae I-ul, pentru ca flacăra revoluției să nu se întindă și în imperiul uriaș moscovit, a trimis în România o trupă de observație sub comanda generalului Luders. Această trupă de observație, începând din primăvara anului 1848, a staționat în România (Cartierul general a fost în jurul Bucureștilor).” Altă notă interesantă privește mersul tratativelor de pace dintre Iancu și mesagerii lui Kossuth, care i-au propus un armistițiu înșelător, în timp ce Hatvani înainta spre Abrud. Este citat și istoricul nostru Ion Lupaș, cu următoarea informație: „Johanna Farkas se numește tânăra fată care l-a avertizat pe Iancu despre pericolul ce-l amenință. Tinerei sale prietene îi poate mulțumi Iancu că n-a împărtășit tragica soartă a lui Buteanu și Dobra. Johanna Farkas a devenit la 1852 soția lui Dimitrie Moldovanu, om cu înaltă situație în viața socială”.

Cartea face numeroase referiri și la doamna de maghiar Caterina Varga, cea care a dus la împăratul plângerile moșilor, și care, mai apoi, a fost prinsă și închisă. Apoi se reconstituie cu minuție atmosferă din tabăra lui Iancu și cea din sânul Comitetului revoluționar de la Sibiu sau din jurul generalului Puchner, trimisul împăratului să facă față trupelor lui Bem, dar pe care acesta îl alungă la Râmnicul Vâlcea. Atenția autorului e atrasă în mod deosebit de evenimentele care au loc în Munți, acolo unde Iancu își organizează apărarea, punând în fruntea oștilor tribuni devotați și curajoși. Secvențele se derulează cu repeziciune, dând oarecum un caracter filmic desfășurării evenimentelor. Acestea nu urmăresc o desfășurare cronologică foarte precisă, ci sunt concepute ca decupaje esențiale ca, prin „tablouri-viziune”, să comunice privitorului cât mai sugestiv învolburarea ce a cuprins Transilvania în anii 1848 și 1849.

Bine redată este și scena uciderii lui Vasvari la Mărișel, de un glonte tras de Simion Todea de sub comanda lui Corcheș, sau, o alta, privind eroismul tinerelor femei conduse de Pelaghia Roșu. Sunt aduși în scenă și principalii tribuni ai lui Iancu, în frunte cu Axente Sever. Unitatea revoluției și legătura ardelenilor cu frații din Muntenia e subliniată de sosirea în munți a unuia dintre frații Golești, care îi raportează despre „tribunalele de sânge” instituite de maghiari,

cărora le-a căzut victime mai mulți oameni nevinovați. Iată ce i se spune lui Iancu privitor la cruzimea acestora: „Maghiarii săvârșesc și în prezent atrocități. Consiliile de război, la intervenția generalului Bem, Kossuth le-a desființat, totuși ele continuă să funcționeze în secret. O știre arată că preotul evanghelic Ștefan Roth din Mușna, care în timpul din urmă a fost prefectul județului Târnava, a fost condamnat la moarte și spânzurat de către Tribunalul statarial din Cluj la 11 mai. Ni-e încă vie în memorie soarta tragică a lui Bătrâneau, precum și a lui Mihail Țârlea, preotul gr. cat. din Teiuș, care înainte de executare a fost batjocorit la modul cel mai neuman”.

Elocvente sunt și scenele prin care este prezentată situația din Transilvania de după înăbușirea revoluției, cu umbra lui Iancu rătăcind cu fluierul prin munți, și cu refuzul lui de a primi decorațiunea împărătească. Răspunsul lui memorabil și ascunde, în el reproșul pe care Iancu îl face împăratului: „Eu nu sunt Iancu, sunt numai umbra lui”. De mare efect este și momentul în care are loc redactarea testamentului, reconstituind totodată anii din urmă, trăiți de Iancu în mijlocul moșilor săi. Eroul de altădată este acum un ins care și-a pierdut busola, dar pe care moșii îl adăpostesc și-l venerază. Cele relatate de autorul maghiar Domokos Haraga Balasz fac dovada că acesta a știut să depășească ideile preconcepate și tradiția încetățenită de istoricii maghiari privitor la conducătorul revoluției române. E vorba de o selecție foarte riguroasă a faptelor, dar care respectă firul istoriei și nu denaturează adevărul. În ultimă instanță, Domokos Haraga ne-a oferit un „roman” cât se poate de veridic privitor la viața și faptele eroului nostru național, reconstituind fapte și întâmplări elocvente, în stare să contureze o personalitate de luptător cinstit, dăruit în întregime cauzei celor mulți, pe care i-a servit cu loialitate și credință până la capăt. Decepția trăită de acesta e tradusă prin afirmația: „Poporul e nebunul Neamțului, iar eu al poporului meu”. Și pentru a ilustra cât mai plastic situații grea post-revoluționară, care nu a adus schimbările dorite, „filmul” lui Haraga se oprește asupra unor scene de viață colectivă, pline de simțire și încărcate de simbolistică: „Pe un deal sterp, o bisericuță de lemn. Lângă ea, o clopotniță. Nu departe de bisericuță, o casă sărăcăcioasă, acoperită cu paie, ce stă să se dărâme. La poarta dealului un preot bătrân, gârbovit de spate, cu pletele și barba albă, îmbrăcat într-o reverendă învechită, crapă lemne pentru foc. Nu peste mult se uită spre cer și observă mersul soarelui. Pune jos securea,

ștergându-și cu mâneca reverendei sudorile de pe față. Apoi urcă dealul și trage clopotul. Țăranul care ară, își descoperă capul, făcându-și o sfântă cruce, împreună cu nevasta sa, rostind un „Doamne ajută-ne!” O altă scenă la fel de veridică este cea care ni-l întruchipează pe Iancu în ultima sa fază: „Pe un viscol sălbatic, cu capul descoperit, nebărbierit și cu părul dezordonat, stă Iancu pe marginea unui șanț. Paltonul și cizmele-i sunt încă în stare suportabilă. Pe zăpadă desenează cu degetul arătător mai multe linii. Tovarășul său, un câine vagabond, cu părul zbârlit se uită cu atențiune la liniile ciudate, desenate pe zăpadă. Iancu privește din când în când câinele, căruia de slab ce e, i se văd coastele.”

Cu toate că avem de-a face cu un erou tragic, autorul nu imprimă o viziune sumbră asupra relatării sale. Un anume vizionarism sublim însoțește cele XVIII acte sau tablouri ale cărții sale, între care întâlnim, printr-o previziune de înaltă artă, următorul vis premonitoriu al mamei lui Iancu: „Catedrala ortodoxă din Cluj. Înaintea ei, statua călare a lui Avram Iancu. Automobile trecând pe dinaintea statuii. Statuia lui Avram Iancu privită de departe. În fața ei Opera Română. În aer zboară aeroplane”. Imaginea de viitor a *Pietii Avram Iancu* din Cluj e bine intuită, și reflectă vizionarismul autorului, deoarece aproape că imaginea sa se suprapune cu exactitate peste cea de azi. Dar dincolo de acest vis luminos asupra căruia insistă, Balasz Haraga reușește să imagineze și o apoteoză a luptelor și năzuințelor naționale ale românilor, adunând într-un moment simbolic firele acțiunii spre a întruchipa momentul solemn al marelui act al Unirii de la Alba Iulia, cel care dă finalitate eforturilor de la 1848 ale neamului. Iată cum arată această proiecție vizionară din final: „Vederea generală a Clujului în timp de iarnă. Apoi piața din Cluj în Crăciunul anului 1918. În fund Palatul Primăriei. Ceasornicul deasupra porții primăriei indică ora 11. Românii din metropola Ardealului și din împrejurimi inundă piața. La marginea trotuarului, garda națională română. Nu peste mult apare o patrulă de călăreți români. Publicul întâmpină călăreții cu urale. Apoi intră în oraș Divizia a VII-a din armata română sub conducerea bravilor generali Neculcea și Gherescu, în frunte cu muzica militară. Text: „Din ordinul Antantei am intrat în Cluj. Marii noștri aliați sunt convinși că România merită să devină un stat mare și independent. Poporul român e înțelegător e bun la suflet și acum va trebui să facă dovadă în fața dușmanilor săi și a lumii întregi, că e demn de libertate și de o soartă mai bună (...) Mormântul de la Țebea. O doamnă în doliu adânc se roagă

Avram Iancu –Oradea
Sculptor Cornel T. Durgheu

evlavios (...) *Tablou-viziune*: „Regina Maria așează cununa pe mormântul lui Iancu. Toate razele calde ale soarelui îmbrățișează mormântul, încununând cu o miraculoasă aureolă cea mai scumpă coroană de pe pământ: sufletul blând și nobil al femeii. Pe fața lui Iancu lacrimile fericirii curg șiroaie. Peste câțva timp, își deschide larg brațele și privește în sus zâmbind. Fața lui Iancu surâde de bucurie. Ochii lui cu o privire blândă nu peste mult se închid încet. După ce respiră adânc, capul îi cade pe spate (...) Sufletul său blând se mută pe alte plaiuri cu flori aurii și câmpuri de mătase: memoria lui sfântă și binecuvântată însă rămâne aici pentru totdeauna în sufletul poporului român.”

Romanul istoric al lui Domokos-Haraga Balasz e conceput sub forma unui scenariu de film. Cu toate acestea, el reușește să transmită o mare cantitate de informație istorică, bine prelucrată, și un simțământ stenic de încredere în sacrificiul eroului, care își vede în cele din urmă destinul răzbnat de istorie și împlinirea dorințelor lui cele mai intime: unirea cea mare a tuturor românilor. Pregătirea acestui act s-a făcut și prin lupta lui Iancu și a întregii inteligențe românești din Transilvania, care au pus cu mare curaj „pumnul în fața furtunii”, pentru care eroul nostru național a luat din cui lancea lui Horea, convins fiind că minciuna și amăgeala stăpânitorilor nu poate fi îndurată. Se cuvine să aducem un elogiu aparte acestui scriitor maghiar care, în ciuda somățiilor și

falsurilor istorice ale neamului său, a știut să-și depășească condiția și să dea o interpretare justă evenimentelor învolburate de la 1848, făcând din acest roman o oglindă cât se poate de fidelă a evenimentelor evocate, un mare pas înainte în înțelegerea exactă a relațiilor româno-ungare în timp și peste timp.

***

AVRAM IANCU, UN NUME CA UN STEAG

Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT

Credința statornică a românului față de *rege și tron* a fost folosită în mod abuziv, și constant înșelată de-a lungul istoriei dublei monarhii. Și asta s-a petrecut în ultimul mileniu, cel puțin, ca să nu invocăm antichitatea. *Bulele papale* și *Diplomele* cancelariilor medievale, de pildă, recunoșteau starea de existență continuă a românilor „*Valach(orum)*” ca cei mai numeroși, *nobili stăpâni ai locului* (că n-o adus pământ de aiurea nimenea) cu nume maghiarizate, ca apărători atleți ai creștinătății (Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Sfânt, Mihai Viteazul) și totuși pacea și împăcarea cu trecutul, cu ungurii – în special - nu s-a făcut nicicând, cu toată „creanga comună” a originii și a căsătoriilor mixte, de netăgăduite existențe, consemnate de istorie ca fapte reale.

Cine le va studia trecutul (sau istoria)” -, scria publicistul, Luran Popescu, în 27 aprilie 1840, își va da seama de ce se află în această „stare de înapoiere, și mai ales care este cauza redeșteptării sufletului de naționalitate, care de vreo câțiva ani se mișcă în întuneric pe râpile (malurile n.n.) Dunării de mult uitate”.

Și ce concluzie se desprindea? Din Dacia veche încoace urmașii dacilor (românii) au suferit, de pe urma năvălirilor barbare și că în întreg evul mediu, datorită anarhiei lor interne, au căzut sub „stăpânire(a)” turcilor, veniți spre „a se ospăta” cu toată greutatea lor pe aceste ținuturi frumoase, după anul 1393. În ciuda acestei situații, însă, Țările Române și-au păstrat „independența lor cea din lontru”, cu prețul plății, către turci, a unui tribut anual, achitat de Țara Românească, începând din anul 1460 și de Moldova din 1513⁴².

De fapt această „independență” era, totuși, precum se știe, limitată de imixtiunile turcești, la început, iar mai târziu de cele ale, a încă două „puteri” înconjurătoare, Imperiul habsburgic și

⁴² Apud Blaga Mihoc, *Un manuscris din 1840, despre situația Principatelor Moldova și Țara Românească... în Crisia*, p. 87

Rusia țaristă, precum au fost asumate obligațiile la **Sfânta Alianță**, de la Viena din 26 septembrie 1815⁴³. Acestea au transformat „teritoriul Principatelor Dunărene” în „câmpul de bătaie” în toate războaiele declanșate între ele, pentru ca în cele din urmă influența rusească să se impună, așa cum o demonstrează tratatele de pace încheiate de către Rusia cu Poarta otomană. Prevederile acestora aduc atingere sau certifică drepturi – pentru Austria, Germania și Rusiei de a se amesteca în treburile Țărilor Române, pe motiv că „apără” sau sprijină emanciparea lor. Și mulți dintre boierii români vedeau acest amestec, la început ca pe ceva pozitiv, pentru ca în cele din urmă să ajungă la concluzia că el este dăunător.

Cum au înaintat vecinii în hotarele Daciei vechi este cunoscut, ca rezultat fiind „legiferat” prin deciziile lor: Imperiul Habsburgic încorporează la 1775 Bucovina, Imperiul țarist, după ce ajunsese să facă graniță cu Moldova pe Nistru, iar c (a pradă de război al Crimeii) Basarabia la 1812, Austro-Ungaria anexează Principatul Transilvania la 1867, iar Principatele Unite sub Alexandru Ioan Cuza să fie puse în stare de război cu turcii pentru dobândirea Independenței la 1877-1878, pe vremea domnului Carol I. Și să zică cineva că nu ne-au purtat de „grijă” vecinii la toate hotarele! Drepturile de imixtiune în treburile românilor au sporit îndată după *Convenția de la Akermann*, din 7 octombrie 1826, deoarece din acel moment *numirea sau demiterea* domnitorilor din Principate nu se putea face decât cu acceptul celor două puteri, Turcia și Rusia, aceasta din urmă câștigându-și, în plus, și privilegiul de a aproba în Principate toate dărilor. Puteri sporite s-au legiferat prin *Tratatul de la Adrianopol*, în anul 1829, prin care Turcia nu mai putea ține și face pe malul Dunării niciun loc „fortificat”, iar populația musulmană, așezată până la această dată acolo, trebuia să-și vândă proprietățile și să se retragă de unde venise. Se observă că se schimba doar stăpânul – despre interesele românilor nici un șir! Rușii acceptau să ierte anumite dări (câtă clemență!) pe care Principatele „erau datoare a le plăti ca pradă în contul relelor de război pricinuite de turci”⁴⁴!

Despre pierderi însă nimeni nimic. Ce soartă au avut românii sub domnia Regulamentelor

organice se cunoaște. Datele despre „starea Principatelor” erau desigur cunoscute și tratate prin prisma intereselor Marilor Puteri ale Europei. Ele fiind doar „teatre de război și de pradă” sprijinite pentru atingerea propriilor interese economice. Deși n-au avut niciodată drepturi pe care să le poată tranzacționa, fiecare Putere s-a impus după cum i-au îngăduit potențele celorlalți.

Franța avea în acel moment în Europa o misiune nobilă, deși se încercase înlăturarea ei prin Pacea de la Viena din 1815, ea își va recăpăta locul de garant al unui echilibru, unei armonii menite a se înstăpâni, pe urmele exemplului ei, în toate celelalte țări. Și faptul acesta se va resimți după revoluțiile de la 1848-1849. Unirea Principatelor era necesară, deoarece în acest fel la „Gurile Dunării” s-ar crea un stat care să le poată „apăra” de Poarta Otomană, respectiv să garanteze libera circulație a navelor comerciale sau, în cazuri limită, a celor de război. Mai mult chiar, sub Napoleon al III-lea, Franța acorda sprijin militar consistent lui Cuza Vodă și îndemn de a strânge armată suficientă la Dunăre și să proclame Independența. Lucru neasumat, evenimentele din răsăritul Europei fiind atent îndrumate și supravegheate de interesele Marilor Puteri. Acesta a fost contextul de interese în preajma revoluției de la 1848, când ungurii strigase „talprá magyar!”, fără a ține seama și de interesele românilor.

Specificul pentru Ardeal rezulta din faptul că după bătălia de la Mohaci (1526) partea de sud a Regatului ungar a fost ocupat de către turci, cel de nord de către habsburgi, iar cel de est a devenit autonom sub principii transilvăneni, locali. În asemenea situație s-a ajuns la 1848, când Ungaria sub Kossuth Lajos a decis, peste capul românilor „unirea”!, punctul 12, teritoriilor locuite de români pentru a reface „Ungaria Mare”, împrăștiată în patru, cum zicea Nicolae Olahus. La cumpăna anilor 1848-1849 tânărul împărat, de 18 ani, Francisc Iosif, pentru a-și salva tronul, de mânia pustiitoare a trupelor lui Kossuth Lajos, a apelat la popoarele sale credincioase (români, sași, sârbi și croați), cerându-le ajutor. În vreme ce Ungaria era în mâna trupelor revoluționarilor kossuthiști.

Numai zona Munților Apuseni și ce a Năsăudului erau slobode, sub comanda lui Avram Iancu și a regimentului de Grăniceri de la Năsăud. Acolo s-au împotrivit și ridicat moții conduși de Avram Iancu și prefecții săi. La idea ungurească de „unire” au aderat inițial și câțiva nobili, de orice altă etnie, dar nu s-au pronunțat față de idealul românesc de unitate națională. Vrednicia patrioților de atunci – Șuluțiu Sterțca și Andrei Șaguna - o venerăm și apreciem încă și astăzi. Ea se

⁴³ Apud Constantin Moșincat, *Pași pe caldarâm. De la pace la diktat 1815-Viena-1940. Buletindecarei*, Editura Primus, Oradea, 2020 – **Cetatea Cavalerilor** nr. 5(21)/2022

⁴⁴ Felix Colson, *Despre statu de acum și cel viitor al Principaturilor Moldovei și al Valahiei*, articol tradus de Lăuran Popescu, adjunctul geometru rezidențial, Cetatea Viena, la 27 aprilie 1840, anexă la articolul lui Blaga Mihoc.

baza pe trecutul istoric, adânc înrădăcinat în țărâna lăsată moștenire testamentară transpus în *Suplex Libelus Valahorum*.

În dialogul dintre unguroaica Erji și Avram Iancu, când cel numit Moțul, avea să-i ceară cârciumăresei „vin de piatră”, aceasta, fără să-l cunoască, intuia că avea în față un domn, deoarece îl apela cu „Măria Ta”, căci el figura și pe „foile jandarmilor cu nume, și încă ce **nume – ca un steag**”⁴⁵, ori ca unul însemnat „**ars cu fierul ca pe șoldul vitelor**”, fusese replica cu subînțeles al Moțului. Unguroaică de rând, Erji îl prețuia pe Iancu, cel vânat ca un „mistreț, cu părul negru și ochii vineți, care s-a pornit să răstoarne cu râțul Munții de Aur”⁴⁶.

Și după un delicat început, revărsat în reciproce complimente, unguroaica cârciumăreasă, din marginea Abrudului, dă să-l omenească cu tot ce avea mai bun, semn că-l prețuia pe acela despre care gardiștii unguri vorbeau cu ocară și pentru care pusese afiș de recompensă „o mie de zloți”, pentru prinderea Iancului. Cu recunoscutele politețe, Erjike adusese vin și așternuse carafa pe masă cu formula: „Tessék Uram!” (poftim Domnule – că dumneata ești „un pic și domn, un pic și Moț”), cu mențiunea că deliberat a călcat porunca Primăriei de a nu servi *vin moților*, iar „ungurii care beau să nu plătească, pentru că a bătut ceasul libertății”! După această politețe se interesă cum îl cheamă, pentru că avea ceva de trebuia să-i zică „Măria Ta”.

După formula „trăiască Kossuth Lajos”, în numele „libertății”, ungurii prădau buțile cârciumăreselor din zona Apusenilor, iar unii „revoluționari unguri” mureau înecați în băutură. Interesându-se de prezența gardiștilor din sat, care jucase cărți în cârciumă, în seara când intrase Iancu „prin fumul gros” de-l puteai tăia cu brișca, și pusese rămășag pe „capul celui ca și prins”, Erjike răspunse sec: „nu mă întreba că sunt unguroaică”⁴⁷. Dar ea îl numește, intuitiv, pe cel din față sa Iancu, pe care-l pofteste chiar să înnopteze în patul său, apoi să hotărască, încotro s-o apuce pe drumul turbure și nesigur al viitorului.

Interesându-se de numele aceluia ce-i era oaspete Erji primiseră un răspuns neașteptat „**eu sunt român – și nu știu decât că-s Moț! Aici în**

munți eu sunt stăpânul”, iar între timp foaia cu anunțul privitor la recompensa cuvenită denunțatorului căzuse de pe ușa cârciumii, semn că prețul pus pe „capul soarelui moților” era rușinos de mic. „Iancule Măria Ta” vin ungurii!, l-ar fi avertizat Erji, pe cel ce dispăruse pe fereastră, cum n-ar fi fost. Erji l-a protejat în fața gardienilor unguri indicând direcția contrară de călătorie spusă de Crăișorul Moților.

În zece tablouri dedicate lui Avram Iancu, Lucian Blaga a așternut o relație reală existentă între români (Iancu) și unguri, reprezentați de cârciumăreasa Erjike, și ca o dovadă a spiritelor înalte existente la nivelul de gândire normală. Totodată sunt surprinse caracterele celor două etnii: trufie, îngâmfare și infatuarea abuzivă a

**Petru Dobra
Avram Iancu
Simion Balint**

*Propagandă maghiară
împotriva liderilor români,
considerați trădători
ai patriei ungare
și ai „idealurilor” revoluției
maghiare.*

⁴⁵ Lucian Blaga, *Avram Iancu*, în *Gând românesc*, nr. 11, noiembrie 1934, p. 547

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*. Este locul de însemnare a aprecierii față de tânărul și simpaticul Iancu, dom manierat, cu talent și atracție, cu ochi scânteietori în revoluție, dar cu suflet nobil când i-a ieșit în față o unguroaică și i-a cerut să-i boteze pruncul ce-l purta în pânțe. La care Iancu consimte, să fie numai sănătos.

pretinsului stăpân, prin gardiștii unguri, și modestia omului de rând unguroaicei Erji și Moțul Avram Iancu.

Avram Iancu în târgul de la Câmpeni, din munții Apuseni, urcat pe o masă le-a vestit românilor că le-a „sosit ceasul să ducă o viață mai bună, un trai mai omenos, ce nu putea să-l smulgă de la nemeșii unguri decât pe calea armelor”⁴⁸. De altă parte tinerimea din întreg Ardealul, «canceliști» de la Tabla regească din Oșorhei, tinerimea de la școlile din Blaj, Simion Bărnuțiu, Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu, Sterca Șuluțiu⁴⁹, Andrei Șaguna, Ioan Lemeny și alții, au hotărât pe Câmpia Libertății de lângă Blaj, în ziua de 3 Mai 1848, că nu vor **unirea cu Ungaria**.

Așa ruptura era făcută și românii trebuiau să-și apere dreptul lor cum știau că este mai bine. Întâmplările revoluției, din 1848, au adus multe lucruri neașteptate silind pe o parte din «inteligența» românească să fugă în «Țară», iar pe alții care au rămas plătind prețul cu sânge pentru ca să-și apere drepturile. Avram Iancu înconjurat de-o seamă de tineri ca Simion Balint, Axente Sever, Buteanu, Dobra și alții au hotărât să moară sau să învingă, au luptat cu vitejie la Abrud, Ofenbaia, Aiud și pe tot șirul munților Apuseni, formând legiunile de glotași români, zdrobind pe căpitanul ungur Hatvany la Aiud și pe generalul Kemeny Farkas la Abrud.

N-au avut arme, dar cu furcile, coasele, ceva puști cu cremene au făcut minuni de vitejie. Au făcut și tunuri de lemn sfredelind groși de brad, care au fost cele dintâi tunuri de lemn, cântate și în poezia populară, care au răsunit în anul 1848 în munții Apuseni improșcând cu ele armata ungurească ce venea asupra lor. În timpul revoluției armata rusească venise în Transilvania, ca să scape pe Habsburgi, după cum cereau prevederile *Sfintei Alianțe*, încheiată la Viena (26 septembrie 1815). Revoluția încetează, ungurii fiind învinși iar românii care luptaseră pentru drepturile lor și scăpaseră tronul habsburgic își

așteptau răsplata cuvenită. Răsplată ce n-a venit, lucru ce a adus o mare mâhnire în sufletul lui Avram Iancu.

În timpul când el era în gazdă la Sibiu, pe la 1860, la Elie Măcelaru⁵⁰, întrebat de baronul Heydte, ce ar dori pentru favoarea sa, Iancu răspunsese foarte frumos și destul de hotărât:

⁴⁸ Ioan C. Băcilă, *Transilvania*, nr. 4/1921

⁴⁹ Vezi Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpiniș, *Avram Iancu. Biografia din 1897* (foto portrete din carte)

⁵⁰ A făcut studiile juridice la Cluj, într-o perioadă în care printre colegii săi de liceu se numărau nume precum Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Iacob Bologa, Constantin Secăreanu, Ioan Suci, Iacob Mureșan, Oprea Moroianu și alți reprezentanți ai viitoarei elite românești din Transilvania. Toți acești tineri au depus o importantă activitatea culturală, literară și politică.

„Pentru persoana mea nu doresc absolut nimic, m-am luptat pentru tron și pentru neamul românesc, nu pentru favoruri personale. Unicul dor al vieții mele e să-mi văd națiunea fericită”⁵¹. Văzând că doar promisiuni căpătase și-a lăsat averea pentru ca din ea să se înființeze o *Academie de drepturi*. Pentru că Iancu, ca și alți români iluminați, au simțit că acele drepturi le sunt furate cu „legea”.

Nedreptatea ce s-a făcut poporului român, cu toată prezența lui Iancu la Viena, insulta, ce a primit-o, fiind palmuit în arestul din Alba-Iulia, toate acestea au adus zbuciumare în sufletul lui Iancu, care s-a finalizat cu rătăcirea sa din viața reală. Primele lui semne de slăbiciune mintală, au început să dea prin anul 1852. Viața lui după revoluție a fost un zbucium neîncetat și dornic de o dreptate pentru poporul din care a făcut parte și pentru care a luptat. De atunci i-a mers din ce în ce mai rău. Îmbrăcat foarte simplu el mergea prin locurile unde a luptat odinioară și cânta din fluier doine de jale. A fost pe la Blaj, Sibiu, Vidra, Câmpeni, unde toți îl primeau bine, atât tovarășii lui de arme cât și sătenii, cu toții se uitau la el cu ochii plini de lacrimi și clătinau cu tristețe din cap. Soarta însă își urmă calea. Când și când mai avea limpezime de minte și atunci când era întrebat, el spunea tot despre bietul popor pentru care a luptat. Odihna el nu și-a aflat-o decât atunci când moartea l-a găsit în Baia de Criș, în 10 septembrie 1872, îngropat și el la Țebea, sub gorunul lui Horia trei zile mai târziu, pe la ora 3 după amiază, petrecut la groapă de 10 mii de țărani și 30 de preoți. Pe crucea lui nu era scris decât aceste cuvinte: „Avram Iancu, avocat Prefect. Leg. Rom. 1848/49 – 1872”. A fost parcă sortit să fie acoperit și umbrit de ramurile aceluiași gorun, alături de celalalt martir al neamului nostru, Horia.

Avram Iancu și-a iubit neamul ca un părinte, a luptat pentru el, s-a zbuciumat pentru dreptate pe care în zadar a cerut-o, neavând liniște până la moarte. Luptase pentru neamul românesc și pentru

⁵¹ Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpiniș: *Biografia lui Avram Iancu*, p. 34. Textul testamentului. „Ultima mea voință! Unicul dor al vieții mele e, să-mi văd Națiunea mea fericită, pentru care după puteri am lucrat până acuma, durere fără mult succes, ba tocmai acuma cu întristare văd, că speranțele mele și jertfa adusă, se prefac în nimica. Nu știu câte zile mai pot avea, un fel de presimțire. Îmi pare că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voiesc dară și hotărât dispun, ca după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să treacă în folosul națiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele. Câmpeni, 20 Decembre 1850. Avram Iancu m. p., avocat și prefect emerit”. Vezi *Cetatea Cavalerilor* nr. 4/2022 <https://www.bibliotecacavalerilor.ro>

salvarea tronului habsburgic. Habsburgii l-au uitat și l-au disprețuit, dar neamul românesc nu l-a uitat niciodată. Poporul l-a cântat și l-a iubit și amintirea lui a rămas în doina poporului care-i povestește isprăvile vitejești ca, ale unui erou legendar. Doina lui Iancu răsună și astăzi fără sfială pe la Vidra și Câmpeni: - „Iancule fecior de Moț, / Hai mai tare dacă poți, / Că s-au sculat ungurii / S-omoare toți românii//.

Rememorând uriașa personalitate a Eroului Național, **Avram Iancu – un nume ca un steag**, se contopește și cu aprecierea savantului Nicolae Iorga, care cunoscându-i pe ardeleni avea să dea o și mai frumoasă definiție pentru steag, decât o făcuse domnul Alexandru Ioan Cuza, prin care stabilea că pentru ei ardelenii „**Steagul e ca Bolta Cerului de Necuprins**”!

Și Avram Iancu nu este numai fiul Moților, el este fiul întregului Ardeal, că „Români din patru unghiuri” îl cântă și așteaptă, îl prețuiesc precum orădenii când la oră exactă aud cum răsună din Turnul Primăriei, Marșul lui Iancu. Și cum unui erou al neamului nostru, pentru care s-a jertfit, e bine să-i avem icoana în față, spre aducere aminte și spre împrăștierea memoriei lui, am făcut descrierea Eroului și comentariul ce urmează, văzând lucrarea monumentală a sculptorului orădean profesor universitar Dr. Cornel T. Durgheu.

Iancu deveniseră omul de temut în timpul vieții. A căpătat valoare de adevărat simbol al luptei naționale, de temut și dincolo în mormânt. Nu-l uită unii unguri nici astăzi, și joacă scenete nebunești, - spânzurându-l sub priviri nepăsătoare ale autorităților române, pe Eroul național al românilor -, ca odinioară sub stăpânirea cezaro-crăiască. Și pentru a face o oarecare legătură de cum l-au pizmuit odată ungurii, vom da exemplul următor. La Baia de Cris s-a mai scris o pagină în istoria vieții noastre naționale, atunci când trei tineri universitari români au fost osândiți la câte șapte săptămâni de temniță și 160 coroane amendă, pentru că s-au dus să încoroneze mormântul sfânt de la Țebea, unde își doarme somnul de veci marele nostru viteaz Avram Iancu⁵². N-a fost destul că jandarmii au pătruns în biserică și au răpit coroana, pentru a se dovedi ce fel de lege, de drept și dreptate, le dă românilor stăpânirea, judele din Baia de Cris a chemat în

judecată și a osândit trei români pentru fapte, pe care nici un bun român n-ar sta la îndoială a o săvârși, pentru că nici un român nu poate recunoaște procurorilor maghiari dreptul ca „ei să ne învețe cum să ne creăm istoria, pe cine dintre români să socotim mare, pe cine să iubim și la al cui moment să ne rugăm”. Nu face însă nimic. Temnițele n-au speriat pe nici un român în vremea aceea, celulele de la Vaț și Seghedin aveau urmele pașilor constrânși. Ci dimpotrivă: chiar în zilele respectivului proces, fruntașii politici unguri, între ei ministrul Széli, recunoșteau că *prigonirile pe naționalități s-au măritat*, iar ca să se apere încă și cu mai mare înverșunare, spuneau că ungurilor nu le-a făcut nici un bine, dar i-au adus rău Patriei, căci bine poate fi numai într-o țară unde domnea pacea. În Țara Ungurească prigonirile stăpânirii stârneau întruna nemulțumiri, plângeri și lupte. Iată de ce osânda de la Baia de Criș trebuia să deștepte îngrijorare în sufletul patriotului ADEVĂRAT. Ce DREPT era oare acela de a lăsa, ca peste inimile oamenilor, procurorii șoviniști să fie stăpâni! Ce fel de LEGE era aceea: când un jude să pună sub pedeapsă sentimentul împărtășit de un neam întreg de oameni?!. Și ce DREPTATE să fi fost aceea când românii erau opriți a se ruga și a depune flori la monumentul scump lor?.

***

O nouă carte despre Avram Iancu Prof. univ. Dr. Mircea POPA

Cu această carte, Mircea Tomuș⁵³ și-a marcat, foarte recent, și în cel mai elocvent mod, trecerea în eternitate. Poate de aceea, Editura Școala Ardeleană a inaugurat cu manuscrisul său un proiect editorial de amploare, privind sărbătorirea a 150 de ani de la moartea lui Avram Iancu, prin studii, cercetări, scrieri literare, evocări

⁵² *Tribuna poporului*, nr. 20, duminică 30 ianuarie 1900, p. 1. Arad

⁵³ Mircea Tomuș, n. la Cluj la 9. I. 1934, ca fiu de preot - m în febr. 2022, critic și istoric literar. A lucrat în redacția revistei „Steaua”(1956-1970), redactor la editura „Dacia” (1970-1972), director al revistei „Transilvania” de la Sibiu (1972-1990) și „Cultura națională ” (1993-94), autor de numeroase cărți despre scriitori clasici și contemporani., între care se numără un studiu despre roman, *Romanul romanului românesc* , I-II, 1999-2000. A primit premiul Academiei pentru lucrarea Gheorghe Șincai (1965). Autor al romanului *Aripile demonului* , în patru volume, despre perioada Diktatului în Transilvania.

și memorialistică, inaugurând astfel un an Avram Iancu, pe parcursul căruia îl vom simți mult mai aproape pe Crăișorul Munților, retrăind episoade din lupta lui de emancipare a neamului românesc. Cartea sa, *Glonțul de argint sau adevărata moarte a lui Avram Iancu* face dovada că istoricul și criticul literar Mircea Tomuș, a avut și obsesia valorizării sale ca romancier și dramaturg, domenii pentru care s-a dovedit la fel de înzestrat. După romanul frescă în patru volume *Aripile demonului*, stăruind asupra aceleași problematici a raporturilor româno-maghiare din Transilvania, el co scrupulos cu propensiunea de a trata momente cruciale din istoria neamului, dar și un dramaturg coboară cu mult în istorie, re-punând pe tapet această relație la sfârșitul epocii feudale, când un Horea și un Iancu își devansează epoca.

Scriș cu aceeași pană de romancier, atent la detalii și la amănuntul biografic, teatrul său e conceput mai degrabă lecturii, decât reprezentării artistice. În spiritul acestei afirmații vin câteva elemente ce țin de specificul artei dramatice, cum ar fi: personaje mai puține și mai puternic conturate, excesul de detalii și de digresiuni, abundența de episoade colaterale, pasajele lirice excesive. O a doua observație ține de factura de lucru, oarecum înrudită cu aceea a lui Blaga, prin abordarea mitologică a personajului. Dacă la Blaga, aveam de-a face cu motivul folcloric al „păsării om”, și aici trimiterea la regnul păsăresc este mereu prezentă prin personajul Fiul Cucului, sau prin Bătrâna vrăjitoare și vindecătoare, cu rol mai accentuat decât la Blaga, întrucât ea, Moțul, Șchiopul, Bandi și Văsălie au rolul de a reprezenta „oamenii din popor”, adică vocea consolidată a tradiției.

Autorul reunește sub aceleași coperti trei piese diferite și anume *Drăguțul de rege*, *Jocul măștilor* și *Glonțul de argint sau Adevărata moarte a lui Avram Iancu*, dezvoltând cu toate aspecte legate de Transilvania românească reclamând ivirea unui Mesia local, care să repună în drepturi poporul valah urgisit și ținut în afara legilor drepturilor etnice primordiale.

Cea dintâi are caracterul de prolog, adică de a deschide dezbaterile cu argumente ce țin de raporturile poporului român din Transilvania cu o stăpânire străină, habsburgică sau maghiară, neagreate și neasimilate, stăpânire care ignoră sistematic poporul român producător de bunuri și de valori morale fundamentale, a cărui legătură de continuitate cu solul în care trăiește este puternic reliefată.

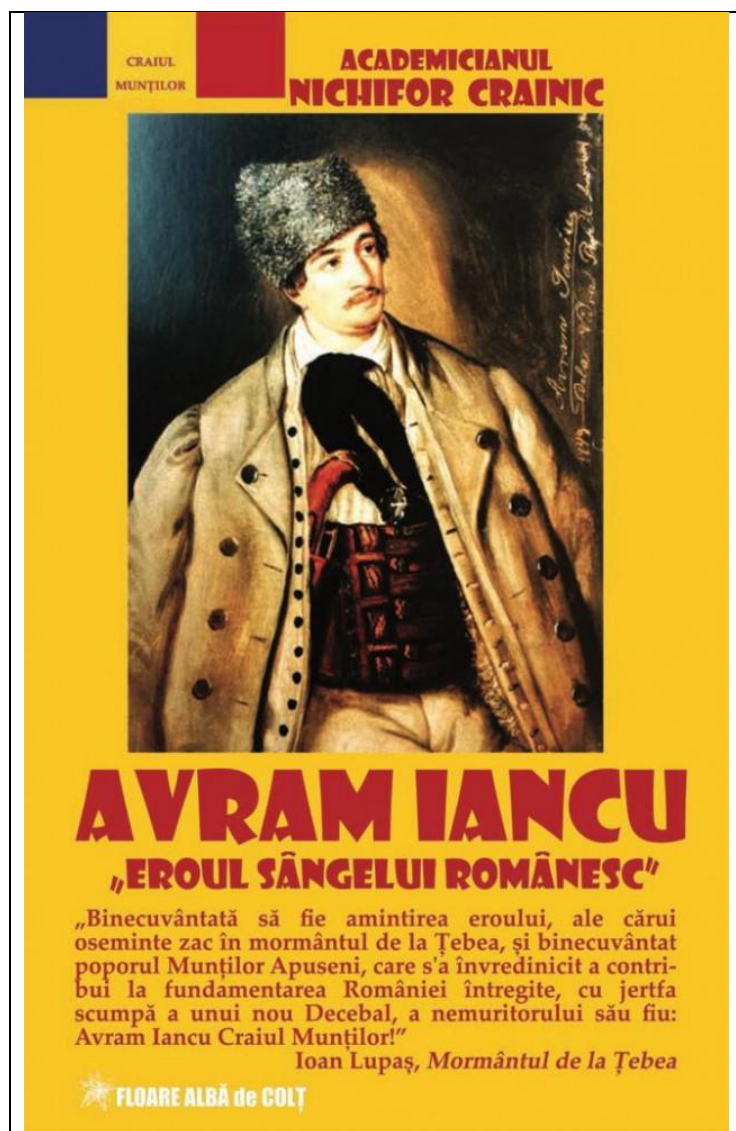
Denunțarea falsei credințe în „Drăguțul de împărat” este făcută în cea de a doua povestire

dramatică, prin apelul la amintirea lui Horea, a cărui mișcare de la 1784, a răscolit eșafodajul medieval al Transilvaniei, denunțând ipocrizia și „jocul cu măști” al autorităților obtuze, reduse la simbolistica unui imperiu al hârtiilor și al unui simulacru de carnaval brukenthalian. De aceea, dialogul perpetuu dintre stăpâni și stăpâniți, ca și retorica dezvoltată pe această temă a falsității și deturnării de la realitatea antagonică constituie baza conflictului dramatic al pieselor sale. Ele reiau, fiecare cu material uman schimbat, jocul destinului propus de forțele vectoriale ale sistemului, în care românii vor rezolvarea cât mai rapidă a situației lor, recurgând la „Lancea lui Horia”. Este și cazul celei mai încheiate dintre piesele volumului, cea în care se dezbate „momentul Iancu”, din această dispută din care eroul nostru iese înălțat și aureolat, neînfrânt și triumfător, deși se încearcă în fel și chip să fie lichidat de „glonțul de argint” anume pregătit în laboratoarele secrete ale puterii.

Se acreditează astfel voința și forța neștirbită a unui neam, de existența căruia va trebui să se țină cont pe viitor, întrucât, exemplul de conducere românească dat de Iancu în Munții Apuseni, devine tot mai molipsitor, toaca și tulnicile lor răsunând până în adâncul gliei strămoșilor, transmitând semnalul: „Acum nația română se simte amenințată în însăși ființa sa și cată să-și apere această ființă”. Încercările lui Hatvany, Vasvary și Kemeny de a cuceri Munții și a-l prinde pe Iancu sunt sortite eșecului, deoarece prin Iancu „lucrează puterile care zălogesc durată”.

Atent la fiecare om al lui, deplângând pierderea lui Dobra și Buteanu, Iancu este urmat și venerat de întreaga populație a munților, sperând că victoria sa să se soldeze cu recunoașterea drepturilor românimii. Din păcate, așa cum o ilustrează tablourile finale ale piesei, drăguțul de împărat va veni doar cu măsuri paleative, pe care Iancu le respinge demn, după deviza „nimic pentru el, totul pentru națiune”. Ademenirile împăratului, prin decorații și numirea sa ca general, cad în gol, dar provoacă anxietatea lui Iancu, adică „adevărata lui moarte”, înșelătoria și minciuna domnilor fiind respinsă cu demnitatea totală a omului care și-a pus viața în slujba neamului său, dar pe care nici măcar glonțul de argint nu-l poate atinge.

***

***

Casa lui Iancu

Evenimentul cel mai de seamă al acestui an este comemorarea pe plan național a împlinirii a 150 de ani de la moartea eroului național Avram Iancu. Fără îndoială că acest eveniment va fi comemorat cum se cuvine de toate instituțiile și ONG-urile din Cluj-Napoca, între care se situează la loc de cinste Institutul de Istorie Națională „George Barițiu”, Asociațiunea Astra, Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu”, Asociația Română de Istoria Presei (ARIP), Festivalul și Ansamblul Muzical „Dorul Iancului”, redacția revistei „Orașul” etc. În acest context, Despărțământul Cluj al Astrei, prin persoana președintelui său, a luat inițiativa de a propune Primarului Municipiului nostru, Emil Boc, și Consiliului Municipal achiziționarea Casei lui Iancu, situată pe strada Avram Iancu nr. 17, casă care poartă inscripția „Aici a locuit în timpul studiilor academice (1841-1844), Avram Iancu, eminent conducător al revoluției de la 1848, luptător înflăcărat pentru dreptate socială și

națională.” Nu știm cine și când a însemnat acest loc important din viața eroului revoluției de la 1848 (poate în anii centenarului morții din 1924), dar esențial este că ea există și că reprezintă un reper important pentru recuperarea casei și transformarea ei în muzeu, așa cum este casa din Vidra de Sus, unde s-a născut eroul, sau la Țebea, unde a fost înmormântat.

Despre Casa din Cluj, în care a locuit studentul Avram Iancu, se știa de multă vreme. Cel care a atras atenția publicului asupra ei, a fost gazetarul Silvestru Moldovan, venit la Cluj în 1908, pentru a se prezenta în fața tribunalului pentru un proces politic. Atenționat la plecare, de tatăl său, Simeon Pop Moldovan, și el student la Cluj în timpul studiilor lui Iancu, fiul s-a pornit s-o caute, și a găsit-o vis à vis de Cimitir, foarte aproape de hotel Biasini (acolo unde a locuit Petöfi în vizită în aceste locuri, fapt care a dat numele străzii). Transformat în reporter, Silvestru Moldovan, ne-a oferit o descriere atentă a casei, și a stat de vorbă cu soția proprietarului, care, după vechiul obicei, continua să închirieze studenților de la Drept camerele de la parter. Cele constatate cu acest prilej au făcut obiectul unei relatări din „Gazeta Transilvaniei”, LXXI, 1908, nr. 205 din 1 octombrie, p. 1-2, de unde o reproducem și noi, pentru importanța faptelor pe care ni le comunică: „Era zi de târg, pe străzi lume multă, văzându-și de daraveri. Numai eu umblam fără țintă hotărâtă... Începeam a mă plictisi, când pe la 10 și jumătate îmi vine în minte casa lui Iancu. În câteva minute stau în fața ei. Casa lui Iancu? vor întreba unii. Doar casa lui Iancu e în Vidra, colo departe în creierii munților și nu la Cluj. Așa e..., dar Iancu al nostru a avut și în Cluj o casă. N-a fost, ce e drept, proprietatea lui, dar și-a avut locuința în ea, cât timp și-a făcut studiile juridice în Cluj. E totuși casa lui, unde și-a petrecut o parte din anii tinereții.

În strada Turzii, azi numită strada Petöfi, la nr. 17, se află o casă veche, dar zidită solid și frumoasă, așa că nu o prea întrec casele moderne, ce se ridică alături. Pe la 1848, desigur, va fi fost una din cele mai frumoase zidiri ale Clujului. Aceasta e casa lui Iancu. E cu un cat, și cu ferestrele în fața soarelui. Intrarea se face pe la mijloc, pe o poartă mare, înfundată și cu boltitură. La stânga și la dreapta porții sunt de ambele laturi trei odăi, cu câte 5 ferestre. Deasupra la cat, numărul ferestrelor e de 11, cu una mai mult ca în parter, cu fereastra de-asupra porții”.

Intrând în curte și stând de vorbă cu soția proprietarului, numit Ekedî, el află că aceștia cumpăraseră nu demult proprietatea și nu cunoșteau amănunte din vremea trecută, dar, lucru

esențial, au lăsat casa neschimbată și chiar continuau să închirieze camerele de la parter unor studenți la Drept.

Dar despre aceste amănunte, e bine să apelăm la cele relatate de Silvestru Moldovan în reportajul său publicat în presă, mai ales că el a beneficiat și de amintirile tatălui său. Aflăm astfel că Iancu „avea închiriat întreg parterul, de ambele laturi ale porții. În stânga de la ieșire erau odăile lui, în odăile din dreapta pusese tot paturi, mese și scaune. Făcuse un fel de internat gratuit pentru colegii săi lipsiți de mijloace. Îți aduceai o saltea și un tol (plapoma era prea mare lux pe acele timpuri) și puteai sta cu lunile în casa lui Iancu. Tatăl meu, Simeon Pop Moldovan, de la care știu toate acestea, asemenea a beneficiat de casa lui Iancu în două rânduri, în timpul când a făcut dreptul la Academia din Cluj prin anii 1844-5.

„- Erau frumoase acele vremuri, îmi spunea răposatul meu tată, deși eram puțini români în Academia din Cluj, încât ne puteam număra pe degete. Dar duceam o viață românească frumoasă și centrul acestei vieți era Iancu, la convenirile noastre în cafeneaua Tivoli, acasă la el și pretutindenea. La praznice mari, când nu mergea acasă în munții lui, serbam împreună cu el, și atunci Iancu de obicei chema lăutari și-i pune sub poarta boltită, lăsând ușile deschise. Iancu era om așezat și de omenie și cu noi studenții de român făcea mult bine. De aceste îmi spunea tatăl meu. Și vechea casă a fost martoră la aceste scene. Ea a găzduit un suflet atât de ideal și nobil, cum a fost al lui Iancu.”

Reținem din cele de mai sus faptul că Iancu avea un caracter nobil, „de omenie”, atent să facă bine colegilor mai năpăstuiți, și că era „centrul acestei veți”, o „viață românească frumoasă”, în ciuda vremurilor. Tocmai de aceea, casa lui Iancu merită destinația unui muzeu special (și așa Clujul este foarte urgisit din acest punct de vedere,

neavând niciun muzeu scriitoricesc, singurul pe care îl avusese orașul, cel al lui Emil Isac, a fost desființat de urmași, în timp ce marii oameni de cultură ai Clujului, precum Blaga, Agârbiceanu, Pop-Ilarian etc., nu beneficiază de o astfel de cinstire), amenajând acolo un Muzeu închinat Eroului, și, poate, și unul al Presei, așa cum și-a propus ARIP, când a fost înființată, deoarece tocmai în anii aceia, în care, Iancu făcea studii de Drept la Cluj, colegii lui, între care Alexandru Pop-Ilarian și Nicolae Popea, au dat la iveală cea dintâi gazetă românească a Clujului, scrisă de mână, și concepută, mai mult ca sigur, în casa lui Iancu, unde se afla un spațiu potrivit pentru asta.

În vederea recuperării casei, „Astra” a depus la Primăria cererea cu nr. 480538, din 2 mai 2022.

Monumentul lui Avram Iancu din Oradea
Opera sculptorului Cornel Durgheu

24 iunie 2005 – moment artistic închinat Crăișorului.
Foto Costel Cărăianul

Rugăm pe toți reprezentanții ONG-urilor românești să ni se alăture, mai ales că spațiul folosit odinioară de Iancu nu e în prezent locuit, fiind destinat unui fel de depozit-magazie și lăsat în paragină. Suntem convinși că prin conlucrarea autorităților orașului cu instituțiile culturale de profil, și prin antrenarea tuturor iubitorilor amintirii Iancului, acest deziderat al nostru își va găsi, în sfârșit, o împlinire pe măsură.

Prof. univ. dr. Mircea Popa
Președintele Despărțământului Cluj al Astrei
Membru de onoare al Societății Cultural-Patriotice
„Avram Iancu”

***

**1924: CENTENARUL NAȘTERII LUI IANCU.
MITUL CREATOR DE IMAGINE
Dr. Iulian Stelian BOȚOGHINĂ⁵⁴**

1918 este anul în care geografia politică a Europei Centrale și de Est se rescrie. În locul marilor imperii, care au dominat acest spațiu, înființează tinerele state naționale.

⁵⁴ Arhivele Militare Pitești

În această situație se află și Regatul României, care după succesive etape: 1859, 1913, martie 1918, noiembrie 1918 și 1 Decembrie 1918, reușește să-și finalizeze procesul de unificare. Unitatea statală este, în sfârșit, realizată. Însă, tânăra societate românească se vede pusă în fața unei noi realități și anume constată cât de diferiți sunt românii din provinciile unite, cât de eterogenă este națiunea română, idee „de unitate națională” pentru care s-au consumat energiile atâtor generații. Datorită acestui fapt, clasa politică românească trebuie să-și structureze discursul politic pentru ca desăvârșirea națiunii române, materializarea ideii de „națiune română” să aibă loc cât mai grabnic, lucru esențial pentru funcționarea tânărului stat național. Ca și în perioada precedentă anului 1918 apelul la miturile politice devine o necesitate, mituri care contribuie la crearea noului mental național. Miza cea mare rămâne Transilvania.

În acest context, în anul 1922, M.S.R. Ferdinand I este încoronat ca „Rege al tuturor românilor” la Alba Iulia, spațiu sacru în geografia politică a românilor. Numai că o parte din liderii politici ai românilor din Transilvania, frustrați de politivinismul liberalilor, boicotează festivitățile. Acest fapt umbrește măreția momentului, scăzându-i însemnătatea. Imaginea Regelui este atinsă: este El „întregitorul”, mai mult Rege al românilor din Vechiul Regat și mai puțin Rege al celorlalți.

Pentru un tânăr stat național o asemenea imagine a Suveranului său era de neconceput!

La 9 august 1924 „Asociația Pentru Literatură Română și Cultură Română” (ASTRA) face cunoscut generalului Papp Gabriel, comandantul Corpului 6 Armată, că „se împlinesc 100 de ani de la nașterea lui Avram Iancu, bărbat care a organizat și a condus cu incomparabilă glorie revoluția noastră națională din anii 1848-1849”, fapt ce „oferă națiunii române prilejul să-și manifeste gratitudinea față de eroul neînvins al zbuciumărilor pentru libertatea națională, legendarul Craiu al Munților, care de două ori a murit grăbind învierea neamului nostru”. Drept urmare „sub patronatul M.S. al marelui și iubitului nostru rege Ferdinand I-ul”, se organizează comemorarea „în regiunea istorică unde s-a petrecut revoluția victorioasă și viața dureroasă de apoi a lui Avram Iancu, la Țebea (mormântul lui Iancu), pe Muntele Găina, Vidra de Sus (casa de naștere a lui Iancu) și la Câmpeni, centrul revoluției”⁵⁵.

Același lucru i se aduce la cunoștință și de către Secretariatul General al Ministerului de Război, primind totodată și ordinele necesare în acest sens. Astfel, unitățile militare din subordinea Corpului 6 Armată urmau să refacă drumurile ce leagă cele trei localități, să instaleze un post sanitar și un post telefonic pe Muntele Găina, la Țebea să construiască o haltă C.F.R. provizorie, iar la Câmpeni și pe Muntele Găina să instaleze corturi⁵⁶.

Pentru a individualiza această comemorare se cere Direcției Domenii Militare să cerceteze și să afle despre existența celor două tunuri de cireș⁵⁷ și a fluierului⁵⁸ ce aparținuseră lui Avram Iancu, obiecte despre care se dusesse vorba că s-ar fi aflat la Alba Iulia în momentul intrării trupelor române în cetate. Dar așa cum avea să reiasă în urma cercetărilor, tunurile fuseseră transportate încă din 1852 la Muzeul din Viena⁵⁹, iar fluierul la un muzeu din Budapesta⁶⁰. În acest sens depun mărturie persoane respectabile ale urbei, precum judecătorul Patița și doctorul Medrea, care aveau cunoștință despre cele două tunuri însă din spusele părinților. Același lucru afirmă și cadrele militare care până în 1918 serviseră în armata austro-ungară, iar după aceea s-au înrolat în armata română. Ajutorul de sublocotenent Popa Iacob din regimentul 91 Infanterie spune că au existat două tunuri, însă acestea erau rămase de la armata germană, predate apoi armatei române. Cât despre fluier, locotenentul Popa Petru din Regimentul 91 Infanterie, declară că înainte de război acesta s-a păstrat la muzeul maghiar din Arad, iar după 1918 la sediul ASTRA din Sibiu.

În același context se înscrie și cererea „Uniunii voluntarilor din Ardeal și Bucovina”, al cărei președinte de onoare este A.S. Regală Principele Moștenitor Carol. Conducătorii acestei organizații „ar dori să sărbătorească și ei în mod potrivit aniversarea nașterii marelui erou Avram Iancu prin ținerea unei ședințe festive la Câmpeni sau la Cluj, deodată cu serbările proiectate. Această sărbătoare a voluntarilor ar putea avea loc cu mai multă strălucire dacă s-ar bucura de înalta atenție și bunăvoință a M.S. Regelui. Această atenție s-ar putea manifesta prin prezidarea ședinței festive de către A.S. Principele Moștenitor, prin prezența Majestăților Lor la această ședință, prin participarea voluntarilor la defilarea din Cluj, dacă ședința ar fi convenită acolo”. Prin Înalta Sa

⁵⁶ *Ibidem*, fond 2987, f. 7

⁵⁷ *Ibidem*, f. 1

⁵⁸ *Ibidem*, f. 18

⁵⁹ *Ibidem*, f. 13-17

⁶⁰ *Ibidem*, f. 20

⁵⁵ C.S.P.A.M.I. Pitești, fond 1630, dosar nr. 180, f. 219

apostilă, M.S. Regele acceptă cererea găsind-o ca „foarte nimerită”⁶¹.

În continuare îmi permit să dau lecturii programul oficial al serbărilor:

„Programul oficial al serbărilor pentru comemorarea Centenarului lui Avram Iancu

Ziua I, duminică 31 august, la Baia de Criș:

Ora 8 – Dezvelirea bustului lui Avram Iancu în prezența Ministrului Cultelor și Artelor și a Prezidentului „Asociațiunei”

Ora 9 – Dezvelirea plăcii comemorative de la casa unde a murit Avram Iancu, în prezența acelorași

Ora 9,30 – Sosirea membrilor guvernului și a invitaților

Ora 10 – Sosirea și primirea M.S. Regelui și a Familiei Regale La Țebea

Ora 10,30 – 12 – Serviciul divin (parastas) la mormântul lui Avram Iancu, oficiat de Mitropolitul Ardealului

Cuvântări

1. I.P.S.S. Mitropolitul dr. Nicolae Bălan
2. Reprezentantul guvernului d-nul Alex Lepădatu, Ministrul Cultelor și Artelor
3. Un delegat al Tinerimii Universitare din Transilvania

Defilarea omagială a publicului înaintea mormântului lui Avram Iancu

Ora 12 – 1,30 – *Masa oficială*

Cuvântarea d-lui Președinte al Consiliului de Miniștri I.I.C. Brătianu

Răspunsul M.S. Regelui.

În același timp se va servi o masă câmpenească oaspeților și poporului, după care vor urma cuvântări ocazionale ținute pe grupuri de un ardelean, un bucovinean, un basarabean, un muntean și un moldovean.

Ora 2 – 4,30 – Drumul de la Baia de Criș la Câmpeni cu scurte opriri la Brad și Abrud.

La Câmpeni

Ora 4,30 – 5 – primirea M.S. Regelui și a Familiei Regale. Încartiruirea invitaților.

Ora 6 – 7,30 – Ședința festivă a Secțiilor „Asociațiunei” pentru comemorarea lui Avram Iancu, prezidată de M.S. Regele. Salutul prezidentului „Asociațiunei”. Răspunsul suveranului. Conferința d-lui dr. S. Dragomir, profesor la Universitatea din Cluj despre Avram Iancu. Cuvântările omagiale ale I.P.S. Mitropolit Primat dr. Miron Cristea, I.P.S. Mitropolit al Blajului dr. Vasile Suciș și delegatului Academiei Române. Cuvântul de încheiere și mulțumire al prezidentului „Asociațiunei”.

Ora 9 – reprezentarea piesei „Doamna Munților” (episod din revoluția de la 1848 în Munții Apuseni, de I.U. Soricu)

Ziua II, luni 1 septembrie, pe Muntele Găina și la Vidra

Ora 8 – plecarea la Vidra

Ora 9 – 11,30 – Urcarea pe Vârful Muntelui Găina

Ora 11,30 – 2 – Sfințirea Crucii Comemorative. Conferirea numelui „Avram Iancu” Batalionului de Vânători de Munte Abrud. Citirea Decretului Regal și Cuvântarea d-lui General G. Mărdărescu, Ministru de Război. Răspunsul Majestății Sale Regelui. Masă câmpenească pentru invitați și popor. Serbare populară îndătinată.

Ora 2 – 4 – Coborârea la Vidra

Ora 4 – 5 – Inaugurarea Muzeului Național „Avram Iancu”. Serviciul divin oficiat de P.S. episcop al Clujului N. Ivan. Cuvântarea P.S. Episcop N. Ivan și a Prezidentului „Asociațiunei”.

Ora 5 – 6 – Întoarcerea la Câmpeni

Ora 6 – 8,30 – Drumul de la Câmpeni la Turda.

Ziua III, marți 2 septembrie, la Cluj

Ora 10,30 – recepția M.S. Regelui și a Familiei Regale

Ora 11 – Omagiile reprezentanților, autorităților, confesiunilor și diferitelor corporațiuni în localul Prefecturii

Ora 12 – Serviciul divin oficiat de P.S. Episcop al Clujului la locul rezervat pentru ridicarea statuii lui Avram Iancu. Cuvântarea d-lui Ministru al Cultelor și Artelor Alex. Lepădatu

Ora 12,30 – Revistă militară

Ora 1 – Masa oficială

Ora 3 – plecarea M.S. Regelui și a Familiei Regale”⁶².

Și acum, după această prezentare în stare brută a materialului arhivistic, să încercăm să decodificăm ceremonialul comemorării nașterii lui Avram Iancu.

Cu toate că personajul principal este Avram Iancu, elementul central al întregului ceremonial este M.S.R. Ferdinand I-ul. Cum se explică acest fapt?

Lui Avram Iancu, personaj simbol al luptei pentru emancipare națională a românilor din Transilvania, destinul îi hărăzește o viață de erou: românii din Apuseni, fără mijloace materiale deosebite, reușește să se ridice peste nivelul statutului său, ceea ce îi determină pe semenii săi să-l mitizeze – El este Salvatorul. „Mitul politic înseamnă multă fabulație, este deformarea sau

⁶¹ Ibidem, f. 35

⁶² Ibidem, f. 226-227

interpretarea ce recuză în mod obiectiv realul. Dar, deși e o legendă, el exercită și o funcție explicativă, furnizând un anumit număr de chei pentru înțelegerea prezentului [...] Rolul explicativ este dublat de rolul mobilizator[...]”⁶³.

În ceremonialul descris mai sus ușor se pot identifica elementele mitului lui Avram Iancu: el își datorează celebritatea luptei cu străinii, care în raport cu poporul român alternează amicitia și inamicitia – vezi austriecii și maghiarii (în relațiile cu aceștia din urmă interpunându-se un alt simbol al revoluției pașoptiste, N. Bălcescu). În program nu se face nici o referire la celelalte naționalități. Sărbătoarea este numai a românilor și a eroilor săi: Avram Iancu și regele Ferdinand I-ul. Deci, în acest spațiu dominat politic de străini, Eroul Avram Iancu nu-și legitimează puterea pe amintirea pioasă a unui trecut dinastic și pe explozia acțiunii imediate: conflictul militar este de scurtă durată.

Simbolul lui Avram Iancu este „sabia”: de aici și dorința de a găsi tunurile din cireș, care ar materializa, ar vizualiza mitul, ar face prezent printre participanții la sărbătoare spiritul său de luptă. Fluierul simbolizează jertfa, moartea eroică. Simbol al tinereții și al dinamismului, prin impetuositatea sa pune stăpânire pe natură: face din Munții Apuseni o cetate inexpugnabilă unde el este stăpân. În acest spațiu se încearcă refacerea traseului inițiat: nașterea – lupta – moartea, sau altfel spus Vidra de Sus – Câmpeni – Țebea. Acesta este mijlocul prin care se face trecerea în registrul transcendentului, printr-o temă caracteristică creștinismului: moartea ca eliberare sau altfel spus, jertfa pentru libertatea poporului (a se vedea aici punctul central pe care îl ocupă în ceremonialul festivităților slujba religioasă).

Dar așa cum s-a afirmat mai sus, tot ceremonialul se centrează în jurul persoanei regale. Prin inversarea rolurilor în ceremonialul comemorării, întreaga aureolă mitică a lui Avram Iancu este transferată asupra imaginii regelui. «Orice proces de „eroificare” implică existența unei relații de adecvare între personalitatea virtualului salvator și nevoile societății într-un anumit moment al istoriei sale. Astfel, mitul tinde să se definească prin funcția majoră atribuită vremelnicei eroului, fiind un răspuns la ceva așteptat, la o anumită cerință»⁶⁴.

Din acest moment Salvatorul este Ferdinand I-ul, Rege al tuturor românilor. El a fost cel care a salvat statul român de la desființare, reușind să mențină trează conștiința națională în timpul

dezastrului din 1916. Un rol important în acest proces l-a avut armata română, de aici și locul central ce i se rezervă în cadrul ceremonialului.

Astfel, se încearcă construirea unui nou mit politic ce se va structura în jurul persoanei Regelui Ferdinand I-ul.

***

Românii din Crișana în (1848-1849)

Jr. Dr. Augustin ȚĂRĂU

Revoluția de la anul 1848 s-a definit ca un fenomen general european, determinat de transformările structurale acumulate de către societatea bătrânului continent*. Marile progrese înregistrate în sectorul industrial și agricol, urmate firesc de un spor demografic pe măsură, au reclamat nașterea și dezvoltarea unor noi curente în plan ideologic. Toate acestea nu au fost decât expresia procesului general de dezvoltare a relațiilor capitaliste, însă structurate într-o formă superioară, și înscrise, *vade retro*, în programul Revoluției franceze de la 1789⁶⁵.

Pe tărâmul ideologic, ca și pe câmpurile de luptă, aveau să se înfrunte cele două eterne curente care au modelat de veacuri istoria Europei, vechiul și noul, în cazul de față conservatorismul desuetului sistem feudal, încă bine reprezentat și perpetuat în spațiul central-european, și liberalismul promovat de burghezia occidentală prosperă. În plus, peste complexa ecuație a stării conflictuale, peste întreg arealul bazinului dunărean, s-a grevat problema afirmării și recunoașterii identității naționale a popoarelor căzute în robia supraputerilor zonale.

Retrospectiv, referindu-se la Revoluția din Țările Române, Nicolae Bălcescu, în puține cuvinte, reușea să formuleze corolarul evenimentelor derulate pe pământ românesc. „Revoluția română de la 1848 – spunea el – n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără, trecut și fără viitor, fără altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza Revoluției române. Causa ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sunt 18 veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși”⁶⁶. Așadar, expresia Revoluției române de la 1848 se regăsește în nivelul de dezvoltare a

⁶³ Girardet Raoul, *Mituri și mitologii politice*, Editura Institutul European, Iași, 1977, p. 4

⁶⁴ *Ibidem*, p. 63

⁶⁵ Camil Mureșan, *Cadrul european al revoluției de la 1848, în Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 11

⁶⁶ Apud: *** *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 24

societății, în general, alimentată pe de o parte de acutizarea contradicțiilor sociale, iar pe de altă parte de necesitatea soluționării problemei naționale⁶⁷. Această din urmă cauză, a condus la revigorarea idealului de constituire a „*Daco-Romaniei*”, ca entitate politică independentă, menită să reunească sub jurisdicția sa întreaga populație românească și teritoriile locuite de aceasta, ca prim pas, iar într-un viitor apropiat, urmând să dobândească statutul de subiect de drept internațional⁶⁸.

Speranțele românilor s-au pliat, în special pe contextul raporturilor negative ce afectau relațiile dintre cei trei coloși vecini, în speță pe tensiunile dezvoltate între Rusia, ca putere protectoare a celor două principate române, și Turcia, ca putere suzerană, iar în Transilvania, pe fondul deteriorării relațiilor dintre austrieci și maghiari, ultimii profund nemulțumiți de poziția deținută în cadrul Imperiului Habsburgic. La fel ca și în întreaga noastră istorie, momentul 1848 a însemnat pentru suprastructura românească o bună ocazie de promovare a intereselor naționale prin exploatarea conjuncturii externe, de care frunzașii poporului român a știut să profite din plin⁶⁹.

Revoluționarii moldoveni și cei munteni au luat în calcul atât varianta maximală, ce se traducea prin obținerea independenței de stat sub formula „națiunii române de sine-stătătoare”, admițând protecția Rusiei, chiar dacă în proiectele lor subzistau temeri întemeiate față de politica panslavismului cultivat de această putere, cât și varianta minimală, realizabilă datorită slăbirii politicii coloniale aplicate de Turcia în principate. În ultimă instanță, și această din urmă soluția ar fi însemnat o importantă victorie. Ea ar fi condus în viitor, așa cum s-a și confirmat după 1859, la o lărgire a spectrului de afirmare a poporului român în concertul valorilor europene.

Speranțele emancipării naționale și sociale au cuprins întreaga populație românească a Transilvaniei și a părților românești din Ungaria, la scurtă vreme după ce în lumea satelor sosiseră vești în legătură cu tulburările izbucnite pe întreg teritoriul Imperiului austriac. La 11 martie 1848

începuseră mișcările revoluționarilor cehi⁷⁰, pentru ca numai după două zile focul revoluției să se aprindă și la Viena⁷¹, cu ocazia deschiderii lucrărilor Dietei Austriei de Jos. După fuga cancelarului Metternich⁷², sub presiunea populației orașului, împăratul a demis guvernul și a format unul nou în componența căruia au fost cooptați o seamă de liberali, după care a promis elaborarea unei noi constituții în care să fie oglindite clar toate drepturile cetățenești⁷³.

Entuziasmul românilor a sporit și mai mult în urma declanșării revoltei antihabsburgice din 15 martie 1848 de la Pesta. Programul Revoluției maghiare, chiar dacă însera în conținutul său o seamă de articole care îngrădeau practic drepturile de afirmare națională ale slavilor, românilor și germanilor trăitori în Ungaria, dar propovăduia câteva principii generoase, cum sunt: egalitatea tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate și confesiune, desființarea privilegiilor feudale, abolirea iobăgiei, alcătuirea unui guvern constituțional, libertatea presei și a întrunirilor etc. Era de așteptat ca la auzul acestora idei reformatoare, în bucuria generală care a urmat, cei mai mulți români să îmbrățișeze necondiționat cauza revoluției. Acest lucru s-a și întâmplat, în ciuda evoluției negative a evenimentelor care au afectat ireconciliabil relațiile româno-maghiare în Transilvania.

Liberalii unguri reușiseră în primăvara și vara anului 1848 să impună un regim politic construit în jurul centralismului maghiar de stat, transformându-l pe monarh în rege constituțional al Ungariei, cel care va sancționa noua legislație revoluționară din martie, aprilie și iunie 1848. În sens novator, parlamentar, acest curent s-a dovedit benefic numai pentru cele două națiuni prezente în vârful piramidei puterii, ungurii și austriecii. Celelalte națiuni din imperiu, cu toate că acopereau majoritatea etnică din cei aproape 36 milioane de locuitori nu au reușit să-și impună în viața de stat programele lor politice ce ar fi conferit statului o structură federalistă. În prima parte a anului viața politică a îmbrăcat forma unui regim dualist parțial, care a fost spulberat în toamnă pe fondul

⁶⁷ Ioan Chindriș, *Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian*, Editura România Pres, București 2002, pp. 7-8

⁶⁸ Gheorghe Platon, *Revoluția română de la 1848, deziderat național și restricții politice*, în *Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 159

⁶⁹ Keith Hitchins, *Desăvârșirea națiunii române. Anul 1848 la români*, în *Istoria României*, Editura Corint, București, 2002, p. 298

⁷⁰ *** *Istoria Lumii în Date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 228

⁷¹ Gerhard Rempel, *Metternich and the New Social Order 1815-1848*, Western New England College, 2003, p.e.

⁷² Clemens Wenzel Lothar Nepomuk, prinț, iar din anul 1813 conte de Metternich-Winneburg, duce de Portella; ministru al afacerilor externe de la 4 octombrie 1809, iar din anul 1821 cancelar al Curții Imperiale a statului. Cf. Marcel D. Popa, Horia C. Matei, *Mică Enciclopedie de Istorie Universală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 39

⁷³ *** *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 2

conflictului armat intervenit între Pesta și Viena, pricinuit de blocajul dialogului dintre unguri și austrieci asupra problemelor legate de unitatea diplomatică, militară și financiară⁷⁴.

Referindu-se la această criză, fostul cancelar austriac Klemens prinț von Metternich-Winneburg, ministrul afacerilor externe și consilier, eticheta în termeni deosebit de duri întreaga conducere revoluționară maghiară. „În această țară, Ungaria – spunea acesta – legile care o conduc, moravurile și obiceiurile sunt în urma cu mai multe secole față de restul Europei. Ungurii au fost «civilizatorii» noștri! halal! La corturi cu voi măi sălbaticilor!”. El nu-și va îndulci tonul nici mai târziu, în 1849, când conflictul armat atinsese accente dramatice. „Ungaria se aseamănă cu o mlaștină. Dacă vrei s-o transformi în livadă sau în pământ fertil, ar trebui să se facă în așa fel încât să se scurgă apă stătătoare” – se exprima acesta făcând aluzie la nobilimea maghiară din Transilvania și la actele ei criminale⁷⁵.

Românii, și în special cei din comitatele transilvănene, s-au trezit destul de repede din euforia momentului, și au început să-și pună semne de întrebare în legătură cu pachetul de legi adoptat la 18 martie 1848 de către Dieta de la Pozsony. Cea mai mare parte a actelor normative relua și dezvoltau, acum sub o formă juridică elaborată, principiile enunțate la Pesta. Punctul nevralgic îl constituia însă hotărârea de alipire a Transilvaniei la Ungaria, act decizional emis arbitrar, fără consultarea populației românești, prin care erau spulberate toate năzuințele de emancipare națională ale acesteia. Elita maghiară dovedea și cu această ocazie o mai veche meteahnă a ei, întruchipată prin anacronismul ideii de „națiune maghiară dominantă” peste o țară multinațională, dar în care ungurii erau mai puțini numeric decât națiunile conlocuitoare, deziderat pe care-l promovau atât conservatorii cât și liberalii din guvernul Battyány. În ciuda faptului că maghiarimea se ridicase împotriva dominației austriece, atitudinea ei se afla acum în opoziție cu mărețele idealuri progresiste enunțate în plan social.

Angoasa unguirilor izvora atât din temerea unei eventuale cristalizării a unui stat ardelean autonom, către care, mai de vreme sau mai târziu, s-ar fi putut alipi și comitatele românești din

Ungaria, situație în care proporția etniei maghiare ar fi devenit ridicolă în raport cu reprezentarea românească, cât și din spectrul efectelor unui asemenea demers, în cazul în care românii, majoritari, le-ar cășuna să solicite unirea cu confracții lor din cele două principate românești. Ambele variante se dovedeau a fi incompatibile în raport cu aspirațiile maghiare de reconstituire a legendarului regat al Sfântului Ștefan.

Nobilimea maghiară cunoștea prea bine țelurile înspre care se îndrepta națiunea română. Nobilul Wesselényi Miklos, liderul liberalilor din Ardeal, încă din 1846, atrăgea atenția asupra acestora într-o scrisoare adresată lui Kossuth. „Nu trebuie să uităm – spunea el – că în această nobilime există (cu sensul supraviețuiește – n.n. A.Ț.) acum naționalitatea noastră. Are nobilimea noastră pe toată scara valorilor și rațiunii destule cusururi și nu puține păcate. Dar atât e adevărat, că maghiarimea, numai, sau aproape numai, în rândurile ei există. Dacă miile nobilimii ruinându-se, ea se reduce la insignifianță, cea mai mare parte a milioanei care-i va lua locul nu vor fi maghiare”⁷⁶.

Sub imperiul acelorași spaime, la sfârșitul lunii martie 1848, nu mai puțin de 44 de nobili maghiari din Transilvania s-au adresat guvernului de la Pesta printr-un memoriu în care-și exprimau susținerea deciziei de anexare a principatului, văzută de ei ca unică șansă de supraviețuire a minorității maghiare din acest teritoriu. Cu această ocazie, Wesselényi Miklos a ținut să accentueze din nou asupra fragilității statutului maghiarilor ardeleni: „Situația în Transilvania este foarte dificilă – subliniază liberalul maghiar – există probleme care ar putea împiedica «unirea» Transilvaniei. În consecință, Transilvania va cădea în mâinile românilor sau ale sașilor”⁷⁷.

Cea mai grăitoare dovadă a motivației care a stat la fundamentarea hotărârii de anexare a Ardealului a fost furnizată de Carol Szász, un alt fruntaș maghiar, care în însemnările sale surprinde esența aspirațiilor românești, anume că românii „visau unirea într-un singur stat Dacia, al Valahiei, Moldovei, Bucovinei, Transilvaniei și a părților din Ungaria, vecine cu Transilvania; ei visează o Transilvanie românească”⁷⁸. Despre cum era

⁷⁴ Dumitru Suci, *Pronunciamentul de la Blaj și impactul său asupra evoluției programelor și tacticilor Mișcării Naționale Românești din Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”*, Cluj-Napoca, 2003, p. 20

⁷⁵ H. Kilma, *Guvernatorii Transilvaniei 1774-1867*, Sibiu, 1943, p. 63

⁷⁶ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura Științifică, București, 1967, p. 407

⁷⁷ Deak Imre, *A Szabadság Harc Története, levelekben ahogyan a kortársak látták*, Budapest, 1848, p. 79. Apud: Liviu Maior, *1848 Opțiuni programatice românești în Transilvania*, în *Istoria României. Pagini Transilvane*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 193

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 88-89

văzută rezolvarea problemelor sociale legate de desființarea diferențelor de clasă, cuvintele guvernatorului Transilvaniei din perioada 1849-1851, Ludwig von Wohlgemuth, reușesc să definească în modul cel mai strălucit atitudinea elitei maghiare. „Nobilii maghiari erau cei mai cruzi asupritori ai iobagilor români –spunea el – Atitudinea lor entuziastă față de ideile de libertate, egalitate și fraternitate dispărea când e vorba de supușii lor”⁷⁹.

Rezumată, dilema Revoluției maghiare se mărginea la incapacitatea probată de elita de la Pesta de a înțelege că principiile democrației sunt diametral opuse ca finalitate cu idealul renașterii Ungariei lui Ștefan cel Sfânt. Pe bună dreptate, reprezentanții celorlalte națiuni conlocuitoare se întrebau ce câștig pot să obțină din înlocuirea tiraniei austriece cu cea maghiară. Ștefan Moldovan, un participant român la revoluție, scria în acest sens că „s-ar putea ca această unire să fie o continuare, încă mai amplă, a nefericitei, pentru noi, uniri a celor trei națiuni din 1437”⁸⁰.

Se poate lesne observa că șansele de izbândă ale Revoluției maghiare au fost subminate încă de la început. Era de așteptat o reacție potrivnică din partea românilor, atâta vreme cât opinia națiunii lor era pur și simplu ignorată. În articolul de lege al VII-lea al lucrărilor Dietei, intitulat „Despre împreunarea Transilvaniei (Ardealului) cu Ungaria”, deputații se pronunțaseră clar: „Unitatea națională și identitatea dreptului cerând împreunarea Transilvaniei, care se țâne de Coroana ungurească, cu Ungaria, pe temeiul deplin al dreptului. Iar întâmplările timpului de față poftind, ca întâresele amânduror țări surori să fie reprezentate la Dieta care mei de aproape se va ținea, spre înființarea acestora se hotărește”⁸¹.

La articolul al V-lea al lucrărilor Dietei, cel care reglementa nivelul de reprezentare a fiecărei unități teritorial-administrative în Dietă, după ce erau trecute în revistă toate comitatele și numărul de deputați pe care-l trimit, erau pomenite scaunele săsești, cele ungurești, autonomiile haidonice, cele ale regimentelor de graniță, și altele⁸², dar nimic despre drepturile politice ale

românilor⁸³. Protestele românilor au rămas fără ecou; ba mai mult, situația lor s-a agravat după ce guvernatorul Teleki la 30 aprilie 1848 a trecut la represalii împotriva oponentilor. Într-o asemenea stare tensionată intelectualitatea românească a hotărât convocarea unei mari adunări naționale la Blaj, planificată a se desfășura pe data de 3/15 mai.

La adunare au participat peste 40.000 de români, în fruntea lor situându-se tânăra elită intelectuală ridicată din mijlocul sătenilor, puternic ancorată în realitățile lumii rurale din care se născuse. Cu această ocazie Simion Bărnuțiu a rostit celebra fraza mobilizatoare care va direcționa opera de emancipare a conaționalilor săi: „Românilor, ascultați, voi până acum ați fost morți politicește. Voi dară, un milion și trei sute și mai bine de români, nu existați pe lume ca națiune. Astăzi este ziua învierii noastre”⁸⁴. Marea Adunare de la Blaj s-a definit ca o excepțională demonstrație de forță a românității ardeleni, opusă unora dintre principiile corupte ale cauzei maghiare. Ea marchează totodată și momentul dezicerii totale a majorității românilor de Revoluția maghiară. La adunare au fost invitați să participe și revoluționari din cele două principate surori. Din Moldova a venit Alecu Russo și Alexandru Ioan Cuza, iar din Țara Românească, Dimitrie Brătianu, însoțit de August Treboniu Laurean, Ion Maiorescu și Aaron Florian, ardeleni stabiliți în Muntenia.

Puși în fața intransigenței maghiarilor, românii prezenți la Marea Adunare de la Blaj, și-au declinat adevărată față de programul revoluționarilor lui Kossuth. La punctele 2 și 3 ale Proclamației rostite cu această ocazie era limpede exprimată opțiunea mișcării naționale: “Națiunea română declară că vrea să rămână pururea credincioasă Înălțatului Împărat al Austriei și Mare Principe al Transilvaniei, [pre]cum și augustei Case Austriace”. De persoana împăratului se legau toate speranțele românilor de a fi recunoscuți ca „egală națiune” în cadrul imperiului. “Națiunea română – se spune la punctul 4 al documentului – se declară și se proclamă de națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertății egale”. Astfel, unirea forțată a Ardealului cu Ungaria a fost criticată și repudiată⁸⁵.

*

⁷⁹ H. Klima, *Op. cit.*, p. 63

⁸⁰ Victor Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, p. 327. Apud: Liviu Maior, *Op. cit.*, p. 193

⁸¹ *Articuli Lejilor Dietii din anul 1847/8, sau tinărit cu poruncă Ministerială*, Crăiasca Tipografie a Universității, Buda, 1848, p. 14 – în AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 27/1848-1851, f. 14

⁸² Districte privilegiate cu drept statutar au fost: „a) districtul iasigo-cuman; b) districtul celor 16 orașe scepuseane; c) districtul celor 6 orașe haidonice; d) districtul turopol «Universitas nobilium Campi Turopolia»; e) fondul regiu

săsesc; f) fondul săcuiesc”. Apud: Georgiu Plopu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, Tomul I, art. 192, Tipografia „Ateneul” Societate anonimă, Oradea 1929, p. 194

⁸³ *Articuli Lejilor Dietii din anul 1847/8, sau tinărit cu poruncă Ministerială*, Crăiasca Tipografie a Universității, Buda, 1848, p. 10-13, în AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 27/1848-1851, f. 10-13

⁸⁴ *** *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 24

⁸⁵ T.V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, vol. I, p. 332

În comitatul Bihor, la fel ca și în celelalte comitate din Ungaria locuite în majoritate de români⁸⁶, desfășurarea evenimentelor legate de revoluție a fost diferită față de cea ce s-a petrecut în comitatele Transilvaniei. Intelectualii români de aici au fost în general adepții curentului pro-maghiar, dar nu în sensul strict al cuvântului, ci mai degrabă ai liberalismului promovat de fruntașii revoluției maghiare. Ei vor rămâne cunoscuți în istorie sub numele de „naționaliști oportuniști”. Deputații românilor din părțile vestice au militat zadarnic pentru drepturi naționale colective în parlamentul din Pesta, în vreme ce românii ardeleni, dirijați de gruparea majoritară condusă de Bărnuțiu, au preferat să apeleze la monarh pentru ratificarea programului național, exprimându-și rezervele față de Dieta din Cluj și autoritățile constituționale ungare.

Trebuie precizat faptul că, din anul 1780, aceste comitate extra-carpătice, numite „ungurene”, fuseseră desprinse din trupul fostului Mare Principat al Transilvaniei și trecute sub jurisdicția Ungariei. Apoi, comitatul Bihor, având o suprafață foarte întinsă, a fost partajat de către administrația austriacă în două sectoare, Bihorul de Nord, arondat centrului administrativ de la Debrețin și Bihorul de Sud, arondat Oradiei. Este posibil ca tocmai această subordonare jurisdicțională să fie fost una dintre principalele cauze care au determinat opțiunea elitei românești de aici pentru programul Revoluției maghiare, cel puțin până în primăvara anului 1849.

Alături de principalul motiv, acela izvorât dintr-o nefirească, dar intenționată, arondare teritorial-administrativă a acestor comitate, operațiune care a urmărit în mod clar împiedicarea constituirii unei entități românești compacte în spațiul transilvănean, o altă cauză, complementară celei mai devreme enunțate, se leagă de prezența unui important procent de populație maghiară sau filo-maghiară în aceste părți, segment de care nu se putea face abstracție atunci când majoritatea românească era chemată să se pronunțe⁸⁷.

⁸⁶ Comitatele românești din Ungaria au fost: în Maramureș – comitatele, Maramureș, Sătmar și Ugocia; în Crișana – comitatele, Arad, Bihor, Sălaj, Cenad și Bichiș; în Banat – comitatele, Torontal, Timiș și Caraș-Severin. Împreună, aceste comitate acopereau suprafața de 65.560 kmp, în care trăiau 3.665.780 de suflete, din care 1.460.193 erau români, 1.146.119 unguri și evrei maghiarizați, 497.910 germani, 48.596 slovaci, 286.880 sârbi și 226.082 alte naționalități. Cf. *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, Tipografia Curții Regale „F. Göbl & Fii”, București, 1915, p. 21

⁸⁷ Pentru ilustrarea situației, în lipsa unor date statistice mai apropiate de evenimentele de la 1848-1849, vom face apel la recensămintele ungurești de dată mai apropiată, respectiv,

Nici Bihorul nu făcea excepție⁸⁸. Localitățile plaselor Valea lui Mihai, Săcuieni, Derecske, Sárét, Berettyóujfalu erau locuite majoritar de maghiari. Compoziția etnică a comitatului indica, totuși, prezența elementului românesc într-un procent superior celorlalte nații trăitoare aici. După criteriul „limbii materne” vorbite de populație, existau 265.098 de români dintr-un total de 646.301 de locuitori, cifră ce indica un procent de 41,01%, dar după criteriul apartenenței la cele două religii românești, ortodoxă și greco-catolică, numărul se ridica la 290.647, adică 44,97%. Ceilalți erau maghiari, evrei, germani și țigani⁸⁹. Românii

cele efectuate în 1880, 1890 și 1900, sub rezerva „marjelor de eroare” născute din politica de maghiarizare a naționalităților din imperiu, care s-a manifestat plenar la pragul dintre secolele XIX și XX. Așa de pildă, după primul recensământ modern, cel din 1880, populația maghiară de pe teritoriul Ungariei, incluzând aici și Transilvania, se ridica de abia la procentul de 46,6%, cu alte cuvinte inferior numărului naționalităților. Apoi, cifrele înregistrate conform criteriului „limbii materne” sunt diferite de cele oferite în urma utilizării criteriului religiei populației recensate. Detaliat, pe zonele „istorice”, prestabilite de autoritățile maghiare, după „limba maternă” în Transilvania ar fi trăit 1.472.021 români, ceea ce ar fi reprezentat 55% din totalul populației, în vreme ce după religie, sunt înregistrați 1.542.268 de ortodocși și greco-catolici, reprezentând 57,58% (Transilvania avea în cuprinsul său comitatele: Alba de Jos, Bistrița-Năsăud, Brașov, Ciuc, Făgăraș, Trei Scaune, Hunedoara, Târnavale Mici, Cojocna, Murăș-Turda, Târnavale Mari, Sibiu, Solnoc-Dobâca, Turda-Arieș și Odorhei). Lucrurile stau la fel și în celelalte provincii cu populație majoritară românească. În Banat erau înregistrați 592.049 de vorbitori de limbă română, adică 37,4%, când în realitate existau 892.067, cifră ce ridica procentul la valoarea de 56,38% (Banatul avea în cuprinsul său comitatele: Torontal, Timiș și Caraș). În Crișana, după primul criteriu ar fi viețuit 654.281 de români, adică 49,7%, dar după religie numărul acestora se ridica la 694.751, respectiv 52,75% (Crișana avea în cuprinsul său comitatele: Arad, Bihor, Sălaj, Cenad și Bichiș). În fine, Maramureșul figura 213.863 români (27,8%), iar după religie numărul lor se dubla, ajungând la 437.253, ceea ce ridica procentul acestora la 57,03% (Maramureșul avea în cuprinsul său comitatele: Maramureș, Sătmar și Ugocea). Diferențele procentuale includ nu numai populația maghiară, ci și pe cea germană, slavă, evreiască, țigănească etc. trăitoare în zonele analizate, realitate care confirmă încă o dată preponderența elementului românesc – Cf. *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, Tipografia Curții Regale F. Göbl & Fii, București, 1915, pp. 20-26

⁸⁸ Comitatul Bihor avea următoarele subunități administrative (plase): Valea lui Mihai, Derecskei, Săcuieni, Marghita, Sălard, Sárét, Berettyóujfalu, Mezökeresztes, Cefa, Salonta, Tinca, Beliu, Ceica, Beiuș, Vașcău, Aleșd, Oradea – n.n. A.Ț.

⁸⁹ Conform recensământului efectuat în anul 1880, în comitatul Bihor existau:

erau cel mai bine reprezentați în plasele Beiuș și Vașcău, în jurul celei dintâi gravitând plasele Ceica, Tinca și Beliu, legate nu numai economic de „Vidicul Beiușului”, ci și spiritual, „Binșul” fiind perceput ca o veritabilă entitate politică românească autonomă⁹⁰.

Și în plasele Marghita, Aleșd, Oradea, Salonta, Cefa și Sălard populația dominantă era cea românească; dar în nici una dintre ele nu s-a manifestat atât de plinar sentimentul național, cum s-a făcut simțit în Depresiunea Beiușului. Nu întâmplător, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea aici se va edifica centrul politic al luptei de emancipare națională al tuturor românilor din comitat.

În orașul Beiuș, în preajma Revoluției de la 1848, trăiau în jur de 387 de familii, românești cele mai multe⁹¹. Statistica anului 1850 arată, însă, o rată ridicată a căsătoriilor mixte angajate între români și unguri, germani și evrei. De asemenea, erau înregistrate un număr mare de văduve, cifră ce ar putea fi pusă în legătură cu evenimentele militare desfășurate în zonă pe timpul revoluției.

Revenind la motivația opțiunii manifestate de intelectualitatea bihoreană, n-ar fi lipsit de importanță să amintim și faptul că cea mai mare parte a inteligenței românești din comitat se școlise la Gimnaziul Premonstratens și apoi la Academia de Drept din Oradea, cu alte cuvinte într-un mediu intelectual maghiar sau maghiarizat, la aceasta din urmă înscriindu-se foarte mulți absolvenții veniți de la „Școala lui Vulcan” din

Beiuș. După terminarea studiilor juridice, licențiații români ocupau importante poziții în administrația de stat, fiind astfel obligați să-și desfășoare activitatea profesională tot într-un mediu dominat de maghiari. În sfârșit, exemplele oferite de Emanoil Gojdu sau Nicolae Jiga, prin strălucitele lor succese în carieră, veneau să întărească convingerea că se poate conviețui cu ungurii, și chiar prospera alături de ei. Din păcate, marea masă a românității se afla la sate, chiar dacă la acea vreme era încă foarte bine reprezentată și în Oradea.

Poate cel mai important argument, care a orientat definitiv opțiunea elitei românești din aceste părți către programul revoluționar maghiar, a fost, însă, oferit de comunitatea sârbească din fostul imperiu. Fruntașii acesteia au înaintat Dietei de la Pozsony un important pachet de revendicări naționale, în care solicitau recunoașterea unui teritoriu național pe seama poporului sârb, cu administrația autonomă și limbă oficială sârbă, independența bisericii ortodoxe din Ungaria și congres național anual. Punctul nevralgic, care a tensionat raporturile sârbilor cu populația majoritar românească, s-a cristalizat în jurul pretențiilor de înființare a entității statale Voievodina, care urma să încorporeze și teritoriile românești din Dieceza Vârșetului, comitatul Timișului, comitatul Torontalului, ale Aradului și pe cele din interiorul graniței militare a Carașului. Pe lângă faptul că, și așa românii ortodocși nu agreaseră niciodată condiția subordonării bisericii lor către Mitropolia Carlovițului, ei se vedeau acum amenințați să fie subordonați și din punct de vedere teritorial și administrativ veneticilor sârbi⁹². Dinamica evoluției conflictului sârbo-maghiar care a urmat imediat grație respingerii pretențiilor sârbești în Dietă, culminând cu decretarea stării de asediu în ținuturile bănățene, a întărit convingerea fruntașilor români de aici că, pe de o parte, numai prin colaborare cu guvernul revoluționar maghiar pot fi soluționate cererile lor naționale, iar pe de altă parte, că amploarea acestor cereri nu pot aduce atingere intereselor maghiare, și nici integrității teritoriale a Ungariei.

În legătură cu programul reformelor sociale enunțate la Dietă, documentele probează că acesta a fost primit și în lumea rurală cu mare entuziasm. Prin intermediul parohilor locali, dar și a negustorilor care cutreierau satele românești, țărănimea noastră a luat cunoștință despre

Comitatul	Ortodocși	Greco-catolici	Catolici	Reformați	Evangelici	Unitarieni	Israeliti	Alții	Total
Bihor	233159	57488	68019	249613	3307	299	32462	1954	646301

⁹⁰ Plasa Beiuș avea în componență 56 de localități: Albești, Beiuș, Belejeni, Binșele, Borz, Budureasa, Burda, Căbești, Cărbunari, Coșdeni, Cresuia, Curățele, Delani, Drăgănești, Drăgoteni, Dumbrăvița de Codru, Feneriș, Finiș, Fiziș, Forău, Hidiș, Ioaniș, Josani-Gurbești, Meziad, Mierag, Mizieș, Negru, Nimăiești, Petrani, Poclusa de Beliu, Pocola, Prisaca, Răbăgani, Remetea, Saca, Săliște de Beiuș, Săliște de Pomezău, Sânicolau de Beiuș, Sânmartinu de Beiuș, Săucani, Spinuș de Pomezău, Șebiș, Sohodol-Lazuri, Șancuiș, Șoimi, Șoimuș-Petreasa, Talpe, Târcaia, Tărcăița, Teleac, Totoreni, Țigănești de Beiuș, Uileacu de beiuș, Ursad, Urviș de Beiuș și Văłani de Beiuș – n.n. A.Ț.

⁹¹ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor (în continuare AN-SJBh), fond ORPOT-Registre Cadastrale, dosar 24/1850

⁹² Nicolae Bocșan, Ioan Popovici, *Sinodul de la Chișineu-Criș, în Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 361

egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, abolirea iobăgiei și a obligațiilor feudale etc⁹³.

Printre enunțurile Dietei de la Pozsony⁹⁴ figura și regimul egalității tuturor cetățenilor și în privința suportării sarcinilor publice. În acest sens, au fost anulate „prestațiile iobagionale”, atât cele în natură cât și cele pecuniare. „Prestațiunile, dijmele și dările în bani, date până acum conform urbaniului sau contractelor urbariale, se desființează pentru totdeauna”⁹⁵ – se prevedea în document – după care erau fixate și criteriile de despăgubire a foștilor proprietari, care urmau să fie expropriati (art. IX). Prin această măsură iobagii au devenit proprietarii fostelor sesii iobăgești, pe care le lucraseră până atunci. Drepturile acestora au fost astfel completate, iobagii dobândind, pe lângă atribuțiile de uz și uzufruct, și pe cel de dispoziție, adică de înstrăinare a proprietăților primite. Măsura a fost adoptată și la Dieta de la Cluj, baronul Wesselényi solicitând extinderea abolirii vechilor raporturi feudale și pe teritoriul Transilvaniei (art. IV). „Nu mai există putere care să poată păstra dijma și robota – a proclamat el – cetățenii comunelor (iobagii și jelerii de până aici) vor folosi neturburați pământurile și sesiunile avute până acum”⁹⁶.

Actele normative în cauză nu și-au atins însă întotdeauna finalitatea, datorită opoziției manifestate de latifundiarii maghiari. În cea mai critică situație se aflau jelerii, care și până atunci avuseseră un statut inferior iobagilor, în sensul că nu dispuneau de nici o avere în afara forței de muncă, pe care și-o vindeau stăpânilor de moșii pentru a le lucra proprietățile alodiale. Numărul lor întrecea cu mult pe cel al iobagilor. Fiind excluși de la beneficiul fostelor proprietăți iobăgești, erau astfel condamnați să presteze și pe mai departe servicii după vechile învoieli. „Jelerii – se spune într-un raport din Bihor – pretind, aproape în unanimitate ca, în conformitate cu principiul egalității, să se împartă între ei pământurile moșierilor”⁹⁷.

Pe lângă alodii, în legile Dietei nu se pomenea nimic despre soarta „regaliilor minore”, forme derivate ale dreptului de proprietate, constituite în categoria monopolurilor feudale⁹⁸.

⁹³ Liviu Maior, „1848-1849 Români și Unguri”, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 53

⁹⁴ Bratislava – n.n. A. T.

⁹⁵ Petru Suci, *Op. cit.*, p. 58

⁹⁶ *Ibidem*, p. 59

⁹⁷ *** *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 20

⁹⁸ Regaliile minore au fost: Dreptul de a deschide și susține taverna (cârciumi) pentru a vinde în quantum redus alcool; Măcelăritul în scop comercial; Dreptul de moară; Dreptul de pescuit; Dreptul de a încasa taxe după prăvălii; Dreptul de a

Nefiind nominalizate, voit sau nu, ele rămăneau pe mai departe în mâinile nobililor. Din această pricină, în mai multe locuri țărani au încălcat din neștiință aceste privilegii, și astfel câteva sute de bihoreni au îngroșat rândurile celor întemnițați mai înainte pentru instigare și răzvrătire împotriva revoluției⁹⁹. În 26 mai/7 iunie 1848, Ioan Dragoș, viitorul deputat al plasei Beiușului, îi transmitea un raport premierului maghiar, Bathányi Lajos, în care descria tocmai starea de nemulțumire a populației românești născută pe fondul neaplicării legii de desființare a reglementărilor urbariale și a nepublicării acesteia în românește.

„În Bihor și în împrejurimi – relatea acesta – populația de naționalitate română este nemulțumită, ba chiar și neliniștită, ceea ce se datorează faptului că, o dată cu publicarea proiectului de lege care prevedea desființarea urbaniului, fiind promisă și sosirea cât mai curând a legii date în acest sens, după ce cu ocazia publicării ei la 1 mai a fost considerat ca fiind un sacrilegiu publicarea unor explicații în limba maternă, care ar fi slujit la calmarea populației, și astfel poporul s-a depărtat chinuit de mari îndoieli și suspiciuni; consideră că nesosirea la timp a legilor, conform promisiunilor, se datorează înșelăciunii plănuită de aristocrație – suspiciuni sprijinite de numeroase cazuri întâmplătoare din lipsa legii, când notarii locali, bazându-se pe simplitatea populației, au stăruit să se aleagă pe sine, sau alte persoane nedorite de popor, în funcțiile gărzii naționale – iar pe de altă parte au solicitat din nou să li se trimită persoane care să le explice legea. Nu am putut obține aceasta – iar funcționarii comitatului nu vorbesc, din nenorocire, limba poporului; prin toate acestea s-a întărit bănuiala, iar azi se poate spune deja că încrederea a scăzut mult.

Prejudicata lor este: «Domnii nu au anunțat decât pe apucate desființarea clăcii, pentru a atrage poporul de lângă rege și a-l înlătura pe rege, iar acum ne-ar înarma, pentru ca noi să-i apărăm de răzbunarea cuvenită nevredniciei comise de ei»¹⁰⁰.

pune taxe pe producția de rachiu; Dreptul la taxe și servicii după arderea țiglelor, varului, carierele de lut, pietriș și nisip; Dreptul de port fluvial, de vamă de pod, bălci și piață. Apud: Georgiu Plopu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, Tomul I, art. 192, Tipografia „Ateneul” Societate anonimă, Oradea 1929, pp. 1029-1032

⁹⁹ AN-SJBh, fond *Prefectura județului Bihor*, inventar 41, dosar 599 – Apud: Iudita Călușer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, Editura Logos, Oradea, 2000, p. 212

¹⁰⁰ *Magyar Országos Levéltár, Az 1848/1849-i Minisztérium Levéltár, Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó – elnökség, Altalános iratok (H 2)*, 349 E/1848, f.

Pe plan politic, un grup reprezentativ al elitei bihorene, alcătuit din Nicolae Jiga, George Fonnai, Ioan Dragoș și Emanoil Gojdu, adunați în casa acestuia din urmă, au redactat apelul „*Către Românii din legea răsăriteană numită*”, prin care se cerea despărțirea de Mitropolia de la Carloviț. Inițiativa venea în urma provocării lansate de mișcarea națională sârbă în adunarea consultativă de la Novi Sad, din 1/13 mai 1848, în cadrul cărei, fără a consulta populația românească, sârbii proclamaseră acordarea titlului de patriarh mitropolitului de Carloviț, independența Voievodinei cu capitala la Timișoara, spațiu ce cuprindea și teritoriile românești, și viitoarea unire a entităților statale cu Regatul Croației, Dalmației și Slavoniei¹⁰¹. Pericolul ce plana asupra sorții românilor bănățeni a atras reacția promptă a fruntașilor bihoreni, care au întocmit în grabă „Petiția neamului românesc din Ungaria, Banat, către Ministerul unguresc” document conceput ca un veritabil jurământ de credință închinat „coronatului împărat din Ungaria, și până aci necurmat arătată credință însuflețitorilor luptători pentru dreptate, mulțumiri, către frații noștri unguri dragoste, iar către întâi neatârnatul Ministerium unguresc simpatie, și încrezământ mărturisind cum că ne ținem de cea mai sfântă datorie cu patriotică jertfire a ne lupta pentru mărirea coroanei ungurești și pentru întregirea împărăției”¹⁰².

Următorul pas al românilor din comitatele ungurene a fost făcut la 12/24 aprilie 1848 la Arad, în preajma pregătirii congresului național sârbesc ce urma să se desfășoare la Carloviț pe la sfârșitul lunii mai, în cadrul căruia se preconiza consfințirea hotărârilor luate la Novi Sad. La chemarea lansată de sârbi, sub titlul, „Către nația românească, de la cea sârbească”, prin care românii erau invitați să li se alăture împotriva autorităților revoluționare maghiare, precizându-se că „noi sârbii, ca frați credincioși și adevărați ai românilor, suntem datori a-i sprijinii în renașterea lor națională, așteptând aceeași dragoste de la dâșii”¹⁰³, elita românească a răspuns negativ, lansând la rândul ei un apel intitulat „Onorată Comunitate. Iubiți frați Români!”¹⁰⁴, prin care era solicitată convocarea grabnică a unui congres al națiunii române la Pesta, în

vederea adoptării unor hotărâri menite să zădărnicească proiectele sârbilor:

„Înainte ne sunt lejiile Dietei ungurești – se spune în preambulul apelului – numaidecât, în acestea cu dulce mângâiere cetim întrânsele mărețul paș a zilelor de reformă. Liberă ne iaste Patria, liberi sunt cetățenii întrânsa.

Românul a fost în țară-ne, cel mai apăsător, căci au fost apăsător și de însăși cei frați de sârbi, și acestea nu după ceva drept prin leje, ce numai rău, din abuz, cu pacinica, blânda și îndelung răbdătoarea lui fire.

Deci laudă Domnului, au trecut timpul despotismului. Sârbul este reîmpins întră marjinele dreptății și a cuviinței, și fericitatea românului, ca [a] oricărui cetățean, stă fundată în leje”¹⁰⁵.

Mai departe, în document era specificat conținutul paragrafului de lege care permitea convocarea congresului național românesc, cu participarea a „100 de bărbați de religia noastră”, merit pentru care – ținea să se precizeze – „comunitatea noastră au votat fierbinte mulțămire faimosului bărbat Beöthy Odön, deputatului din Bihor, carele au proiectat această dreptate la Tabla Dietei de Jos”¹⁰⁶. Erau apoi trecute în revistă principalele probleme ce vor fi supuse discuției în congres, pe baza cărora urmau să fie formulate în final revendicările ce vor fi înaintate spre ratificare guvernului:

1. Ca să aibă îndurare înaltul Ministeriu a să convinje despre adevăratul număr al românilor de religie g[reco] n[e] u[nită] din izvoare, să cure și apoi proporționat aceluia – a determina numărul deputaților Români pentru congresul viitoriu, căci, încât știm noi, numărul Românilor stă mai de două ori ca a sârbilor.

2. Că deoarece nația Română are bărbați harnici, Români deajuns, și numai în aceștia poate avea încredere, să se îndure Ministeriul a face cuvincioasă desprindere, ca să nu să aleagă prin încurajarea căpeteniilor sârbești, sârbi sau greci de reprezentanții Românilor, tocmai aceasta înțelegându-se și despre marjinele militare.

3. Spre a putea demândui Românii la congres, fără temere și reținere a-și declara simțămintele și a-și apăra drepturile nației, acuma, când în părțile Sârbiei ferbe duhul ilirismului – cu care Românul nici când au simpatizat – să se îndure înaltul Ministeriu a înzice congresul nostru în Arad ori Timișoara, fiind aceste locuri și așa

1138-1140. Apud: *Revoluția Română de la 1848 în context european*, Arhivele Naționale ale României, București, 1998, p. 169

¹⁰¹ Nicolae Bocșan, Ioan Popovici, *loc. cit.*, p. 361

¹⁰² T.V. Păcățianu, *Op. cit.*, p. 345

¹⁰³ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, București, 1968, p. 46-51. Apud: Nicolae Bocșan, Ioan Popovici, *loc. cit.*, 2000, p. 361

¹⁰⁴ apel întocmit de Ioan Archiș și Vicențiu Babeș – n.n. A.Ț.

¹⁰⁵ AN-SJBh, fond *Parohia Ortodoxă Centrală Oradea*, dosar 7/1848, f. 1

¹⁰⁶ *Ibidem*

centrul naționalităților de leje g[reco] n[e] u[nită]"¹⁰⁷.

În sfârșit, lucrările congresului au fost fixate a debuta pe data de 3/15 mai 1848, iar delegaților li se recomanda, ca de îndată ce sosesc la Pesta, să se prezinte la domiciliul avocatului Emanuil Gojdu. Apelul se încheia cu un patetic îndemn la acțiune și solidaritate:

„Să ne rădicăm iubiți frați Români, să merjem să ne vadă lumea și înaltul Ministeriu, că și noi viem, că și noi ne-am deșteptat din letarjicul somn în carele ne-au fost aruncat despotismul veacurilor – să ne vadă și să ne creadă, că Românul numai atunci e viu, când e liber”¹⁰⁸.

La congres au participat 39 de delegați ai românilor din comitatele Arad, Bihor, Bichiș, Timiș, Torontal, Caraș și orașul Pesta, pentru a se pune de acord asupra poziției pe care se vor situa în noile condiții create în țară¹⁰⁹. La finalul lucrărilor, participanții au redactat un material intitulat „Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat”, în care erau enumerate șapte principale revendicări minimale, fără a fi pretinse și drepturile politice:

„Așadară poftim:

1. *Ocârmuire bisericească cu totul neatârnată de la mitropolitul Carlovițului, care și până atunci, până ce legiuitul nostru sinod în privința aceasta va hotărî, să ocârmuiască provisorie, sub numele de vicar mitropolit, luând lângă sine doi bărbați adevărați români, unul din ceata preoțească, iară altul dintre mireni.*

2. *Să se trimită sub președinția unui comisar ministerial o comisie aleasă din români și sârbi, la număr deopotrivă, care cercând starea fundațiilor bisericești și scolastice, precum și starea diplomelor*

mănăstirilor, iară mai vârtos că cine au fost fondatorii acelora, să poată sfârși mijlocirea despărțirii, ca să poată căpăta fieștecare parte, partea sa.

3. *Să avem sinod dechilin și ocârmuire bisericească și scolastică neatârnată, ai căreia mădulari să fie aleși numai dintre fiii nației noastre.*

După credința ce o avem către frații noștri unguri, și cu care credință precum tare credem, și din partea lor vom fi întâmpinați, poftele noastre cele politice în următoarele puncturi le cuprindem:

a) *Concetățenii români limba ungurească o cunosc de diplomatică, însă și ei așteaptă aceea, ca întrebuințarea limbei sale naționale neîmpedecată să se lase în biserici, la învățătura fiilor săi și pretutindenea și în toate trebile nației noastre, cele dinlăuntru;*

b) *Să se arădice lângă ministrul cultului o secție (clasă) deosebită, care să ocârmuiască trebile românilor, cele bisericești și scolastice și în care să se așeze numai români adevărați de legea răsăritului în care poporul are încrezământ;*

c) *Să se întoarcă mai mare băgare de seamă de aci înainte asupra fiilor nației românești, care până acum nu fără durere să priveau a fi trecuți cu vederea;*

d) *La regimentele militarești mai cu seamă să se așeze (aplicheze) ofițeri de români;*

Care pofte drepte și eșite din suflet adevărat grăbind a le așterne înaltului ministerium, care e încongiurat de credință și dragoste, noi în numele nostru și în numele nației, care pe noi aicea ne-a trimis, cu cucernicie poftind și dorind fericirea patriei noastre, din toată inima și din tot sufletul strigăm: *Să trăească țara, să trăească craiul, să trească libertatea, egalitatea și frățietatea !”*¹¹⁰

Nu întâmplător, primele două cereri formulate de românii ortodocși din aceste ținuturi erau legate de separarea bisericii lor de cea a sârbilor. În cei aproape 150 de ani de subordonare, credincioșii români se bucuraseră de un rău tratament din partea Mitropoliei Carlovițului. În toți acești ani forul ecleziastic sârbească lucrase discreționar, numind și destituind după bunul plac fețele bisericești în comitatele românești.

Raporturile dintre mitropolie și clerul românesc au atins forme monstruoase în prima parte a secolului al XIX-lea, când toate posturile de episcop în comitatele românești erau ocupate exclusiv de etnici sârbi, care se înconjuraseră de o camarilă alcătuită din protoprezbiteri, în majoritate sârbi și ei, numiți pe post în funcție de

¹⁰⁷ *Ibidem*

¹⁰⁸ *Ibidem*

¹⁰⁹ Emanoil Gojdu a fost ales președinte al consfătuirii. Reprezentanții comitatului Aradului au fost: George Țapoș (protoprezbiter), Pavel Boțco (preot în Chișineu-Criș), Ioan Arcoși și Pavel Petrilă; ai comitatul Bihorului: Ioan Dragoș, George Fonnai și Nicolae Jiga; ai comitatul Bichișului: David Nicoară, Moise Suciș și Ioan Szabo; ai comitatelor Timișului și Torontalului: Ioan Missici, Petru Cermena, Gheorghe Muntean, Blasiu Brancovan, Sineon Popovici, Athanasie Rațiu, Ioan Petrovici, Ștefan Ilici, Nicolae Iorgovan, Nicolae Țăran, Vicențiu Bogdan, Ladislau Bogdan și Iuliu Ianculescu; ai românilor din orașul Pesta: George Stupa, Teodor Serb, Ioan Auran, Sigismund Pap, Ioan Putici, Petru Farchici și Frita Șaguna; iar din comitatul Carașului: Blasiu Fogarași, Grigore Radulovici, George Fogarași, Ignatie Vuia (protoprezbiter în Vărădia), Auxențiu Bojinca, Teodor Fogarași, Mihai Velia [N. Tincu-Velia] (învățător de teologie), Ioan Marcu (protoprezbiterul Lugoșului) și Macsim Pascu. Apud: T.V. Păcățianu, *Op. cit.*, p. 344-347. Apud: Corneliu Bodea, *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 510-511

¹¹⁰ T.V. Păcățianu, *Op. cit.*, p. 344-347. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 510-511

mărimea bacșișurilor primite. Pentru a-și menține locurile, aceștia din urmă colectau tribut de la preoții aflați în jurisdicția teritorială a protopopiatelor pe care le păstoreau. Sistemul ajunsese la un așa înalt nivel de corupție, încât nu de puține ori s-a întâmplat ca parohiile să nu mai poată face pretențiilor acestor clerici denaturați. În astfel de situații intervenea forța coercitivă a episcopului zonal, alcătuită dintr-o echipă de călugări bătauși, care se deplasa la parohia nenorocitului ce nu-și onorase datoria. Debitorul se putea alege cu o pedeapsă corporală, cu o detenție în temnița Episcopiei Aradului, sau cu tăierea bărbii și răspopirea în fața propriilor enoriași. Au fost destule cazuri când cei supuși acestor tratamente au decedat¹¹¹.

Pare a fi suficientă până și numai succinta prezentare a barbariilor ierarhiei ecleziastice sârbești pentru a limpezi motivul pentru care românii ortodocși din comitatele ungurene au identificat în primul rând obstacolul slav, și numai apoi pe cel unguresc în calea afirmării lor naționale. „Durerile cari le pomenirăm să ating de soarta intereselor noastre naționale – se argumenta în preambulul petiției – și se nasc de acolo, că slavismul, încă înainte de câteva sute de ani, lipsindu-ne de literele noastre cele românești și vârând în toate cărțile noastre cele bisericești și scolastice slovele lui Kiril, a voit nația noastră a o despărți de către Europa civilisată, precum aceea că așa, prin o silă morală să o poată trage în cursa slavismului; și fiindcă originalul caracter al nației nu s-a putut strămuta, a întrebuințat și starea noastră cea izolată, fără de a fi fost noi întrebați, acel soi al slavilor, care în anul 1690 a venit în pământul unguresc, a tras și pe nația românească cea de o lege cu sine sub aripile așa numitului «Declaratorium Illiricum», de la care timp, hierarchia sârbească a monopolizat toate trebile bisericești și scolastice, cu cea mai mare stricare a nației noastre”¹¹².

Totodată, Emanuil Gojdu și Ioan Dragoș au redactat la Pesta și documentul „Înștiințare către Românii de leje răsăriteană neunită!”, prin care deputații erau invitați să fie prezenți și la următorul congres, planificat pentru data de 13/25 iunie 1848 „în orașul Timișoara, și să ne sfătuim cu toți laolaltă pentru bunul de obște, mărturisind credință către Înălțatul Împărat și lejile Patriei – această adunare poporală fiind cu știrea înaltului

Ministerium”¹¹³, în cadrul căruia trebuiau dezbătute pe larg viitoarele etape ce urmau să fie parcurse pe traseul emancipării naționale.

O poziție similară, în ton cu liberalismul maghiar, a fost adoptată și de fruntașii Episcopiei Unite din Oradea. Episcopul Vasile Erdelyi a emis la 11 mai 1848 cunoscuta circulară pacifică, prin care asigura Revoluția maghiară de loialitatea credincioșilor greco-catolici. La baza acestei azeziuni a stat fără îndoială, măsura abolirii iobăgiei, care a avut un larg ecou pozitiv în rândul populației, fapt confirmat și de circulara emisă numai cu o zi înainte, adică la 10 mai, de ministrul cultelor din Pesta, Iosif Eötvös, prin care acesta solicita sprijinul clerului pentru a lămuri populația că „niciodată și nicăieri, o cârmuire n-a făcut ceea ce a făcut recenta cârmuire maghiară: a desființat sarcinile publice, pe cele urbariale și a ridicat poporul la rang de conducător”¹¹⁴. Ministrul era convins că răzmerițele izbucnite pe la sate se datorau exclusiv ignoranței și lipsei de informare a locuitorilor.

Atitudinea episcopului unit este firească în climatul promovat de intelectualitatea românească din aceste părți ale Transilvaniei, dar și în condițiile în care a fost emisă, deoarece delegații românilor din comitatele ungurene au fost prezenți la Marea Adunare de la Blaj, din 3/15 mai 1848, numai în calitate de invitați, nu și de reprezentanți, motiv pentru care vedeau posibilitatea împlinirii aspirațiilor neamului lor mergând alături de maghiari¹¹⁵.

„Poporul român a ajuns la libertate și egalitatea de care vrednici sunt toți, ca niște ființe zidite după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Iar aceasta, în mod firesc ne îndatorează să fim recunoscători și devotați patriei maghiare dulci și binecuvântate de Dumnezeu – se spune în circulară, după care, episcopul trecea la preamărirea gestului făcut de maghiari – și fiindcă toate acestea, avem să le mulțumim generosității nobilei națiuni maghiare, datori suntem și noi a-i fi recunoscători, și gata a apăra Constituția țării cu toate puterile noastre, convinși fiind că maghiarii și românii sunt frații cei mai buni, căci maghiarii nu au pe fața pământului alți frați de rasă, iar românii, deși au pe italieni și pe francezi, dar aceia sunt departe, și în urma situației geografice suntem

¹¹³ AN-SJBh, fond *Parohia Ortodoxă Centrală Oradea*, dosar 7/1848, f. 3

¹¹⁴ Eugen Potoran, *Contribuții la istoria Revoluției din 1848-1849 în Bihor*, pp. 13-14. Apud: Iudita Călușer, *Op. cit.*, 2000, p. 214

¹¹⁵ Iacob Radu, *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari*, Tipografia Ateneul. Societate Anonimă, Oradea, 1930, p. 125

¹¹¹ Blaga Mihoc, *Valențele emancipării*, Editura Logos, Oradea, 2004, pp. 313-338

¹¹² T.V. Păcățianu, *Op. cit.*, p. 344-347. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 510-511

înconjurați de slavi, și de aceea, românii și maghiarii numai prin luptă comună și solidară își pot apăra existența. Nici nu cer maghiarii să ne renegăm originea și limba, din contră, ne asigură toate mijloacele ca să ne-o cultivăm. Deci, liniștiți fiind în această privință, să ne nisuiim a ne iubi reciproc și a le învăța limba, cum și ei bucuroși o învață pe a noastră”¹¹⁶. Dovada cea mai elocventă a diferenței de opțiune ce se născuse între clerul superior și restul mirenilor ne este oferit de profesorul Alexandru Roman. Evenimentele anului 1848 îl găsesc la Liceul din Beiuș, unde se opune cu succes tentativelor întreprinse de guvernul revoluționar maghiar de a înlocui latina, limba de predare, cu maghiara, trecând astfel peste recomandarea episcopului.

După alegerile pentru desemnarea deputaților în „Adunarea țării”, desfășurate în iunie 1848, scrutin în urma căruia au fost promovați și doi români bihoreni, Ioan Dragoș, ales în cercul electoral Beiuș și Ioan Gozman, în cercul Ceica, Vasile Erdelyi a revenit cu circulara din 17 iunie, prin care preoțimea unită era invitată să dezbată, în cadrul sinoadelor districtuale și prin intermediul unor conferințe, un program de 26 de puncte, referitor la revoluție. Documentele oficiale care ar fi putut evoca această acțiune nu s-au mai păstrat, așa încât o analiză a conținutului dezbaterilor pe marginea informațiilor despre atitudinea populației de rând nu este posibilă¹¹⁷.

În schimb, documente colaterale, întocmite de autoritățile ecleziastice, vin să completeze acest gol. „Proclamația de la Sarcău”, întocmită în comun de preoții români uniți și ortodocși din arhidiaconatul Sfârnașului, la 12 iunie 1848, demonstrează adevărata stare de spirit care domnea în satele românești, total diferită de imaginea care răzbate din documentele oficiale ale ierarhilor celor două biserici¹¹⁸. Prin principiile enunțate în conținutul proclamației, în spiritul ideilor de libertate și egalitate, semnatarii au dat dovadă de o înaltă conștiință națională. Diferite sunt și mijloacele propuse de aceștia. În locul pasivismului și moderației, recomandate de superiorii lor, preoții își îndeamnă mirenii să vină la Oradea, pentru a se sfătui și pentru a elabora un program politic menit să fie înaintat Dietei, care urma să fie convocată în curând, și de a cărei

hotărâri „mult depinde soarta fiecărui concivic”¹¹⁹. Textul proclamației a fost tipărit în 50 de exemplare, care urmau să fie difuzate în toate protopopiatele celor două biserici românești din spațiul Crișanei. Numai câteva exemplare au ajuns însă la destinațiile propuse, restul fiind confiscate.

„Numai noi – se spune în proclamație – pe care soarta și virtutea nemuritorilor noștri protoepiscopi ne-au pus în starea de a ne câștiga – și credem că cu puțină excepție, cei mai mulți ați umblat în cariera ce duce la lăcașul muselor, la tesaurul științelor – noi dormim somnul unei morți morale și eterne, noi zacem într-una apatie înfiorătoare pentru tot deșteptul fiu a unei națiuni atât de asuprite ! (...) Noi, a căror faciende sunt miliarde, noi, a căror necesele sunt înecătoare, noi, care spre scandalul lumii, încă nici un semn de existență națională română nu am dat lumii, noi, care în beneficiul națiunii române, în respect către alți frați ai noștri români, în cel mai mare grad ne îngrășiem, noi, despre soarta națiunii noastre nimic cugetând, cu cea mai mare ingratitudine ne saturăm și dormim !”¹²⁰. Ioan Munteanu, principalul artizan al proclamației, împreună cu semnatarii documentului au fost chemați la ordine de către episcop. care le-a cerut să se căiască pentru rătăcirea lor.

La fel de consecventă s-a dovedit și elita Bisericii Ortodoxe, care și-a menținut și ea poziția pro-maghiară. Grăitor este în acest sens răspunsul, din iunie 1848, dat mitropolitului sârb de la Carloviț, care îi invita pe români să se alăture rezistenței anti-maghiare ridicată de sârbi. „Această proclamație – se spune în răspuns – noi o reprobăm și nu o primim, glasului ei nu-i urmăm, și nici într-un chip nu ne lăsăm seduși pe căi rătăcite. Dimpotrivă, atât proclamația, cât și scrisoarea cu care ni s-a trimis nouă, ca pe niște mijloace prin care s-a intenționat conturbarea relațiilor pacifice cari au existat între unguri și români, începând de la anul 1848 le vom depune în mâna comitelui suprem al comitatului, ca probă învederată a patriotismului nostru. Noi ținem morțiș de declarațiunea care am făcut-o înaintea înaltului guvern național al țării, și rămânem credincioși aceluia, în firmă speranță că justele noastre postulate se vor realiza pe calea legislației publice”¹²¹.

Reacția nu a fost de loc întâmplătoare. Ea venea ca răspuns la refuzul mitropolitului Rajacici, de a convoca congresul românilor la Timișoara,

¹¹⁶ *Ibidem*, pp. 128-129

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 116

¹¹⁸ Semnatarii „*Proclamației de la Sfârnaș*” au fost preoții: Ioan Munteanu din Sarcău, Ioan Popdan din Sârsig, Vanc Vasile din Sfârnaș, Samuil Vulcan din Sânlazăr, Porumb Dumitru din Sacalasău și Oros Dumitru din Fegernic. Apud: Iudita Călușer, *Op. cit.*, p. 220

¹¹⁹ AN-SJBh, fond *Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dosar 1337. Apud: Iudita Călușer, *Op. cit.*, p. 219

¹²⁰ *Ibidem*

¹²¹ Hegyesi Márton, *Biharvármegyey 1848-1849-ben*, p. 185

chiar dacă desfășurarea acestuia primise girul favorabil al ministrului Eötvös, întărit și de atitudinea episcopului Timișului, Pantelimon Jivcovi, care recomanda, din prudență, amânarea lui¹²². Încrezătoare în promisiunile ungarilor, Parohia Ortodoxă din Oradea a trimis la Pesta o delegație condusă de Emanoil Gojdu pentru a prezenta guvernului nemulțumirile, dar și cererile românilor.

Lucrările „Adunării țării” s-au deschis la 5 iulie 1848. Printre legile votate cu această ocazie s-a numărat și cea care consfințea alipirea Transilvaniei la Ungaria. Față de hotărârile de anexare anterior pronunțate în dietele de la Pozsony și Cluj, hotărârea sancționată de acest for se bucura de o legitimitate sporită, conferită de votul deputaților țării, mandatar ai „voinței poporului”. Era vorba, cu siguranță, de voința poporului maghiar, nu și de cea ferm exprimată de poporul român la Marea Adunare Națională de la Blaj, care respingea o atare anexiune teritorială. Elaborarea acestui act se făcea în timp ce la Innsbruck aștepta o delegație românească, condusă de Andrei Șaguna, să intre în audiență la împărat, pentru a obține tocmai zădărnicierea planurilor ungurești. Așa după cum se relata în paginile ziarului vienez „Wiener Zeitung” din 29 mai/10 iunie 1848, în petiția lor românii își manifestau speranța că împăratul Ferdinand „care ocrotește pe copiii săi cu aceeași dragoste, nu va accepta, ba chiar nu va tolera ca în epoca acțiunilor libere, legale, să se dea o lovitură de grație într-un mod barbar și revoltător drepturilor naționale ale neamului românesc”¹²³.

Intransigența revoluționarilor maghiari și-a făcut simțită prezența în scurtă vreme. Samavolniciile săvârșite împotriva populației românești, materializate prin bătăile, arestările și pedepsele privative de libertate administrate celor care refuzau să se supună legislației revoluționare, atât înainte, cât și pe timpul alegerilor din iunie, au început să atingă proporții de masă în lunile următoare, transformându-se într-un fenomen general. Teroarea a fost de acum încolo nota dominantă a comportamentului statului revoluționar, aplicată prin intermediul tribunalelor statariale, înființate la 20 iunie 1848, instanțe care au primit odiosul nume de „tribunale de sânge”. Întreaga lor activitate se rezuma la eliminarea adversarilor și a potențialilor adversari ai revoluției, iar din 11 iulie, odată cu intrarea în

vigoare a „Legii Recrutației”¹²⁴, în vizorul acestor foruri justițiare au intrat defecții, cei care refuzau încorporarea în armata revoluționară, majoritatea români.

Măcelul de Mihalț¹²⁵, din 21 mai/2 iunie 1848, când detașamentul secuiesc a deschis focul asupra țăranilor români care intraseră pe moșia grofului Esterházy, ucigând doisprezece și rănind nouă, a fost una dintre primele acțiuni criminale săvârșite de trupele revoluționare¹²⁶. Ea s-a vrut a fi o acțiune de forță, de intimidare, pentru ca populația să fie pusă în gardă că nu se glumește. Efectul a fost însă contrar, căci împilată cu abuzuri similare, populația românească din zonele montane, mai ales din satele exploatare aurifere de la Roșia Montană, Baia de Criș, Abrud, Câmpeni, Zlatna, a trecut la organizarea unor „miliții cetățenești”¹²⁷, la început, și a unei armate revoluționare românești, mai târziu. Exemplul lor a fost preluat și de muntenii din părțile Clujului și de cei din comitatul Zarand, care s-au raliat acestui nucleu de putere, oameni care, sub conducerea eroului național, avocatul Avram Iancu, vor devenii actorii epopeii românești de la 1848-1849.

După cum era de așteptat, încorporarea forțată a românilor în armata revoluționară, ordonată la 11 iulie 1848, a trezit opoziția populației românești, manifestată cu pregnanță în lumea satelor. În numărul 56 al Gazetei de Transilvania, George Barițiu relatează că „maghiarii măcelăreau cu cruzime barbară pe români”, dând exemplul preotului din satul Margine, a judeului din Popești și a unui țăran slovac din aceeași comună – la care, adăuga el – „mai mulți preoți și tineri, puțin de nu-și aflară și ei aici moartea”¹²⁸. Ioan Munteanu, artizanul „Proclamației de la Sarcău”, cunoscut pentru vederile sale naționale, s-a numărat printre primii români luați în colimatorul tribunalelor statariale. Pentru a-l feri de rigorile legii marțiale, sau poate pentru a-l pedepsi, episcopul Vasile Erdelyi îl va trimite ca preot militar, „capelan castrens”, pentru a servi soldaților

¹²⁴ Legea prevedea chemarea sub arme a unui număr de 200.000 de bărbați și alocarea sumei de 42 milioane de florini pentru nevoile apărării – n.n. A.Ț.

¹²⁵ Localitate situată lângă Alba Iulia – n.n. A.Ț.

¹²⁶ Gheorghe Barițiu, „Causa Mihalțului”, în ziarul „Foaie pentru minte” nr. din 5/17 iulie. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 576-578

¹²⁷ Raportul consilierului și administratorului Domeniilor Zlatna, Johann von Nemegyei, către vicecomitele Tazaurariatului, din 23 mai/4 iunie 1848. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 578-580

¹²⁸ Ziarul „Gazete de Transilvania” nr. 56/1848. Apud: Gheorghe Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, Brașov, vol. I, 1993, p. 229

¹²² I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, București, 1968, p. 46-51. Apud: Nicolae Bocșan, Ioan Popovici, *Op. cit.*, 2000, p. 364

¹²³ Ziarul „Wiener Zeitung” din 29 mai/10 iunie 1848. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 570-572

de origine română înrolați în armata revoluționară. Aceeași soartă a împărțit-o și preotul Ioan Cristian. Ambii vor dezerta la ivirea primei ocazii, iar ulterior vor relata despre atrocitățile făptuite de unguri¹²⁹.

În ce privește participarea bihorenilor la luptele angajate de armata revoluționară maghiară, aceasta a fost împărțită. Localitățile plaselor din nordul comitatului, unde populația maghiară era mai bine reprezentată, și bineînțeles orașul Oradea, au răspuns ordinului de mobilizare lansat de guvern. De voie, de nevoie, printre recruți s-au aflat și români. Se apreciază la 4.475 cifra românilor prezenți în subunitățile militare, înrolarea lor fiind făcută în cele mai multe cazuri nu din convingere, ci sub amenințare, opțiunea politică a populației de rând fiind diametral opusă celei îmbrățișate de elita ei¹³⁰. Dintre cei înrolați alături de honvezii lui Kosuth, s-au afirmat locotenentul Petruș Ioan¹³¹, sublocotenentul Véghsö Gellert din Beiuș¹³² și fruntașii Cioban Teodor, Damian Iosif, Mărcuț Vasile, Milea Ștefan, Bogluț Simion, Purge Vasile etc. toți din Regimentul 3 Vânători, precum și Mile Darius, Stupa Teodor și sublocotenentul Paul Pop de Popa din Beznea¹³³, din Regimentul 55 Honvezi. În ce privește entuziasmul românilor înrolați cu forța de către unguri, este grăitor raportul maiorului Szépsögi, în care prezintă situația dezertărilor petrecute în batalionul său. Din cei 26 de dezertori, șaptesprezece erau români.

Pe de altă parte, dacă dăm crezare mărturiilor sublocotenentului Paul Pop de Popa, sub rezerva imprimată de atitudinea sa filo-maghiară, cel puțin recruții români din Oradea ar fi fost cei care s-au afirmat într-un mod exemplar în luptele angajate de armata revoluționară împotriva trupelor austriece și rusești. Acest lucru vine să confirme încă o dată deosebirea de opțiune

existentă între cele două tabere românești, cea a intelectualității ardelen, convinsă că numai sub auspiciile Casei de Austria pot fi materializate dezideratele naționale, și cea a elitei românilor din comitatele ungurene, care, raportându-se la realitatea momentului, vedeau soluționarea problemei numai pe calea conlucrării solidare cu maghiarii. Iată cum descria Paul Pop de Popa dilema românească:

„Când au izbucnit revoluțiile în Banat și Ardeal, am declarat în adunarea noastră (a studenților) că binele patriei depinde de solidaritatea naționalităților, îndeosebi a Românilor și Ungurilor. Binele public rezultă din colaborarea strânsă a cetățenilor de diferite limbi ai patriei. Lozinca tinerimii din Oradea a cutreierat ca fulgerul împrejurimile, și aici în Bihor a avut drept rezultat că poporul român și maghiar s-au întrecut în a se înrola sub steagul tricolor pentru apărarea patriei comune. S-au format batalioane după batalioane, și Românii s-au luptat ca tovarăși credincioși de arme alături de honvezii maghiari. Cea mai mare parte a Românilor, cu excepția celor din Ardealul înșelat, și-au luat partea din războiul pentru libertate. Au fost multe batalioane în care soldații, negradații, subofițerii și ofițerii au fost în majoritate Români. Așa a fost Batalionul 55 Honvezi, care de la Ciucea până la Turnu Roșu a luat parte în toate luptele din Ardeal, și care, prin conduita bravă și disciplina sa, a fost trupa favorită a bătrânului Bem. Nu vorbesc din auzite sau citite, ci ca participant la faptele de arme ale Batalionului 55 Honvezi. Ca Român, și eu am luptat sub comanda lui Bem”¹³⁴.

În schimb, locuitorii satelor din plasele sud-estice ale comitatului, Beiuș, Tinca, Beliu și Salonta, aproape exclusiv români, cu greu au putut fi cooptați în unitățile maghiare, aceștia arătându-se deosebit de ostili cauzei revoluției. Nu întâmplător în aceste zone au funcționat și tribunalele revoluționare maghiare ad-hoc, organizate la Gurbediu, Beliu, Beiuș, Vașcău și Aleșd, adică în vecinătatea spațiului controlat de revoluționarii lui Avram Iancu. În lista celor condamnați la moarte și executați de aceste instanțe s-au numărat Pușcaș Gavril și Pușcaș Alexandru din Căuașd, Panea Petru din Tulca, Forloge Vasile din Pietroasa și Bonduraș Mihai din Chișcău¹³⁵.

Numărul martirilor români din Bihor va crește după momentul în care episcopul Andrei Șaguna, în urma insistențelor sale intervenții de la

¹²⁹ Iudita Călușer, *Op. cit.*, p. 236

¹³⁰ Gheorghe Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă, Brașov, vol. II, 1994, p. 403

¹³¹ *Monitorul Oficial* nr. 157/1849

¹³² *Idem*, nr. 25/1849

¹³³ *Paul Pop de Popa* (Pavel Papp), fiu de învățător, s-a născut la 17 decembrie 1827 în satul Beznea, (plasa Aleșd din comitatul Bihor). În 1848, elev fiind, s-a înrolat voluntar în Batalionul 55 Honvezi, unitate alcătuită majoritar din români. S-a afirmat lupta de la Sibiu, din 21 ianuarie 1849, fiind înaintat în corpul ofițeresc. După capitularea de la Șiria emigrează. A participat apoi la Războiul din Crimeea și la cel de independență al Italiei, obținând gradul de colonel. La bătrânețe s-a retras în orașul italian Chiavari, de unde întreținea bune legături cu Kosuth, pe care-l și vizitează în mai multe rânduri la Torino. A corespondat permanent cu ziarele maghiare din Oradea. Apud: Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937, pp. 22-23

¹³⁴ Ziarul „Nagyvárad” nr. 325 din 23 noiembrie 1892. Apud: Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937, p. 23

¹³⁵ Teodor Neș, *Op. cit.*, p. 24

Innsbruck, obținea de la împărat promisiunea introducerii unui proiect de lege pe ordinea de zi a următoarei diete, proiect „menit a liniști pe români cu privire la naționalitatea lor și școlile lor naționale”¹³⁶. După cum reiese din documentele obținute de la diferite parohii către protoprezbiterul ortodox al Oradiei, Atanasie Boțco, în urma anchetei ordonate în 1850 de Dieceza Aradului, preoțimea a ascultat îndemnul lansat de Șaguna de a sfătui populația românească să rămână fidelă împăratului, iar nu Revoluției maghiare. Pe baza mărturiilor obținute, „lipsă fiind, în chip de document, pentru viitorime a se păstra în Arhivul Diecezan”, arhimandritul arădean Patrachie Popescu intenționa să întocmească o lucrare monografică referitoare la „toate daturile câte s-ar pute cunoaște despre suferințele, pătimirile și jertfele care pe poporul român de religia răsăriteană cu fatalitățiunea turburărilor din anii 1848 și 1849 [ce] l-au ajuns”, cu scopul de a dovedi împăratului loialitatea națiunii române pentru Casa de Austria. „Am pre Preacinstită Domnia Ta a te provoca și respective a-ți încredința – glăsuia arhimandritul în circulară – ca cu ajutorința susmanuatei preoțimi, întru aceea să puie necruțată osteneală, ca în Protoprezbiteratul Domniei Tale, toate acelea, de toată vrâsta, de amândouă seculurile și de fieștecare naționalitate aflătoare individuri, care sub revoluție, în orice chip au pătit, precum și deosebi acele care tot pre acel timp, prin puterea răsculată s-au ucis”¹³⁷.

O importantă mărturie asupra stării de spirit ce domnea în satele românești din zona Beiușului ne vine din partea preotului Melentie Popovici din Dumbrăvița de Codru, care în raportul înaintat la forurilor ortodoxe de la Oradea, surprindea ambele aspecte solicitate în anchetă. Acesta relatează cum, în același chip în care au procedat și alte fețe bisericești, la rândul său și-a sfătuit mirenii să nu se angajeze în planurile aventuriste ale maghiarilor, mai ales după decretarea mobilizării generale. „În toate orașele și satele care au fost în mâinile Rebelilor, dându-se aceia poruncă ca tot omul cu mână armată să se rescoale împotriva vrăjmașilor, care poruncă sosind și în parohia mea din H[eves] Dumbrăviță – spune preotul – eu poporenilor miei acel sfat le-am dat, ca credința care o au avut până acumă cătră Împăratul și Casa Austriacă, și de acum înainte să o păstreze și de nimene a se amăji să nu se lese, căci

unii ca aceia amăjitori sânt iei însuși vrăjmaș, și cum că aceia nu poate fi ca Împăratul lejuir, de subpușii săi să nu se recunoască de capul și ocârmuitoriul Țării”¹³⁸.

Într-un alt raport, preotul Mihai Horja din Fonău confirmă și el existența aceluiași curent de nesupunere în rândurile românilor, curent cultivat de clerul de la sate. „După cuprinsul curentului episcopesc, ca să nu ascultăm de turburătorii de pace carii voiesc a ne amăji – relatează preotul – poporenilor miei, acela sfat și îndemn le-am dat, să nu se supuie poruncii stăpânitorilor de atunci, adică, să nu se răscoale în contra preabunului nostru împărat, ci să fie cătră el cu credință și inimă adevărată, așteptând porunca lui”¹³⁹.

Numărul militarilor desfășurați în zona Beiușului în toamna anului 1848 s-a ridicat la 13.000, cifră surprinsă într-un document referitor la strângerea daniilor din satele protopopiatului, cantonați aici cu scopul de a împiedica extinderea acțiunilor armate antiungurești derulate de Avram Iancu în Apuseni, dar și pentru a menține și întreține blocada instituită asupra taberei moșilor. În scrisoarea adresată Consistoriului, economistul Ioanea Popoviciu, pentru a-și motiva neputința colectării birurilor respective, ținea să informeze înaltul for „cum că în Protoprezbiteratul Beiușului, în anul 1848, au fost prin satele de acolo 13.000 de rebeli înarmați și orânduți, și aceștia mai toate bunurile preoților și a lăcuiitorilor le-au consumat”. Situația s-a perpetuat până în a doua jumătate a anului 1949, când – se precizează în scrisoare – „începând din luna lui august, toate bandele sub numele lui Koșut fugind”, situația s-a mai îmbunătățit, însă insignifiant. Populația se afla într-o situație economică jalnică, atât de sărăcită din pricina operațiunilor militare, încât până și economistul se plângea „acum prăcum și ne hărănim numai cu niște dăraburi, sau mai bine zicând cu niște petece de dăraburi, de e dor omului până vede o bankă întreagă”¹⁴⁰.

Lucrurile s-au precipitat și mai mult după convocarea celei de a treia adunări populare de la Blaj, în septembrie, la care a participat și Avram Iancu însoțit de țărani români, organizați militar de data aceasta, pentru a protesta încă o dată împotriva anexării Transilvaniei și a regimului instaurat de guvernul maghiar. Evenimentele au început să se deruleze de aici încolo în direcția subminării oricărei punți de dialog între partea maghiară și cea română. Regimul de teroare, aplicat românilor cu scopul de a-i aduce sub

¹³⁶ *Preaînalta Rezoluție orală la a doua petiție a delegației române condusă de episcopul Șaguna, 23 iunie 1848*. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 583-584

¹³⁷ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1850-1851, f. 110

¹³⁸, *Ibidem*, f. 103

¹³⁹ *Ibidem*, f. 144

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 106

ascultare, a transformat teritoriul Ardealului, dar mai ales zona Carpaților Apuseni, într-un adevărat teatru de război. Pe 12 septembrie 1848, un detașament mixt, alcătuit din secui, unguri și polonezi, a trecut prin foc și sabie pe țăranii din comuna Luna¹⁴¹, omorând 30 de români¹⁴². În loc să pondereze zelul militarilor, la 10 octombrie, același an, Kosuth lansează înfricoșătorul apel „Luați sama fraților români !”, în care, după ce trece în revistă tagma „de ucigători ai bunilor săi frați maghiari”, adică sârbii, sașii, croații și românii, proferează o serie de amenințări la adresa tuturor acelor care nu se vor supune comandamentelor revoluției:

„Deci dară, înaintea căruia e prețuită viața și averea – se recomandă în finalul apelului – acela să asculte cuvântul acesta mai de pre urmă, care purcede din inimă voitoare de bine; căci care nici aceasta nu voiește a înțelege, acela groaznic se va pedepsi. Pământul i se va lua și se va împărți între credincioșii fii ai patriei, iară dânsul va pieri de mâna gealatului (hoherului) și cu moarte de sabie. Luați dară sama, fraților români, ca să nu provocați asupra voastră ceasul pedepsii ! Fiți credincioși, pacinici și fii iubitori de pace ai acestei țări, și frați adevărați maghiarilor, carii au împărțit cu voi ominește toate bunătățile și drepturile libertății”¹⁴³.

În decembrie 1848 intră în Oradea generalul József Bem în fruntea armatei revoluționare. Recrutările au continuat să se desfășoare acum la o scară mult mai largă, însoțite, după cum era de așteptat, de o întreagă paletă de manifestări ostile din partea românilor și, de bineînțeles, măsuri coercitive din partea autorităților maghiare.

Același preot din Dumbrăvița de Codru, Melentie Popovici, relatează în raportul său despre dimensiunile refuzului populației din satele sud-bihorene de a se prezenta la recensământul ordonat de administrația comitatensă în vederea înrolării, precum și despre intervenția armatei maghiare. Referindu-se la efectele îndemnului transmis de Șaguna, preotul povestește: „Aceasta sămânță, prin mine și alți preoți mie asemenea sămănată, au și avut acel efect, cum că satele de prin prejur, vreo 6, nu au vrut să meargă unde au fost rânduiți; înaintea Feuișpanului nu s-au dat sub conscriere; când au venit afară perzekutorii, clopotele într-o ureche bătându-se, au fost

întărâtați și nici au fost în stare ceva a face, până ce apoi au venit asupra noastră cătane, care văzându-le a fi regulate, ș-or plecat capetele”¹⁴⁴. Autoritățile militare au operat arestări în satele răsculate. Primii au fost ridicați preoții, semnatarul raportului și confratele său din parohia Urvișului de Beiuș, pentru instigare la nesupunere, cărora le-au urmat mai mulți țăranii. „Însă eu, din jos subscrisul, și răposatul preot din B[elenes] Urviș, Ioan Pap – își continuă relatarea preotul – dimpreună cu mai mulți oameni mireni, am fost întră 130 de cătane întrarmate, pe jos hurțuliți din sat în sat în 8 zile, ca niște hoți și tâlhari, pe urmă ne-au dus la Orade”¹⁴⁵. Ajunși în reședința județului, arestații români au fost azvârliți în Penitenciarul comitatului, „Temnița Varmeghii”, fără a fi în prealabil judecați, unde au stat închiși „care mai puțin, care mai mult”, în vreme ce preoții au fost zăvorâți timp de două săptămâni în carcera pușcăriei, „egyes”, la eliberare fiind obligați să plătească câte 16 florini, cheltuieli de întreținere¹⁴⁶.

În condiții asemănătoare s-a derulat și drama preotului Mihai Horja din Forău, cu diferență că acesta, aflând că a fost denunțat autorităților pentru convingerile sale, nu a mai așteptat să fie ridicat de la domiciliu, ci s-a prezentat de bună voie în fața vice-comitelui, „și arătându-mă Chișișpanului de atunci, Ioan Gurzău – povestește preotul – în urmarea aceasta am fost judecat spre moarte; însă, așteptându-se lucrul sub levată, după ce 5 săptămâni de zile am suferit temniță, așa cât și mintea mi s-au clătit”¹⁴⁷. Pentru a-l scuti de regimul penitenciar, mirenii parohiei au solicitat eliberarea condiționată a arestatului, rămânând chezași că-l vor readuce la Oradea atunci când instanța va solicita acest lucru.

Un raport mai amplu asupra măsurilor dure dictate de puterea maghiară în această perioadă a fost întocmit de către Petru Pavel, „adjutant vițejud de nobil”, din Vașcău. Și acest martor ocular al evenimentelor din toamna anului 1848 își începe relatarea sa prin a sublinia orientarea pro-austriacă a românilor din plasele Beiuș și Vașcău. „Nenumărați concetățeni fură omorâți prin rebelanții maghiari – spune el – iară unii, neajungând în furia poporului maghiaru, prin guvernul lor nelejuitu, Ștatarialiter s-or pertractat; mulți, zicu dintre Români, s-oru jertvit viața pentru curtea Austriacă și pentru înălțatul împărat, că

¹⁴¹ Localitate în comitatul Turda – n.n. A.Ț.

¹⁴² Ziarul „Gazeta de Transilvania”, XI, nr. 74 din septembrie 1848. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, p. 900-902

¹⁴³ *Apelul lui Kosuth Lajos către români*. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 919-921

¹⁴⁴, AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1851, f. 103

¹⁴⁵, *Ibidem*

¹⁴⁶ *Ibidem*

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 144

rămasără neclătiți lui credincioși; însă puțini luând, afară dintre Români, mai toți făcură ceva mișcare, precum în toate părțile Române să declarară pe partea împăratului, și aceasta să adevări prin aceea că în toate locurile numai români fusără spânzurați”¹⁴⁸. La fel ca și în cazurile mai devreme prezentate, intelectualitatea rurală a fost și în aceste părți cea dintâi vânată de brațul justiției revoluționare, urmată firește de oamenii de rând. „Din ținutul Beinșu și a Vașcoului or fost prinși peste 30 de bărbați Români, nu numai, ci supt Ștatariu trași, între care fusără 3 preoți, preotul din Câmp, Fânață și Chișcohu, ba ce și eu singuru între aceiaș mă numără” – își continuă relatarea nobilul român¹⁴⁹.

Raportul este cu atât mai valoros, cu cât, pe lângă simpla depănare a cursului evenimentelor, mai surprinde și drama trăită de autorul său, aceea de se vedea obligat de către maghiarii să lupte împotriva rezistenței românești conduse de Avram Iancu. „Pe mine mă siliră rebelanții a prinde armă asupra fraților noștri Români din Zărand – povestește el cu durere, stare la care s-a mai adăugat și disperarea trăită în momentul în care un conațional l-a denunțat tribunalului pentru sentimentele sale filo-austriece – și mergând în anul 1848, Noiembrie, 5-a zi, până la Vașcoh, unde întâlnindu-mă cu Ioan Popovici (alias Jiroș) din Vașco, cu voarbele sale părtinitorii de rebelanți, într-u atâta mă adusă, cât mă declarai a fi credinciosu Maestătei Sale Înălțatului Împărat, și mai mult, socotindu-l ca pe grecu a fi și fielu într-u aceiaș parte¹⁵⁰ (...) mă dede sus, și mai nainte de incviziție prinzându-mă în Vașco, mă deteră supt paza loru – A[lso] fogmegek – mă băgară în feru, și așa mă dusără la Orade”¹⁵¹. La temnița din Oradea, omul a fost aruncat în aceeași celulă cu deținuți de drept comun, „34 de hoți și furi”, timp de nouă săptămâni, și nu s-a bucurat de un tratament mai deosebit de al acestora, în ciuda faptului că era intelectual. „Patul îmi iera tegla și piatra – povestește el – iar traiul vieții tot o formă cu aceloralaltă, adecă: *oțetu, piparcă, aiu și sare*, pe lângă prifonta¹⁵² ce căpătam, iară alte mâncări, ca la om mai literat, precum la captivii maghiari pentru bani s-o îngăduit, mie, dinpotrivă, nici pentru banii mei, nimic”¹⁵³.

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 110

¹⁴⁹ *Ibidem*

¹⁵⁰ Expresia „grecu a fi” este folosită cu sensul de ortodox – n.n. A.Ț.

¹⁵¹ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1851, f. 110

¹⁵² Lipie de făină sau mălai – n.n. A.Ț.

¹⁵³ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1851, f. 110

Episodul descris de semnatarul raportului evocă șirul de evenimente derulate în toamna anului 1848 în Țara Zarandului și în ținuturile limitrofe acesteia, pe fondul ofensivei declanșate de unguri pentru neutralizarea nucleului dur al rezistenței românești, ancorate în Apuseni. Considerăm ca fiind utilă o succintă prezentare a celor întâmplate, întrucât în operațiunile militare au fost angrenați și o serie de bihoreni. Într-un important document, intitulat „Descrierea întâmplărilor de la începutul revoluției în anul 1848 și 1849 în Protopresbiteratul Hălmagiu, care au pătimit poporul Român de către răsculații maghiari”, parohul Ioan Moga, participant la Marea Adunare Națională de la Blaj, relatează despre declanșarea atacului maghiar la 23 octombrie 1848, prin invadarea zonei de către „o trupă de 800 de răsculați sub comanda maiorului Gall, căreia i s-au alăturat unguri și jidani din comitatele Zărand, Arad și Bihor”¹⁵⁴. A doua zi, în cantonamentul pe care și-l stabiliseră în apropierea Hălmagiului, insurgenților li s-au mai alăturat – după spusele preotului – „alți honvezi și rebeli veniți din Șiria, Arad, Zărand, Sântana, Pâncota și Salonta”, pentru a înfrunta avanpostul românesc aflat sub comanda tribunului Alexandru Chendi, din Câmpeni, om de nădejde de-al lui Avram Iancu¹⁵⁵.

După ocuparea localității, rebelii s-au datat la abuzuri, comițând omoruri, jafuri și incendieri, iar în casa receptorului Brument Nicolae au instalat Curtea Marțială, care în aceeași zi l-a condamnat la moarte pe tribunul român și pe ajutoarele sale. În următoarele zile, teroarea s-a extins și asupra satelor din apropiere, pe măsura înaintării trupelor către Baia de Criș. „În 29 octombrie – povestește preotul – rebelii au jefuit pe românii din Hălmagiu de toate bunurile lor, până și de veștminte. Armata era urmată de jefuitori civili, meșteri ispani și notari, ba și jidovi din Salonta, Buteni, Beiuș și din alte sate ungurești până la Hălmagiu”¹⁵⁶. La 8 noiembrie 1848, în

¹⁵⁴ Printre localnicii care s-au alăturat armatei rebelilor sunt amintiți: „*Bett Ioșca, notarul Rurtan Elek, învățătorul Lakatos Iozef, frații Kadar, Stoica Giuri Bandi (calfă de prăvălie) din Hălmagiu, primpreotul Kriștiori Ioani, Kosma Karoly din Tălagiu, Benko Solomon ispravnicul jidovului Roth Ianoș, arendașul lui Hallaky Ferencz din Halmăgel, notarul Orban Lajos din Bontești, receptorul Nastroadini din Buteni, etc.* – despre care autorul spune că – *aceștia mergeau în fruntea trupei de răsculați, servind de călăuze și instigatori la atrocitățile la care au participat și ei în mod activ.* Apud: Revista „*Transilvania. Organ al Astrei*”, anul 74, nr. 1 din ianuarie 1943, Sibiu, p. 43

¹⁵⁵ *Ibidem*

¹⁵⁶ „*Statistica crimelor săvârșite de unguri în plasa Hălmagiu: în Aciuța, în octombrie 1848 - 7 bărbați împușcați; în Bănești,*

fruntea comitatului a urcat prefectul Ion Butean, secondat de căpitanul Petru Turbat. Cei doi vor organiza rezistența armată a românilor din zonă.

Revenind la situația din Bihor, trebuie să amintim că pentru raționalizarea și standardizarea acțiunilor de culegere a mărturiilor referitoare la pătimirile românilor, protoprezbiteratul orădean a întocmit un formular tipizat care trebuia să fie completat de preoții în a căror parohii s-au înregistrat samavolnicii făptuite de trupele revoluționarilor. Într-un asemenea formular este surprinsă telegrafic drama țăranului Panea Petru din Tulca, condamnat la moarte „Pentru că au strigat în biserică să nu ajute Dumnezeu la unguri – după care a adăugat – Să aducă sârbii, pe frații noștri, ei să stăpânească, că atuncea ne va fi bine”. Tribunalul statarial s-a pronunțat neiertător pentru delictul de instigare de care s-a făcut vinovat bietul om. „Și s-au judecat spre spânzurători – se relatează pe scurt – prin prezesul Bende Ercei, Jacob Mihai, și al doi, care judecată s-au dus în sfârșit, între Căvajd și Gurbediu în anul '848, luna octombrie, 28-a”. Moartea plugarului a adus cu sine și nenorocirea familiei sale, condamnată să trăiască în sărăcie, „căci au rămas muiera cu trei prunci”¹⁵⁷.

Aceeași soartă au împărtășit-o și frații Pușcaș Alecsandru, de 20 de ani, și Gavril de 21, slugi, „pentru că n-au lăsat pe al treelea frate să-l ducă ungurii cătană”¹⁵⁸.

Preotul Popa Petru, în vârstă de 60 de ani, din comuna N¹⁵⁹, din Protopopiatul Beiușului, a

fost executat „pentru că au îndemnat poporul să nu țină cu răsculații unguri”. În formular se consemnează că „s-au judecat prin județul de moarte sub presiunea lui N. N. pe spânzurători, ce s-au și dus în sfârșit în satul N”. Casa preotului ucis a fost jefuită apoi de soldații revoluționari, iar averile furate. La fel ca și în cazul plugarului din Tulca – se precizează în raport – „văduva cu 4 prunci în cea mai mare mizerie au rămas”¹⁶⁰. În aceeași localitate a mai fost ucis copilașul Codrean Ilie, în vârstă de numai șapte ani, despre care se menționează că „prin răsculata oaste maghiară s-au puscat, numai pentru aceea că au fost dintre cei credincioși împăratului în [satul] N”¹⁶¹, iar țăranul Țăgan Urs a fost arestat „pentru că au zis: să ajute D[umne]zeu împăratului” și apoi întemnițat „în prinsoare la Oradea Mare din 10 Maiu 1849 până la venirea oastei împărătești”¹⁶².

Preotul Dumitrie Bodie din Apateu amintește despre o altă execuție săvârșită în parohia sa. „După înalta poruncă pentru cei spânzurați, din fruntea Rebeliei ungurești, întâmplându-se acea primejdioasă și iute luare de viață – și la K[oroș] Apatî, pre un om de religie G[reco] N[eunită], cu numele Pater Moisie, carele, după cum se povestește, au avut vrâsta anilor săi 44. Apoi de viața lor jefuit în anul 1848, și după cum ni s-au dat înainte, ziua și luna au fost Octombrie 30 – Că[lindar] Nou, iar după al nostru 18 Octo[mvrie]. Fiind judecat de cei ce au fost pe acel timp în satul B[ihor] Boszormeny, mărturisesc supt scrisul”¹⁶³.

Jurații din comuna Petid relatează într-un memoriu despre nelegiuirile săvârșite în comuna lor de către trupele revoluționare împotriva unor țărani care au refuzat să se conformeze legilor impuse de guvernul maghiar. „În baiurile și răsculările trecute, prin Koșut făcute, pentru neplecarea poporului către cele poruncite și pentru nescierea deputatășilor în treaba polgariu – mărturisesc aceștia – s-au slobozit cătane pe satul nostru Petid, și au robit la cășile țării¹⁶⁴ cinci persoane de români, precum Pop Lazăr, cinci săptămânile, Pop Toader, cinci săptămâni, Opre Gheorghie, cinci săptămâni, Broștean Toader, șasă luni și cinci săptămâni, Pantea Gligor, trei luni și cinci săptămâni”. Doi dintre cei puși sub acuzare au

în iunie 1849 - 7 bărbați; în Bodești, în octombrie 1848 - doi bărbați; în Tohești, în octombrie 1848 - 6 bărbați, 3 femei și 9 prunci omorâți. în Ciuciu (Vârfuri), în octombrie 1848 - un bărbat și un prunc împușcați; în Țărmure, în martie 1849 - un bărbat și o femeie torturați și uciși; în Hălamgiu, în octombrie 1848 - 3 bărbați împușcați, din care Olariu Nicolae și Neamțu Ștefan executați prin sentința Statariului, iar în aprilie 1849, 9 bărbați, dintre care unul împușcat iar 8 omorâți în mod barbar; în Hălmăgel, în octombrie 1848 - 30 bărbați, 10 femei și 3 prunci, dintre care 5 spânzurați, 22 împușcați și 16 măcelăriți și trunchiați; în Lunșoara, în martie 1849, Pavel Simian condamnat și executat prin Statariu și doi bărbați omorâți; în Pleșcuța, în martie 1848 - 2 bărbați spânzurați; în Poienari; în octombrie 1848 - 2 preoți din localitate, condamnați prin Statariu și apoi omorâți, iar 3 bărbați împușcați; în Tălagiu, în aprilie 1849 - 3 bărbați omorâți; în Tărnăvița, în martie 1849 - un bărbat spânzurat, fără judecată”. Apud: Revista „Transilvania. Organ al Astrei”, nr. 4 din 15 februarie 1871

¹⁵⁷ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 34/1848-1850, f. 143

¹⁵⁸ *Ibidem*

¹⁵⁹ Nu am reușit identificarea localității, în document fiind înscrisă numai inițiala «N». Documentul este parte componentă a unei corespondențe mai largi purtate cu Protopopiatul Beiușului, situație care conduce la prezumția

că ar putea fi vorba despre o parohie din această jurisdicție – n.n. A.Ț.

¹⁶⁰ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 34/1848-1850, f. 202

¹⁶¹ *Ibidem*

¹⁶² *Ibidem*

¹⁶³ *Idem*, dosar 37/1851, f. 112

¹⁶⁴ Închisori – n.n. A.Ț.

reușit să se sustragă pedepsei fugind. În consecință, bunurile lor au fost jefuite. „Guț Lazăr, de frică s-au dat în laturi, de nu s-au putut prinde – se spune în memoriu – însă ce au aflat la el sau la casa lui, atunci toate le-au răsipit cotunele, adică: 1 junincă, 5 cară de lămne, 2 cară de pae, 1 clisă mică, fărina ce s-au aflat la casă, așijderea și Domuța Vasilie, au răbdat aceașe pagubă”¹⁶⁵.

Într-o corespondență din zona Vașcăului, în legătură cu cercetarea disciplinară pornită pe seama comportamentului preotului Grigorie Popovici din Sohodol, se face referire la împușcarea a cinci persoane din această localitate în timpul revoluției¹⁶⁶.

Mutat la Debrețin la 1 ianuarie 1849, după înfrângerea rezistenței maghiare și ocuparea Pestei de către armatele austriece, guvernul revoluționar ungar a căutat să întrețină bune raporturi cu grupul „oportuniștilor”, din elita românească adeptă a programului Revoluției. În sfera acestor relații se înscrie și aprobarea oferită Bisericii Ortodoxe de a organiza și ține un sinod diecezen.

Lucrările sinodului, convocat de episcopul Gherasim Rațiu s-au desfășurat la Chișineu-Criș. Din partea Revoluției maghiare a participat Ioan Dragoș, în calitate de comisar guvernamental. Sinodul a fost condus de Iosif Popoviciu, protopop de Peștiș, ales președinte al lucrărilor, Dumitru Haica, primarul Aradului, președinte mirean, Ioan Papp „Füstös” (unchiul lui Aurel Lazăr – n.n. A.Ț.), protopopul Beiușului, secretar, și Gheorghe Popa de Teiuș, avocat¹⁶⁷. Sinodul a votat încredere în guvernul revoluționar maghiar, iar pe postul episcopului arădean Gherasim Rațiu, bolnăvicios, a fost numit ca episcop-vicar interimar, Ioan Chirilescu, parohul din Talpoș¹⁶⁸. Acesta din urmă îmbrățișa aceleași convingeri cu ale celorlalți participanți, fiind preferat bătrânului episcop, „morbos”¹⁶⁹, ce se dovedise oscilant în raporturile cu sârbii.

¹⁶⁵ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1851, f. 111

¹⁶⁶ *Ibidem*, f. 316

¹⁶⁷ Dintre bihoreni participanți la Sinod, amintim pe: protopopii Athanasie Boțco, Iosif Popoviciu și părintele Rațiu, administratorii protopopești Ioan Papp, Simion Bica, Ioan Bodea și Gavril Netea (Nettyö) și mirenii Ștefan Boroș, avocat, Martin Boțoc, Gheorghe Fonnai, Mihai Fericeanu, Teodor Lazăr (tatăl lui Aurel Lazăr – n.n.), avocat și secretar al Consistoriului din Oradea, Emanoil Mag, Petru Paul, avocat, Mihail Stupa, Moise Vid, Nicolae Jiga, directorul școlilor din Oradea, Ioan Ioanovici, primpretor, Ioan Poinar și Demetriu Costa, consilieri municipali – n.n. A.Ț.

¹⁶⁸ Atanasie Șandor, *Studiu evenimentelor din părțile Aradului și Banatului între 1848-1849*. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 1070-1071

¹⁶⁹ bolnăvicios – n.n. A.Ț.

Spre bucuria participanților, la încheierea lucrărilor, deputatul Ioan Dragoș a dat citire rezoluției guvernului prin care și clerul ortodox devenea beneficiarul remunerației salariale, „subzistența în bani gata”, asemenea preoților celorlalte confesiuni¹⁷⁰. O primă tranșă se cifra la suma de 117.600 florini și 48 creițari, din care 39.341 florini și 35 creițari trebuiau distribuiți în parohiile despărțământului Arad prin Cuciuba Mihail (Kútsuba Mihál), prim-avocat al comitatului Arad, iar 78.259 florini și 13 creițari, în parohiile despărțământului Oradea Mare, prin Stupa Mihail (Sztupa Mihál), judecător șef¹⁷¹.

În spatele generosului cadou oferit Bisericii Ortodoxe, în realitate, guvernul maghiar a urmărit să câștige de partea revoluției cel mai important segment al populației românești, țăranimea, prin intermediul preoțimii, intelectualitatea de prim rang a lumii rurale. Acțiunea, dincolo de „bunele intenții”, poate fi încadrată lesne în gama mijloacelor utilizate de unguri, în cazul de față de atragerea a clerului pentru cauza revoluției. La un an după înăbușirea revoluției, protoprezbiterul Oradiei a putut constata această realitate prin intermediul unei anchete. El a solicitat protopopilor din subordine să întocmească câte o lucrare statistică spre a putea cunoaște „ce plată au căpătat de la Cârma Revoltată pe tot anul (bani buni)” parohii din jurisdicția fiecăruia. În arhiva Episcopiei Ortodoxe s-au depistat numai două astfel de lucrări, prima oglindind situația din Protopopiatul Peștișului, a doua din Protopopiatul Beiușului, fiind posibil ca celelalte protopopiate să nu fi răspuns.

La 25 aprilie 1850, Arsenie Adamovici, protopopul Beiușului, raporta că a reușit să monitorizeze 45 dintre parohiile de sub ascultarea sa. Preoții acestora primiseră sume cuprinse între 200 și 367 de florini, totalizând 15.015 florini. Într-o anexă a raportului, intitulată „De a să lua samă !”, protopopul amintea că nu a putut rezolva integral sarcina primită, fie din pricina transferului unor preoți la alte parohii, fie din cauza relei voințe manifestate de unii dintre parohii chestionați. „Pentru Parohia Beiușului, preoții care or primit de la partea revoluționară bani, eșind din posturile lor și mutându-se la alte posturi, nu să poate ști câți bani or primit pentru această parohie” – sau – „Pentru Parohia Gurbeștilor, preotul de acum nu au căpătat bani, fiind în timpul revoluției parohia vacantă” – relata Adamovici pentru prima situație.

¹⁷⁰ Atanasie Șandor, *loc cit.* Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, pp. 1070-1071

¹⁷¹ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1848-1852, f. 133

Îndărătnic s-a dovedit preotul Ștefan Făt din Josani-Forău, care „nu au poftit să descopere cât au primit” și preotul Vasile Popa din Urviș, în vreme ce preotul Nicodim Miron din Tărcăița „au dat răspuns că nu-i poruncă de la S[fântul] Consistoriu ca aceasta să arate protopopului; apoi iar întoarce stilul, zicând că nu vre a minți, căci a uitat; Individumul acesta și să vede că numai de glumă sau de jucărie au de bojocură primește poruncile lui trimise” – adăuga protopopul. Preotul din Sighiștel a refuzat să primească bani, iar în Prisaca nu existau ortodocși pe timpul revoluției¹⁷².

Eforturile maghiarilor de a atrage de partea lor populația românească, prin subvenții bănești ori prin violență, erau acum tardive. Rezolvarea cererilor formulate de naționaliștii români, cu tot caracterul lor minimal, fusese amânată la nesfârșit. Chiar dacă populația nu simpatiza cu ideile mișcării naționale sârbe, ea începuse să manifeste o tot mai sinceră admirație pentru rezistența opusă armatelor revoluționare maghiare. Noua Constituție imperială, din 4 martie 1849, prin care s-a dat satisfacție pretențiilor sârbești, sancționându-se înființarea Voievodinei, confirmarea mitropolitului Rajacici ca patriarh și a colonelului Suplicaț ca voievod, au avut un puternic efect asupra atitudinii viitoare a românilor din comitatele extra-carpate. Singurul câștig resimțit de români se limita la anularea hotărâri de anexare a Transilvaniei de către Ungaria. Ardealului i se stabilea regimul de provincie administrată de Coroană, însă actul fundamental al imperiului conținea o serie de anomalii. Comitatele Caraș, Severin, Timiș și Torontal erau încorporate Voievodinei Sârbești, iar Aradul, Bihorul, Sătmarul, Ugocia și Maramureșul rămăneau în Ungaria.

Episcopul Andrei Șaguna s-a străduit fără izbândă, în februarie 1849 la Olomütz, să obțină trecerea acestor comitate în spațiul Transilvaniei. Eforturile sale au fost repetate și de episcopul Vasile Erdely în ianuarie 1850 la Oradea, însă fără nici un rezultat. Chiar și în această stare de criză, urgia maghiară a continuat să se manifeste neîngrădit.

Protoprezbiterul Atanasie Boțco a întocmit personal, în 27 decembrie 1849, o evidență a deținuților români găsiți de către el în temnița Oradiei, după alungarea rebelilor din oraș. Sub titlul „Pentru că n-au vrut să aibă și să se scrie de Purcării, au căpătat Robii în anul 1849”, sunt înregistrați: „din Cheșe: a) Irimie Teodor – 7 luni și 1 săptămână egyes¹⁷³, b) Ban David – 7 luni și 1

săptămână egyes, c) Hididiș Flore – 7 luni și 1 săptămână egyes; din Cărsăso: a) Țărte Pavel – 6 săptămâni nejudecat, b) Ianoș Pavel – 1 an și 4 săptămâni – muerea sa au născutu pe moarte un pandur, tot așe Pavel, pe prunc le-au dus cătane[le]; [din] Papmezeu: F[elșo] Câmpani: Molnar Ioan din Câmpanii de la Papmezeu – 1 lună nejudecat, 6 luni judecat în egyes; Clitan Simeon – în 5 săptămâni în temniță¹⁷⁴; Pilaca Onuț – în 5 săptămâni în temniță”. După cum se poate deduce din consemnarea finală înscrisă de autor „după ce dară înaintea acestor din sus numiți au înjenunghiat”, întâlnirea acestor martiri a produs o mare emoție protopopului, care și-a manifestat admirația plecându-se înaintea lor¹⁷⁵.

Tot în scopul atragerii credincioșilor români de partea revoluției, Biserica Greco-Catolică a fost încurajată să-și extindă competența prin convertirea unor sate ortodoxe. Mărturie stă ancheta cerută de protoprezbiterul ortodox al Oradiei în satele Vintere și Dumbrăvița Mică, după reinstaurarea păcii. Trimisul bisericii ortodoxe a intrat în contact cu deputatul comitatens Ladislau Bodo „la Curtea Domnească a Episcopului Erdeli”, unde acesta se cazase cu o zi înainte de începerea audierilor. Încă de la început, înaltul demnitar s-a manifestat de partea bisericii unite, reprezentate prin protopopul Holodului, solicitând mirenilor probe scrise pentru soluționarea litigiului, acele atestate de adeziune la religia greco-catolică, „atestatele conțăpute «ad fideles manu enda restitutionem»”¹⁷⁶, și numai când a constatat inexistența lor a fost de acord să audieze credincioșii.

Cerând explicații în legătură cu absența atestatelor, de vreme ce parohia figura în scripte ca fiind greco-catolică de 40 de ani, bătrânii satului i-au răspuns că „popa pe acea vreme nu era neunit sau unit”, iar mai târziu n-au putut obține documentele „pentru că popa n-au știut scria”¹⁷⁷. Pentru deliberare, delegatul ortodox a fost scos din „Casa satului”¹⁷⁸, nu însă și parohul din Holod, și chiar și în această postură, i s-a interzis să stea de vorbă cu oamenii în uliță, fiind trimis la casa parohială. Privitor la interogarea sătenilor, în raport sunt subliniate condițiile stricte în care s-a desfășurat audierea: „Mai fost-au și alte întrebări, precum le-am cuprins, individuale și parțiale. Destul cum că pe fieștecarele ecsaminat l-au

¹⁷⁴ Adnotări ulterioare pe manșeta documentului – n.n. A. Ț.

¹⁷⁵ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1852, f. 119

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 320-321

¹⁷⁷ *Ibidem*

¹⁷⁸ Localul primăriei – n.n. A. Ț.

¹⁷² *Ibidem*, f. 121-123

¹⁷³ Egyes = carceră – n.n. A. Ț.

petrecut afară hăiducul¹⁷⁹, să nu mai vină în contact cu ecsaminanții”¹⁸⁰.

Ancheta a rămas nedefinitivă, deoarece deputatul a motivat că mai trebuie să se deplaseze la Drăgoteni și Feneriș pentru a cerceta alte două situații de acest fel, și a mai invocat lipsa documentelor scrise, insinuând că „atestatele conferminte sunt la Protoprezbiteratul Beinșului”¹⁸¹.

În ultimă instanță, pentru a câștiga sprijinul românilor, guvernul revoluționar maghiar a luat în calcul și posibilitatea inițierii unor tratative directe cu Avram Iancu, liderul și simbolul rezistenței românești. Pe lista potențialilor emisari pregătiți pentru a demara negocierile, alături de deputatul de Beiuș, Ioan Dragoș¹⁸², mai figurau Sigismund Pop și Alexandru Buda, care-și oferise voluntar serviciile. Kosuth l-a preferat însă pe Dragoș, cunoscut pentru calitățile sale în arta diplomației, și a ținut să le reamintească celorlalți pretendenți că sarcina este „atât de primejdioasă, încât nu poate garanta viața nimănui, nici a lui Dragoș, nici a altuia care ar cuteza să se angajeze la o misiune atât de primejdioasă”.

N-ar fi lipsit de importanță să pomenim și de misiunea neizbutită a deputatului Beöthy Odön,

¹⁷⁹ Soldat angajat – n.n. A.Ț.

¹⁸⁰ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1852, f. 320-321

¹⁸¹ *Ibidem*

¹⁸² Ioan Dragoș s-a născut la 5 martie 1810 în Oradea, dintr-o familie nobilă din Toplița. A urmat cursurile Academiei de Drept din Oradea între anii 1842-1844, după care a ocupat diferite funcții în administrația județeană. În paralel s-a ocupat și de problemele Bisericii Ortodoxe și a obținut unele rezultate pozitive, fiind un bun orator. Datorită înclinației lui filo-maghiare, prin Circulara din 22 martie 1848 a ministrului Ludovic Battányi, este ales membru al comisiei însărcinate cu supravegherea și reprimarea tuturor manifestărilor antirevoluționare ale moșierilor expropriați ori ale iobagilor eliberați. La alegerile județene pentru Dietă, ținute la 26 iunie 1848, Dragoș este ales deputat de Beiuș, fiind preferat contracandidatului său Emeric Csengery. În legătură cu acest moment, în ziarul *Pesti Hirlop* din 30 iunie 1848 i se reproșează că în afară de faptul că este român, Dragoș nu ar avea nici o aptitudine sau capacitate pentru care să fi fost ales deputat. El mai era acuzat că în 1845, la ordinul conservatorilor „*Tissza-isti*”, ar fi năvălit în sala Casei județului în timpul ședinței însoțit de haidoni, și că ar fi principalul vinovat al „*măcelului liberalilor*” bihoreni, al căror șef, Odön Beöthy, alt român, a scăpat cu viață ca prin minune. A intervenit în favoarea românilor în Dieta din 26 august 1848, în chestiunea asasinării preotului român din Mediaș, și a cerut încetarea oricăror persecuții. Devine prieten intim al lui Kosuth, jucând rolul de „om de legătură” al acestuia cu cercurile liberale românești din Banat, Crișana și Maramureș. A fost adeptul politicii de apropiere a românilor față de programul revoluției maghiare, în scopul emancipării, pe calea obținerii progresive și succesive, a drepturilor politice pretinse de fruntașii mișcării naționale – n.n. A.Ț.

fruntaș al mișcării liberale maghiare, trimis pentru pacificarea Țării Zarandului, guvernul mizând pe simpatia de care acesta se bucura în rândurile populației românești, el însuși fiind descendentul unei familii românești ortodoxe din Oradea-Velența. Deputatul s-a deplasat la Hălmagiu Mare, pentru a obține readucerea sub ascultare a ținuturilor controlate de Iancu. După spusele unui martor ocular, românul Gheorghe Rozvány, din Salonta, preluate apoi de ziarul *Pesti Hirlop*, el s-a bucurat de o bună primire. „Am fost martorele – descrie participantul – bucuriei înălțătoare a poporului de rând, când acesta, adunat la Hălmagiu Mare, l-a primit pe comisarul Beöthy Odön, însărcinat cu reanexarea părților separate. Acest bărbat onorabil a fost salutat de popor ca un mântuitor. Când a auzit cum preamăresc buzele lui, în limba maternă a poporului, libertățile noi, a căzut în genunchi înaintea sa, cu astfel de omagiu au primit Românii din Zarand pe nestorul cărunt al Bihorului”¹⁸³.

Eșecul negocierilor conduse de Beöthy, pe fondul pătrunderii trupelor imperiale austriece și țariste pe teritoriul Transilvaniei în vara anului 1849, a antrenat derularea tratativelor dintre Nicolae Bălcescu și Lajos Kossuth la Debrețin, în vederea salvării revoluției maghiare, ultimul bastion al „primăverii popoarelor” europene, evident, cu condiția recunoașterii drepturilor politice reclamate de românii ardeleni.

Revenind la rolul jucat de Ioan Dragoș în schema proiectului de reconciliere româno-maghiară, se pare că misiunea deputatului de Beiuș a fost adusă la cunoștința participanților prezenți la Sinodul de la Chișineu-Criș, la încheierea lucrărilor protagonistul informându-i că a primit îndrumarea „a merge la Abrud, la moți, să-i atragă de partea ungarilor”, conștient sau nu, că în realitate maghiarii urmăreau capturarea capilor rezistenței române¹⁸⁴.

În legătură cu lovitura de forță angajată de trupele revoluționare maghiare, la numai câteva ceasuri după ce Dragoș perfectase cu Avram Iancu o posibilă variantă de armistițiu, istoriografia maghiară încearcă să-l absolve pe Kossuth de orice vinovăție și implicare în măcelul din 7-10 mai 1848 de la Abrud, descărcând răspunderea exclusiv în sarcina dezechilibratului avocat Emeric Hatvani, comandantul unităților militare implicate în incident. Trecutul acestuia vine să confirme în parte această ipoteză, dat fiind că el mai fusese

¹⁸³ *Pesti Hirlop*, nr. 73 din 3 iunie 1848. Apud: Teodor Neș, *Op. cit.*, p. 27

¹⁸⁴ Atanasie Șandor, *loc cit.* Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, 1982, p. 1070

arestat în Bihor și apoi expulzat de primpretorul Alexandru Csanády, datorită „mârșavelor sale fapte”¹⁸⁵, comportament ce vine în antiteză cu atitudinea sa pro-valahă, exprimată în presa vremii¹⁸⁶.

Documentele certifică din păcate complicitatea tuturor celor trei actori ai mârșavului plan de capturare a lui Avram Iancu. Elocvente pentru limpezirea misterului este corespondența purtată de Dragoș cu frunțașii maghiari. După un prim contact cu conducerea revoluționarilor români, Dragoș îl încredința, la 20 aprilie 1849, pe Sántha Gheorghe, comisarul guvernului, că întrevăderea „îl îndrituiește la speranța că va pune capăt prin pace situației triste de până acum”¹⁸⁷. În realitate, așa după cum relatează prefectul Vasile Moldovan, prezent la negocierile din zilele de 23-24 aprilie, prefectul Buteanu i-ar fi cerut în termeni energici să pretindă lui Kossuth recunoașterea imperativă a națiunii române. Cu toate acestea, fără să pomenească de condiția ultimativ formulată de Buteanu, Dragoș i-a scris comisarului guvernului că românii sunt gata să depună armele în mod onorabil, și că este în drum spre Debrețin pentru a-l înștiința și pe Kossuth¹⁸⁸.

Pe drum, deputatul român a zăbovit la Criștior, fiindcă i se stricase căruța. Aici, pe 25 aprilie s-a înțeles cu comandantul Csutak Coloman să nu întreprindă nici un fel de acțiune militară împotriva moșilor. „Așa stau lucrurile astăzi – a precizat el – Ce va fi mâine ? Vom vedea”¹⁸⁹. La comandă a venit însă Hatvani, care i-a trimis solie lui Iancu că acceptă un armistițiu pe timp nelimitat. Apoi, la 26 aprilie, Dragoș a obținut de la Kossuth scrisoarea prin care acesta fixa condițiile împăcării și pronunța o limitată amnistie pentru „antirevoluționari” români, cu excepția mitropolitului Șaguna, pe care nu-l putea ierta pentru că-i chemase pe ruși în țară, însă nu pomenea despre nici un fel împruternicire a lui Dragoș în privința negocierii armistițiului.

Pe 3 mai 1849, Dragoș s-a întâlnit cu Iancu la Mihăileni, și iarăși, fără a fi împruternicit să discute despre armistițiu, l-a mințit, determinându-l să slăbească paza în munți și să demobilizeze o parte din luptătorii săi pe tot timpul „armistițiului”.

¹⁸⁵ Hegyesi Márton, *Biharvármegye 1848-1849-ben*, p. 146

¹⁸⁶ Melinda Mitu, *Scrieri maghiare referitoare la români în timpul revoluției de la 1848, în Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, pp. 449-459

¹⁸⁷ Hegyesi Márton, *Op. cit.*, p. 330, document LXIX.

¹⁸⁸ Teodor Neș, *Oameni din Bihor, 1848-1918*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937, pp. 28-30

¹⁸⁹ Hegyesi Márton, *Op. cit.*, p. 330, document LXXI

Tratatul s-a mutat apoi la Abrud, în casa prefectului Boieru¹⁹⁰. Aici, după cum relatează însuși Avram Iancu în raportul înaintat guvernatorului militar al Transilvaniei, deputatul bihorean a dat glas unei pledoarii pro-maghiare:

„Deputatul Dragoș deschise conferința, și în cuvinte pipăite, zugrăvi starea lumii cu culoare maghiară. El zise «Căpitala Ungariei este reocupată; toată Ungaria curățită de năimiții nemților, armele maghiare preste tot învingătoare; principele Vindișgreț rechemat, camarila umilită; în Viena colcăiri mari; toată Galiția în arme; și că preste puțin se va deschide un congres european de la care Kossuth așteaptă renașterea Ungariei cu atât mai vârtos, căci Austria se va desființa, iar de rege al Ungariei se va denumi ducele de Laithenberg, ginerele împăratului Rusiei».

De la acestea, Dragoș trecu la starea națiunii române, și între altele, observă că cabinetul Vienei, ascultând la intrigele sașilor de la începutul resbelului civil, totdeauna înșelă pe români; cumcă, pe când sașilor li se dă arme, românii înadins erau lăsați fără arme și jărtfiți furiei dușmanului; cumcă rușii fuseră chemați numai pentru ca aceia să apere pe sași; cumcă în Constituțiunea din 4 martiu, românii, cu tot devotamentul lor ce nu mai are alt exemplu, nici cu o literă nu sunt numiți, când din contra, pentru sași, care nici mai nainte nu făcuseră nimic, iar apoi depuseră armele și recunoscă guvernul maghiar, se făcu o Țară săsească, din care se cunoaște învederat că în Transilvania se gonește scopul de a surpa cu încetul pe celelalte elemente și a ridica pe cel nemțesc, și așa mai încolo.

Deci se cere neapărat ca să înduplecăm pe popor la pace, mai vârtos că românii ar trebui să priceapă cumcă sunt înșelați și că ei la urmă tot vor trebui să se supună¹⁹¹”.

A doua zi, Hatvani a trimis scrisoarea „de învoire la o încetare de arme nedeterminată”, depeșă privită cu circumspecție de prefectii Balint și Axente Sever, care s-au și grăbit să-i atragă atenția lui Iancu asupra perfidiei ungarilor. Pe 4 mai, Dragoș a revenit la Abrud, aducând cu sine actul de confirmare a armistițiului, semnat de Kossuth, și pentru a lămuri populația a organizat o adunare ad-hoc în centrul târgului, demers soldat cu un semi-eșec, întrucât în discursul său adusesese critici casei imperiale și ceruse dezarmarea legiunilor românești. Contrar doleanțelor

¹⁹⁰ Apud: Teodor Neș, *Op. cit.*, pp. 28-30

¹⁹¹ Avram Iancu, *Cătră Excelenția Sa Guvernatoriul civil și militar al Transilvaniei, Feld Mareșal Locotenent baron Ludovic de Wohlgemuth*. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, p. 1038

românești exprimate la Blaj, Dragoș s-a adresat românilor sfătuindu-i să i se alăture lui Kosuth. „Eu sunt aici – a spus el – moștean ca și maghiarul, dar numele lui pătrunde astăzi sfera înseninătoare. El urmează înainte și-mi face cale. Eu cu dânsul voiui păși, și când va veni vremea, eu voiui păși înainte și el după mine”¹⁹².

Iancu a revenit la Abrud pe 6 mai. Orașul era împânzit de drapele maghiare, așa cum ordonase Dragoș, pentru a-i convinge pe unguri că reconcilierea a fost împlinită. La vederea liderului român, deputatul i-a reproșat că prezența sa îi zădărnicește eforturile de a-i convinge pe luptătorii români să depună armele. În toiul disputei angajate între cei doi, un curier din avanposturile românilor a sosit cu vestea că „Hatvani se apropie de Abrud cu putere mare”, atac despre care Dragoș „se jură că nu știe nimic, nu vrea să creadă pe curier și se apucă să-i scrie singur lui Hatvani”.

În ultimul moment, Iancu a scăpat fugind călare la Câmpeni, în vreme ce în târg intrară 1.400 de honvezi, dotați cu trei tunuri. Acestora li s-au mai alăturat și 600 de civili maghiari din împrejurimi, „destoinici de a purta arme”. Cu toate că prefectii Buteanu și Dobra se aflau deja depuși în arest, Dragoș a trimis în acea noapte două scrisori către Avram Iancu. În prima, trimisă prin vice-tribunul Bengescu, îl muștra pentru gestul de a părăsi orașul, și îl invita să se reîntoarcă. În a doua, transmisă înspre dimineață prin tribunul Mihail Andreica, îl soma să depună armele necondiționat.

În ziua de 7 mai, honvezi au trecut la represalii împotriva populației românești, mulți luptători fiind trecuți prin săbii, iar alții spânzurați, urmând exemplul personal al comandantului lor, care ucisese cu mâna lui pe românul Crișănuț din Roșia. „Sălbaticii săi ostași – relatează Iancu – încurajați prin aceasta se îndreptară asupra românilor în piață, sau străbătură în casele lor, pângăriră, prădară și uciseră fără diferență de sex. Mai mulți fuseră spânzurați, apoi, în acea stare și batjocoriți”¹⁹³. Ungurii ocupară apoi trecătorile mărginașe târgului, pentru a putea organiza apărarea, conștienți de iminența unui apropiat atac românesc. Pe fondul acestei crize, Dragoș a expediat cea de a treia scrisoare către Avram Iancu, somându-l din nou să capituleze. Răspunsul, lipsit de echivoc al Craiului munților, este elocvent pentru a ilustra prăbușirea tuturor punților de

dialog pe calea reconcilierii româno-maghiare: „Numai sabia mai poate hotărî între noi” – a declarat el¹⁹⁴. Premeditarea acțiunii criminale întreprinse de Hatvani, și complicitatea liderului revoluției maghiare și a celor din preajma sa, este expusă limpede în ultima scrisoare pe care Kosuth i-o trimite lui Dragoș:

„Nu este nici onorabil și nici în interesul patriei – spune el – ca guvernul să aibă mereu inițiativa apropierei, care poate fi considerată lașitate de către dușmanii înarmați ai patriei. De aceea nu mă mai cobor în nici un fel de explicații. Nu noi suntem acei care avem ceva de cerut. Cine dorește clemență să se prezinte, să facă petiție. Dacă nu, vor vedea; armele drepte vor decide. Nu intru în plasa amânărilor. Nu numai că nu acord nici un armistițiu, ba chiar am dat ordin să fie trimise în Zărand forțe noi și un comandant ferm, pentru continuarea aprigă a luptei”¹⁹⁵.

Într-adevăr, următoarele două luni au fost presărate de numeroase înfruntări armate între legiunile românești și batalioanele maghiare. Armata lui Hatvani, care între timp sporise la 2.800 de soldați, a fost alungată din Abrud și apoi decimată pe întreg traseul de retragere. Nota dominantă a acestui dezastru – după relatarea făcută de Iancu – poate fi rezumată sub „văietătura mizerabilă «oda vagyunk» (suntem pierduți) !” strigăt de disperare ce răsună din piepturile miilor de rebeli răpuși¹⁹⁶. Dragoș a căzut victimă mâniei românilor îndată după recucerirea Abrudului. „Din toate părțile se auzia strigări asupra vânzătorului Dragoș, precum îl numia poporul. Același fu aflat în o pivniță, scos afară și cu lăncile tăiat în bucăți”¹⁹⁷. În legătură cu acest tragic episod circulă mai multe variante, cea mai credibilă dintre ele fiind povestită de văduva lui Simion Șuluțiu, proprietarul casei în care se ascunsese Dragoș. Printre altele, femeia pomeneste că la scurtă vreme după uciderea deputatului bihorean a sosit și Avram Iancu, care „supărat până-n adâncul sufletului, cu lacrimi în ochi, a pronunțat cuvintele memorabile: «V-ați luptat cu honvezii așa de brav, încât îmi vine să vă sărut pe toți, dar că ați omorât pe Dragoș, mi-ați amărât sufletul»”¹⁹⁸.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 1042

¹⁹⁵ Magyar Országos Levéltár, *Az 1848/1849-i Minisztérium Levéltár, Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó – elnökség, Általános iratok (H 2)*, 6620/1849, f. 804-807. Apud: *Revoluția Română de la 1848 în context european*, Arhivele Naționale ale României, București, 1998, p. 434

¹⁹⁶ Corneliu Bodea, *Op. cit.*, p. 1055

¹⁹⁷ *Ibidem*

¹⁹⁸ Florian Dudaș, *Avram Iancu în tradiția poporului român*, Editura Facla, Timișoara, 1989, p. 111

¹⁹² Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 65

¹⁹³ Avram Iancu, *Cătră Excelența Sa Gubernatoriul civil și militar al Transilvaniei, Feld Mareșal Locotenent baron Ludovic de Wohlgemuth*. Apud: Corneliu Bodea, *Op. cit.*, p. 1042

Petru E. Papp amintește în lucrarea „Din trecutul Beiușului” că în misiunea sa, Dragoș a trecut prin Beiuș și Vașcău, iar de la Criștior l-ar fi luat drept călăuză pe preotul satului, Ioan Groza, spre a-l conduce în tabăra lui Iancu, căutând în acest fel să evite orice fel de incidente de care ar fi putut avea parte trecând printre liniile militare ale moților. Gestul preotului a fost însă calificat de populație ca un act de trădare, încât bietul om a trebuit să stea ascuns o bună vreme prin păduri, timp în care a fost aprovizionat cu cele trebuincioase de sluga sa, Manase Trif. Situația se definește ca o incontestabilă dovadă a spiritului de solidaritate a românilor bihoreni față de lupta confrăților lor din Apusenii. Mai mult, locuitorii satelor Săliște de Vașcău, Poiana și Leheceni, care erau și oamenii de legătură ai luptătorilor din munți, au încercat să-l prindă și să-l omoare atunci când fugarul a încercat să se întoarcă acasă, socotind că a trecut pericolul. În sfârșit, omul s-a decis să pună capăt calvarului în care trăia, hotărând să se supună de bună voie judecății oamenilor în mijlocul cărora slujise. Cronica bisericii din Criștior păstrează memoria acelei întâmplări. „Am făcut pentru voi – și-a început pledoaria preotul – și dacă unul dintre voi va afla că n-am făcut bine, că nu am ținut cu moții, cu Dumnezeu m-am împăcat, de la familie mi-am luat rămas bun, și cel ce nu e mulțumit cu pașii făcuți de mine, să vină să ia pușca și în fața poporului bisericii să mă împuște”¹⁹⁹.

În ce privește calitatea umană a eroului Avram Iancu, revelatoare este mărturia meșterului ungur Bercski Ignat, fost prizonier, transcrisă de Georgiu Drimba, parohul din Oșorhei.

„În anul 1849, dânsulu au căzut prisoner în mâna moților, cari erau să-l omoare pe drum, ci l-au mântuit un om mai cinstit, și l-au apărât legându-l de calu, și l-au dus la Câmpeni. Însă Tribunalu de rezbelu alu moților l-au judecat la spânzurători, și l-au așezat la Casa de plângere (Siráalomház), unde au stat 8 zile, până au venit regele munților, Avram Iancu, acasă, fiindu dusu să inspecționeze munții.

Când Iancu l-au aflat, în Casa de plângere 8 zile șezând, l-au eliberat și au zis că «8 zile a ședea în Casa de plângere, însemnează ca de două ori a muri – deci să știi că ești liber», până unde i-au arătat că poate pași, și mai departe nu, că de depășește, îlu pot pușca. «Vei sta deci aici, până vor veni muscalii, și atunci vei putea merje în treaba ta».

Iancu au vorbit cu numitul ca cu un om cinstit, și care[-i] da de lucru, și i-au zis «vei primi pe zi o jumătate de mălaiu și carne, afară de mercuria și vinerea».

Becski Ignat foarte bine vorbea de Iancu, zicând că au fost om cu suflet bun și om cult. Dumnezeu să-lu [i]erte și odihnească”²⁰⁰.

Episodul consumat la Abrud a deteriorat în mod ireparabil raporturile româno-maghiare și a grăbit momentul prăbușirii fragilei arhitecturi politice gândite și edificate de revoluționarii maghiari. În disperare de cauză, pe 2/14 iulie 1849, grație eforturilor diplomatice depuse de revoluționarii munteni, guvernul maghiar a semnat la Seghedin „Proiectul de pacificare” prin care se recunoștea dreptul românilor de a-și folosi propria limbă în administrație, independența Bisericii Ortodoxe, prezența românilor în administrația de stat și formarea unei legiuni românești. Apoi, la 16/28 iulie 1849 parlamentul maghiar a votat legea naționalităților prin care românii din Transilvania primeau drepturi politice. La stăruințele lui Nicolae Bălcescu, Avram Iancu s-a angajat să nu mai atace armata maghiară, iar Kossuth publica decretul privind încetarea luptelor dintre maghiari și români. Totul venea însă prea târziu, pentru că la 1/13 august 1849 armata maghiară capitula la Șiria, iar românii au fost obligați de comandantul armatei austriece să depună armele.

După înfrângerea revoluției maghiare, încetul cu încetul, societatea a revenit în tiparele ei firești. Elita românească din Bihor, fostă partizană a ideilor revoluționare maghiare, și în special cea de factură ecleziastică, a demarat un proces de recâștigare a bunăvoinței imperiale, utilizând în acest scop un larg arsenal de dovezi scrise ori mărturii menite să-i aducă reabilitarea.

Ca o primă măsură, Athanasie Boțco, protoprezbiterul ortodox al Oradiei, a ordonat reinstalarea însemnelor imperiale în toate lăcașurile de cult. „Vedem aceia, că Panjerele împărătești în tot locul, unde au fost nainte de vremile trecute revoluționale, acuma iar s-au pus toate la locurile sale – constata el – Din această cauză, Consistoriul acesta, de datorință îmi ține, pe comunitatea Bisericeii n[e] u[nită] Orădane, oficios a o provoca, ca și Biserica din Oradea Mare, Panjerele împărătești în toate locurile unde numai au fost până acuma, cât mai curând să să puie iarăși la locurile sale”²⁰¹. Așa după cum dovedesc documentele, măsura ordonată de protopopul

¹⁹⁹ Cronica Bisericii din Criștior. Apud: Petru E. Papp, *Din istoria Beiușului*, Doina Tipografie și Librărie, Beiuș, 1928, pp. 30-31

²⁰⁰ AN-SJBh, fond Parohia Ortodoxă Centrală Oradea, dosar 7/1848, f. 24

²⁰¹ *Ibidem*, f. 12

orădean nu poate fi însă calificată drept o simplă acțiune cosmetică. Acesta nici nu avea nevoie să-și construiască un probatoriu spre a fi reabilitat, deoarece în corespondența purtată cu arhimandritul Episcopiei Aradului, Ghenadie Popescul, expune limpede condițiile în care a fost înlăturat de la conducerea protoprezbiteratului său în luna mai 1849, pe fondul acutizării conflictului româno-maghiar în Apuseni. În scrisoare, el pomeneste despre atitudinea manifestată de o seamă dintre membri Consistoriului²⁰², și despre modul cum respectivii au reușit să se dezvinovățească ulterior:

„Notariul Teodor Lazăr, care printre revoluționarie fusă lăsat în calitate de notariu Co[nsistori]al, ca un reacționar, fusă știut afară din Consistoriu, prin rânduiala episcopescă, Cerculariul [din] 1 Sept[embrie] 1849, nr. 86.

Ioan Papp, pentru un țirculariu ce au slobozit împotriva intervenției Muscalului, cu urgisirea Casei Domnitoare Austriace, fusă știut afară din toate funcțiile, prin episcop și prin C[onsistori] R[omân] Consistoriu, însă, după ce produsă, aicea în Consistoriu, atesta despre purificațiunea sa, iar ș-au cuprins locul. Bagsamă, cu știrea și învoirea mai marilor, ieu nu știu decât că a se pune în contra dumi-sa, nu s-au aflat²⁰³.

Episcopul Erdelyi, cel care la 11 mai 1848 a emis „circulara pacifică” tuturor credincioșilor uniți, la numai o zi de la capitularea ungarilor, a transmis o circulară prin care preamărea reșezarea în drepturi a casei imperiale, document ce începea cu cuvintele „Cătră Preaînălțatul Apostolicesc Împărat și Craiu Francisc Iosif I, cu sinceră aplecare, nemișcată credință, statornică ascultare și fiiască dragoste”, urmată de o altă circulară, emisă la 20 august 1849, prin care interzicea purtarea sau afișarea oricăror însemne ce aminteau de trecuta revoluție: „cocarde, fașii roșii, cinte (brâne), pantaloni, fracă, căput, pălării ministeriale și altele, să le lepede, iară preoții înaintea sa, în orașe și adunări mai mari, să nu

cuteze altfel decât în reverendă a se arăta”²⁰⁴. Pentru a nu împărtăși soarta confrăților săi, Lemeni din Blaj și Ladislau Bémer din Oradea, se spune că și-ar fi cumpărat libertate cu câteva pungi cu galbeni tocmai de la autoritățile din Viena.

Găzduirea comandantului armatelor rusești, generalul Ervin Pașchievici, la reședința episcopală din Beiuș a fost folosită din plin de episcop, care i-a solicitat înaltului ofițer să redacteze un memoriu care să-i folosească în probarea fidelității sale pentru coroana austriacă și să-l dezincrimineze în ancheta pornită împotriva sa de Consiliul de război²⁰⁵. Demersul venea numai la câteva luni după ce în aceeași reședință îl găzduise pe Kossuth²⁰⁶.

Trecând în revistă aceste aspecte inerente oricărei zguduirii sociale de proporții, nu ne-am propus să minimalizăm meritele fruntașilor români. Demne de laudă rămân, în special eforturile depuse de episcopul unit, pentru realizarea cererilor formulate de cele două comunități religioase românești.

În acest sens, amintim că pe lângă introducerea limbii române în actele scrise ale episcopiei, episcopul Vasile Erdelyi a înaintat un memoriu împăratului, în care, fără deosebire de confesiune, solicită drepturi politice în numele tuturor românilor, autonomie ecleziastică pentru ortodocși și constituirea unei entități statale românești în cadrul imperiului. Modul în care a fost conceput memoriul și structura internă a acestuia trădează colaborarea reprezentanților ambelor biserici naționale la redactarea lui. În prima parte a documentului este pomenit „Poporul Român de Relijia Greco-Catolică, care lăcuiește în comitaturile Bihar, Sătmar, Săbolci, Ugocea, Marmoroș, Arad, Bichiș, Ceanad, Temeș, Torontal și Crașo”, pentru ca în cea de a doua parte să fie pomeniți „toți Românii Transilvaniei și a Banatului și a vecinilor Comitatului din Ungaria, Marmoroș, Sătmar, Bihar și Arad, care și în privința teritorială, mai lesne se pot despărți de alte connațiuni, decât a oricărei Națiuni Popor”, pentru ca împreună să alcătuiască un stat care să „se numească Tera Românilor”²⁰⁷.

Pentru argumentarea cererii, în document a fost înserat și un scurt istoric al dramaticei evoluții istorice a națiunii române din imperiu, insistându-se asupra momentelor care au marcat pierderea drepturilor noastre naționale:

²⁰² Componenta Consistoriului Oradiei la sfârșitul anului 1849: „Prezidele, eu, Ath[anasie] Boțco, protoprezbiterul Orăzii Mari. Asesori, toți protoprezbiterii, anume: Iosif Popovici a Peșteșului, Arsenie Adamovici a Beinșului, Ioan Bode a Papmezeului, Gavril Neteu a Luncii și Simeon Bica a Beliului, așijderea, Ioan Papp, bagsamă administratorul Meziadului. Mai sunt și nameastnicii protoprezbiterali asesori, și anume: Florea Creț din Luncșoara Peșteșului și Ioan Drimbe din Brusturii Luncii. Nu altmintrelea dintre parohi: Ioan Ilieș a Gurbediului, Zaharie Eleneș a Sfânt Micloșului Românesc și Zaharie Popovici a Bicaciului. Notariul Co[nsistori]al e Alicesandru Papp. Fișcalul Co[nsistori]al, tot Ludovic Ercei, care duce această slujbă de 40 de ani”. Cf. AN-SJBh, fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, dosar 37/1852, f. 112

²⁰³ Ibidem

²⁰⁴ Iacob Radu, *Op. cit.*, p. 127

²⁰⁵ Ibidem, p. 133

²⁰⁶ Ibidem, p. 124

²⁰⁷ AN-SJBh, fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, dosar 37/1852, f. 154-158

Încă sub Leopold I-ul Împărat și al Ungariei Rege, legislația ungară, pre Națiunea Română, de toate preavutele drepturi Naționale o au desbrăcat, precum mărturisește articolul 64 a Dietei Ungariei din anul 1681, care așa sună „Statutele și Privilejurile Valahilor (Românilor) ca prejudicioase țării și S[fintei] Coroane, precum mai nainte, prin articolul 90 a anului 1609 și 40 – 1635 s-au fost casat, așa și acum, în trecut cu acele care doară mai târziu s-ar fi dat, se casează și ca mortificat se declară.

Așa au pierdut Românii Voivodatu care mai nainte îl avuse, și toate drepturile Naționale, după aceasta au urmat asuprirea și subjugarea cestei Ginte până în ziua de astăzi.

Întru adevăr, lung ar fi a înșira toate nedreptățiunile și nefericire[le] care Poporul Român, împăraților și rejilor săi totdeauna cea mai credincioasă, în privință sau religioasă, sau țivilă, sau politică a pățimit, să ajungă a zice numai aceasta: cum că petrecuți în viața cestei Națiuni de la 1659 mai 300 de ani, asemenea au fost anilor care poporul israilienesc s-a petrecut în captivitatea (prinsoarea) Vavilonică, sub care captivitate și acum jeme pentru cea mai mare parte acestei Națiuni, care lăcuiește în comitaturile Ungariei, stă sub jugul Națiunei Maghiare, cea din Transilvania, Săsească-Maghiare, care cea din Bănatul Temeșului, Sârbești – fără nici un drept național, ca servitoare altor Națiuni, plânje această Nobilă și cea mai veche Națiune Română”²⁰⁸.

Acest demers al episcopului unit se integrează în ansamblul activităților desfășurate de întreaga mișcare națională românească, alături de eforturile depuse de deputăția condusă de episcopul Șaguna la Olmütz și de pregătirile elitei transilvănene pentru convocarea Congresului românilor, ce se va desfășura la Viena în ianuarie 1850²⁰⁹. În legătură cu acest ultim eveniment, Athanasie Boțco făcea cunoscut Episcopiei Aradului că, în ceea ce-l privește, de mult a achiesat la punctele proclamației rostite în

3/15 mai 1848 la Marea Adunare Națională de la Blaj, le susține și are încredere în materializarea lor. La fel ca și Erdelyi, protoprezbiterul orădean a rezervat în corpondență un spațiu destinat evocării împrejurărilor în care românii ortodocși din comitatele ungurești au ajuns sub ascultarea Carlovițului, iar în final solicita eliminarea jignitoarei expresii român „neunit” pentru desemnarea credincioșilor ortodocși:

„Neatârănarea Bisericii Orientale Române de altă națiune, încă un foarte plăcut [deziderat]. Aceasta așa au fost, până ce n-au cercat maghiarii în tot chipul a ne dezvăța de naționalitate. Avurăm Mitropolit la Alba Iulia (Bălgrad). Sub acesta nu au fost 4 episcopii: Vârșeș, Oradea Mare, Muncaci și Bistrița²¹⁰, dar pre la capătul sutei a 17-lea, fiind 85 de ani Arhiepiscopia văduvă și oile fără păstor, s-au înființat alte episcopii sub Mitropolia de Carloviț²¹¹.

Și așa, rămâind Biserica Orientală Română fără mitropolit sau arhiepiscop, am cunoscut pe acela care n-au trecut la unire cu Biserica apusului, adecă cel din Carloviț, că acolo se așezase mai

nainte, pe la anul 1690, Patriarhul Ternovici, care trecuse din Sârbia cu 40 de mii altal, și cu osebite privilejii în urmă s-au asecurat statornicia religiei. A se vădea chiar din promemoria ce au dat Preacinstia sa Domnul Episcop Diecezan Românesc al Bisericii Răsăritene din Transilvania, Andreiu Șaguna, în anul 1849²¹².

Suferit-au Românii câtealte numai să poată rămânea Român și în ritul oriental. Ne-au și ajutat Dumnezeu.

Și iată că sosi vreme să ne așezăm Mitropolit din națiunea noastră, ca să fie Biserica Românească neatârnată precum au fost. Apoi, cu ceilalți confrăți ce-s cu noi în același rit, deși de altă națiune, să prindem mână, și

în trebile cele mai grele, rituale sau religioare, de s-ar ivi ceva reformă, unii fără alții să nu facem cât

²⁰⁸ Ibidem

²⁰⁹ Simion Retegan, *Un epilog al revoluției române pașoptiste: deputăția de la Viena din 1850, în Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, pp. 283-295

²¹⁰ Mai departe, textul original a fost înlocuit cu inserția așternută pe manșeta documentului – „Sub acesta nu au fost 4 episcopii: Vârșeș, Oradea Mare, Muncaci și Bistrița, dar pre la capătul sutei a 17-lea, s-au împilat prin unirea unora dintre Români cu Biserica apusului” – n.n. A.Ț.

²¹¹ inserție în textul original, în formă adnotată pe manșeta documentului – n.n. A.Ț.

²¹² inserție în textul original, în formă adnotată pe manșeta documentului – n.n. A.Ț.

mai puțină învoire în Biserica Orientală, și cuvântul ne unit să fie șters din Biserica Orientală Română”²¹³.

Congresul de la Viena poate fi considerat ca un epilog al revoluției românești, întreaga documentație pregătită de participanți, de la memorii până la datele statistice ale jertfei depuse în slujba casei imperiale, sintetizând cea mai mare parte a aspirațiilor noastre naționale. După cum răzbate din corespondența purtată de Athanasie Boțco cu ierarhia Episcopiei Aradului, pregătirea congresului a fost făcută în condiții diferite de alte situații similare din trecut, fapt ce demonstrează că evenimentele anilor 1848-1849 au adus schimbări în viața internă a Bisericii Ortodoxe, fără însă a altera tradiția. Aflat la Viena, arhimandritul Popescu îi solicita protoprezbiterului orădean să insiste pe lângă episcop și să-i recomande acestuia, ca înainte de trimiterea delegaților să convoace „mai nainte sinod particularu sau adunare diecezană din preoțime și mireni, după datina cea veche a bisericii noastre”, pentru ca în felul acesta „episcopii cu mai multă vază, asigurând și autoritatea, să poată grăi în numele poporului și a preoțimei”. Propunerea trădează o undă de democratizare a raporturilor din sânul bisericii, chiar dacă face trimitere la „datina cea veche”, permisiune ce nu putea fi întâlnită sub autoritatea ecleziastică sârbească de până atunci. Era oferit exemplul episcopului Ardealului, Andrei Șaguna, care convocase deja un sinod în ținuturile păstorite de el. Din comitatele ungurene erau desemnați să participe 22 de delegați „plenipotenți”, printre care și „I. Popasu și A. Iancu”²¹⁴.

În obișnuitul său joc duplicitar, Curtea vieneză nu va respinge deschis pretențiile formulate de români, ci va tergiversa rezolvarea lor. Pentru demnitarii austrieci, trecând peste exotismul și originea lor latină, românii nu reprezentau altceva decât o națiune de țărani și preoți, fără nobilime, fără orașe, și cu o elită aflată abia în stadiul de formare. Purtătorii de cuvânt ai românilor erau priviți ca fiind deosebit de periculoși, deoarece se ridicaseră din masele de țărani, și ca atare nu se putea aștepta nimic bun din partea lor pentru stăpânire, căci erau susținătorii unor revendicări radicale²¹⁵.

În ansamblul ei, revoluția românilor din imperiu s-a înscris ca o nouă filă în lupta de emancipare națională purtată de-a lungul veacurilor, ridicată de această dată la un nivel superior grație nucleului „inteligenței”, preoți, avocați, notari sau ofițeri, formată în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Modalitățile diferite de abordare și selecție a mijloacelor de realizare a scopurilor propuse, mergând de la liberalismul individual, îmbrățișat de reprezentanții românilor din comitatele extra-carpatiche, „gruparea Gojdu” în Arad și Bihor sau „gruparea Eftimie Murgu” în Banat, până la liberalismul colectiv manifestat de elita transilvăneană sub autoritatea corifeului Simion Bărnuțiu și a eroului Avram Iancu, nu au știrbit cu nimic caracterul unitar al programului românesc.

Deosebirea de opțiune a fost numai rezultatul unor condiții și stări de lucruri preexistente, care și-au pus amprenta în mod natural asupra evoluției evenimentelor. Românii din comitatele ungurene nu prea au avut de ales, deoarece în alcătuirea administrativ teritorială a Ungariei se încadrau ca o minoritate etnică, în plus, printr-un accident al istoriei Biserica Ortodoxă era lipsită de o ierarhie autocefală. Situația românilor din Transilvania era cu totul diferită. Ideea unei provincii autonome față de statul maghiar i-ar fi propulsat pe români în fruntea societății, ei fiind majoritari în acest ținut.

Revoluția a adus, totuși, începutul mult doritului proces de desprindere a românilor ortodocși de sub ascultarea Mitropoliei de Carloviț. Până la încheierea dualismului austro-ungar din 1867, ea va rămâne principală instituție de cultivare și promovare a sentimentului național românesc, și va continua să formeze viitoarele elite ale națiunii noastre.

***

²¹³ AN-SJBh, fond *Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dosar 37/1852, f. 155

²¹⁴ *Idem*, fond *Parohia Ortodoxă Centrală Oradea*, dosar 7/1848, f. 15

²¹⁵ Simion Retegan, *loc cit.*, în *Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, pp. 283-295

Cartea avocatului și omului de cultură orădean Pașcu Balaci, **FLUIERUL DE OȚEL**, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2011 rămâne actuală. Drama istorică în două acte a cărei acțiune se petrece, în ordine cronologică, în Bichigiu, la palatul imperial Schönbrunn din Viena, la reședința Guvernatorului din Sibiu, pe platoul zis „Sub Mocirlă” de lângă satul Salva și în închisoarea Garnizoanei grănicerești din Năsăud – între anii 1761-1763. Despre autor, George Roca notează în revista „Agero”, din Stuttgart, următoarele: „Animator cultural, poet, dramaturg, romancier, membru al Uniunii Scriitorilor din România. Autor a numeroase piese de teatru, care se joacă în prezent pe scene ale unor teatre românești de prestigiu. Este inițiatorul și conducătorul Cenaclului literar „Barbu Ștefănescu Delavrancea”, grupare literară care prin prestața pe care o are unește în jurul său personalități de seamă ale literaturii orădene”.

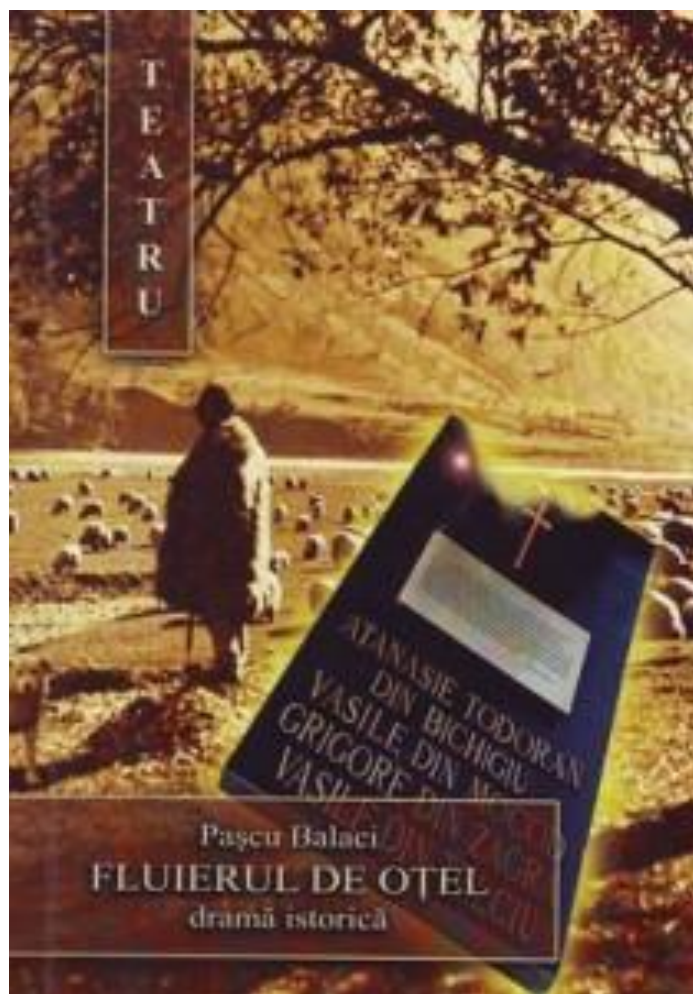
Așadar, o carte, ce se alătură celor publicate din 1994 încoace, despre faptele martirilor români năsăudeni de la mijlocul secolului al XVIII-lea, eroi care s-au jertfit pentru pământul lor, pentru neam și credință. La Salva, în ziua de 10 mai 1763, un bătrân cu prea multă experiență de viață, trecut de o sută de ani, Tănase Todoran din Bichigiu, avea să stârnească o adevărată revoltă între țărani veniți să presteze jurământul militar în calitate de grăniceri. Pentru fapta sa și rămânerea neclintită în credința ortodoxă, de care nu s-au lepădat, principalii „făptași”, în frunte cu Tănase Todoran, au fost executați în mod barbar de autoritățile austriece la sfârșitul toamnei aceluiași an.

Prin pana artistică cizelată a dramaturgului Pașcu Balaci sunt rememorate episoadele tragice de atunci spre învățătura celor de astăzi. După 245 de ani, la 11 mai 2008, pe același platou de lângă Salva, denumit „Sub Mocirlă”, Tănase Todoran și cei trei însoțitori de-ai lui în luptă și pe drumul spre moarte erau trecuți în rândul sfinților, slujba de canonizare fiind oficiată de un impresionant sobor de ierarhi ortodocși în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, consemna într-un „Argument” prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române: „Pașcu Balaci, un alt apostol al etnicilor ardeleni, reface pe dimensiuni mari semnificația lui Tănase Todoran în piesa de teatru intitulată *Fluierul de oțel* sau *Die Stahlpfeife*. De ce? Pentru că tema autentică a dramaturgului este „să prefacem săbiile în pluguri”

sau „să ne iubim pe tunuri”, cum spunea Adrian Păunescu. După o viață militară plină de glorie, Todoran își face fluier din țeava puștii” (Mircea Ghițulescu).

Aceasta e povestea, o poveste adevărată, despre un martiriu petrecut în 1763, înaintea celui al moșilor Horea și Cloșca. Autorul a asistat, în 2008, la evenimentul care a consacrat trecerea martirilor năsăudeni în rândul sfinților.

Volumul *FLUIERUL DE OȚEL* a fost prezentat pe Acte, mai multe numere consecutive din Cetatea Cavalerilor. Pentru semnalarea cărții am prins aici acest mic semnal care v-a stârni cu siguranță interesul cititorilor, al celor care îl îndrăgesc pe Eroul Național Avram Iancu.

**Societatea Cultural Patriotică
„AVRAM IANCU”
Filiala CAREI**

C.U.I. 7896618

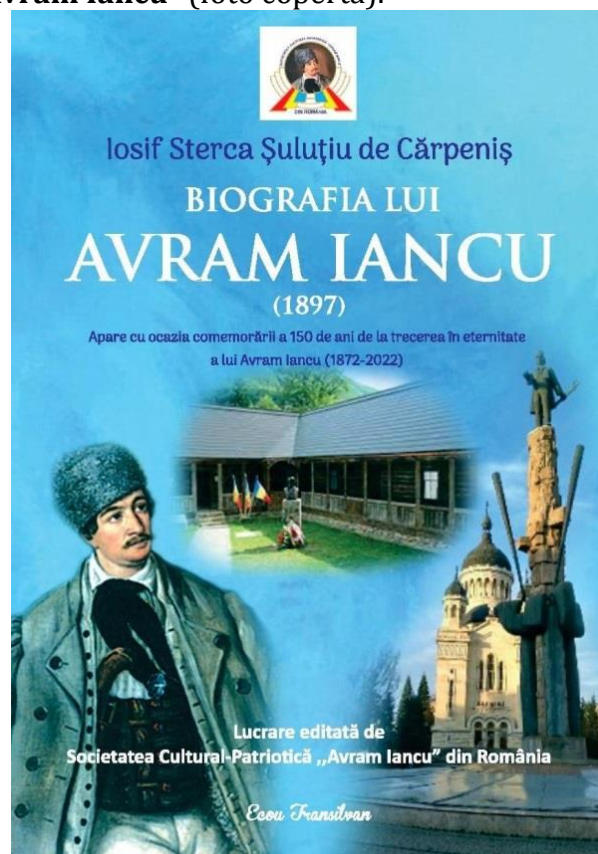
Proces verbal

Încheiat astăzi 29 aprilie 2022, la Carei cu ocazia ședinței de alegeri a noii conduceri a Filialei locale Carei a societății „Avram Iancu”. Au fost prezenți: președintele de onoare Bercea Victor, președinte Groza Tiberiu, Tușuțiu Ioan, Isac Ioan, Sima Ioan, Rus Alexandru, președinți de filiale și reprezentanți ai organizațiilor teritoriale.

Manifestarea a debutat cu Imnul Societății „Avram Iancu”. După care Dobra Mircea,

președintele Filialei Satu Mare, a moderat evenimentul și a adresat un cuvânt de bun venit participanților care au răspuns invitației. Doamna președintă Jurj Rodica a prezentat bilanțul și darea de seama a activității consiliul de conducere pe o perioadă de șapte ani, până în prezent. A fost supus aprobării bilanțul și darea de seamă prezentate pentru degrevarea de sarcini al vechiului comitet de conducere. În acest sens s-a exprimat un vot „pentru”, dat în unanimitate pentru degrevarea de sarcini al vechiului comitet de conducere în frunte cu președintele său Jurj Rodica.

Fiecare dintre cei care fac parte din conducerea societății precum și invitații au rostit scurte alocuțiuni. Vorbitoarii au scos în evidență importanța colaborării dintre asociații, necesitatea de a se continua activitatea cultural-patriotică locală. Vasile Tutula a prezentat în detaliu revista societății „Iancule Mare” iar președintele Groza Tiberiu a prezentat succint cartea **Biografia lui „Avram Iancu”** (foto coperta).

Cătălin Mladin, un tânăr deosebit, reprezentând Societatea „Avram Iancu” Bihor, care și-a exprimat cuvântul legat de pacea mondială. Dl. Groza Alexandru a recitat o poezie asigurând un moment poetic deosebit.

A luat cuvântul Micle Victor care a subliniat colaborarea bună de până în acum și a accentuat nevoia strânsei legături dintre societatea „Avram Iancu” și celelalte Asociații cultural patriotice:

Despărțământul „ASTRA” Carei, Asociația cadrelor militare în rezervă și Asociația „Unirea 2009” Carei. Pentru că nu avem o rivalitate, ci din contra, o colaborare bună, drept urmare sunt prezenți la evenimentul de astăzi: Președinte de la „Astra”, Daniela Ciuta, președintele Grosu Ioan de la Rezerviști militari și vicepreședintele Ciuleanu Alexandru de la „Unirea 2009” Carei.

Au urmat propunerile pentru Comitetul de conducere al Societății „Avram Iancu” Filiala Carei. Propunerea făcută de Dobra Mircea, președinte al filialei societăți „Avram Iancu” Satu Mare, pentru funcția de președinte a Filiala Carei a societății „Avram Iancu” a fost desemnat Micle Victor. În urma supunerii la vot Micle Victor a fost ales cu unanimitate pentru funcția de președinte a Societății „Avram Iancu” Filiala Carei.

Micle Victor, noul președinte ales, a dat citire nominalizărilor pentru comitetul director local: Prim-vicepreședinte Batea Gheorghe, Vicepreședini: Marius Mateg, Mircea Bumb, Nintaș Răzvan, Cioltean Lorin, Șorian Fănică; Secretar Sfâra Gheorghe. Membrii delegați: Jurj Rodica. Trezorier: Gatina Leon; Cenzor: Trif Gheorghe. Propunerile făcute au fost supuse la vot în bloc. În urma votului, membri noului comitet director pentru Filiala Avram Iancu Carei propuși, au fost votați în unanimitate.

În încheiere președinte nou ales, Micle Victor a arătat unele dintre viitoarele acțiuni culturale patriotice pe care le propune, prin implicarea și a cadrelor didactice din școlilor și liceele din Carei, concursuri de recitări, pe teme culturale patriotice. Reluarea acțiunilor de premiere, a șefilor de promoții al școlilor și liceelor, la sărbătoarea de comemorare anuală a Eroului Național „Avram Iancu”, din luna septembrie a fiecărui an. Pentru atingerea visului și dorinței membrilor Filialei Carei a Societății „Avram Iancu” de a instala pe soclul existent a unei statui în mărime naturală al Eroului Național „Avram Iancu”.

În urma acestor inițiative si-au exprimat dorința de a contribui la realizarea statuii printre subscripție astfel: Dobra Mircea 10.000 Euro, Asociația „ASTRA” 1000 Euro ,Groza Alexandru 500 Euro.

Președinte, MICLE VICTOR

Carei 29.04.2022

ZIUA EROILOR LA CAREI ȘI HOREA

Suntem prezenți aici în Ziua Eroilor, a Înălțării Domnului, pentru a ne aduce aminte, pentru a-i omagia pe toți cei ce s-au jertfit pentru dreapta credință, pentru Țară și Neamul Românesc și pentru a vedea cum au fost îndeplinite idealurile acestora.

Noi pomenim eroii în această zi a Înălțării Domnului pentru că avem credința sfântă și credem în nemurirea sufletului, așa cum au crezut toți adevărații creștini, moșii și strămoșii noștri, și chiar dăci și romanii înainte de a se încreștina.

Noi nu cinstim astăzi doar țărâna eroilor, ci opera lor care este Țara și sufletul lor nemuritor, care este la Dumnezeu. Prin jertfa eroilor și a martirilor neamului nostru ne-am păstrat numele de creștini și de români, căci un român adevărat trebuie să fie mai întâi un creștin adevărat.

Eroii neamului au murit încredințați că cine luptă pentru dreptate și libertate luptă pentru Dumnezeu. Cine luptă și își apără familia, credința, cultura, limba, legea, neamul, patria, luptă pentru adevăr și dreptate.

Astăzi toți eroii cunoscuți și necunoscuți ai Neamului nostru Românesc din totdeauna, vin și ne întreabă dacă suntem vrednici de jertfele lor, chemându-ne să le urmăm pilda și credința.

***

Biserica se roagă pentru odihna eroilor, le binecuvântează amintirea și cântându-le „Veșnica pomenire”, înalță rugăciuni către Dumnezeu ca sufletul lor nemuritor să se odihnească în veșnica fericire.

Noi am raspuns PREZENT, prin omagiere si depuneri de coroane atat la Monumentul Ostasului Roman, precum si la statuia lui Avram Iancu din Carei!

Traiasca în veci duhul lui Iancu !!!

Victor Micle, Carei

11 iunie 2022

Foto-documente

Avram Iancu –Carei - 24 iunie 2022

